דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פמ"א

תקעו (נמוקים) שופר בציון [והריעו
בהר קדשי ירגזו כל יושבי הארץ
כי בא יום ה' כי קרוב] (יואל ב' ג') ח)

ילמדנו רבינו בית דין שלא קידשו החודש בעינטב בעדים מהו אם נתקדש ב). אמר רבי אבהו בשם ר' חייא הגדול אם קדשו בית דין את החודש שלא בעדים הרי זה מקודש שנאמר אשר תקראו אותם (ויקלא כ"ג ד') בין בעדים בין שלא בעדים. בין שלא ראוהו עדים בין שראוהו עדים הרי זה מקודש שנאמר אשר תקראו ג). ולמה היו ב"ד מעברים את החודש בעינטב. שהוא בית הוועד של בית דין ד). לפיכך ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעים בכל [מקום אלא] בעינטב. במקום שהיו ב"ד יושבים ומעברים את חשנים והחדשים ה). אמר הקדוש ברוך הוא ציון היא בית הוועד של כל העולם שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים (ישעיה ב' ג') ו) לפיכך כשאפדה את ציון ואת גוליה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (שם ל' כ"ז) הם באים ותוקעים בתוכה. מגיין. ממה שהשלים בנביא תקעו שופר בציון.

[תקעו שופר בציון] כך פתח ר' תנחומא בי ר' אבא יפה נוף משוש כל הארץ [הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב] (תהלים מ"ח ג'). (מהו יפה נוף משוש כל הארץ) ז) מהו יפה נוף (קלוניפו) [קלונינפי] ח): דבר אחר יפה [נוף] א"ר חנניא בר פפא היפה (בעגופי' המלוכה) [בענפיה. כתאינה] הזו ששורשה בארץ ומתמרת ועולה וענפיה (יולאה) [יוצאים] מכל צד והיא נאה. לכך הוא קורא את ירושלים יפה נוף. שכך

מאיר מגן דוד עין

פמ"א ח) כבר ביים בפ' דלעיל ממה שקרלו בעכין בכבילה וכו'. וכן הולא לומר לקמן מכיין ממה שהשלים בכבילה תקעו שופר בציון. למדכו מזה שמנהגם היה להפעיל ביולל ודלא כמנהג שהוזכר בבבלי להפעיל הבן יקיר לי לפליים עיין לעיל פל"ח לות ח'. וכבר כמלא בתנחומא ריש פ' ושלא שדרשו וה' כתן קולו לפני חילו וגו' לעכין ר"ה ויוה"כ עיי"ש. וייקור מדרש זה הולא במנהגם להפעיל בפרשה זו. ובדרוש זה כשתמש בעל מעדל הפסיקתא לעבת שובה ועיי"ש בהערות מוהר"ש בלבער לות ע"ז. וכתב הז"ל בסוף פ' דלעיל כלה שהיה מנהגם לקרות למפעיל בפסוקים אלו ולכו לין מוהגין כן שלפילו בשבת שובה שלחל הביום בסוף הושע מתחילין תקעו שופר לין מתחילין ברלש אלא בלמלע תקעו שופר בציון קדשו לוס וגו'. ומלת בחדש ממקתי וכן מחקוהו הז"ל והלז"וו. ועיין בתו' ר"ה כ"ה ע"ל בד"ה זיל לעין עד דגרסי לה. ולולי היה מנהגם להוסיף מלה זו בקריאת ההפטרה. ב) כלו' שקידשוהו שלא בעדים ומכו על חשבונם. ג) עיין ר"ה כ"ה ע"ל ובירושלמי ר"ה פ"ב ה"ז ובתוספתא דר"ה ריש פ"ב ושם משמע דמלת אתם דריש. ד) מעברין לאו דוקא אלא מקדשין קאמר ובאמגירת ליטלא נקט הכי. ועיין בר"ה כ"ה ע"ל בלש"י ותו' בד"ה זיל לעין עד דבימי רבי ול' מייל שם היו קבועים לקדש לת החדש. ובירושלמי ור"ה פ"ב ה"ד ל' חכיכה אזל לעין עד למימנא וכו' וע"ע בירושלמי תענית פפ"ב. ה) כל"ל. והז"ל הגיה בכל מקום כי לא בעין עד. והרז"וו הגיה לין תוקעין אלא בעין עד. עוד נדד להגיה לין תוקעין אלא במקום שהיו ב"ד וכו'. ובתוספות ר"ה כ"ה שם כתבו ואמרינן בירושלמי כשם שתוקעים ביבנה כך תוקעין בעין עד משמע שהיה שם ב"ד קבוע דומיא דיבנה. ופי' במקום שהיו ב"ד יושבים וכו' כלו' אבל שלא במקום ב"ד לא. שבזו היתה ירושלים יתירה על יבנה וכדתכן במשנה שם בפ"ד דר"ה וכדמסיק הכא דליון שאני שהיא בית מועד של כל העולם. ו) בתו' ר"ה כ"ה שם הגי' בית מועד. ז) וכן מחקוהו הז"ל והלז"וו. ח) כל"ל להגיה. והז"ל והלז"וו הגיהו מהו יפה כוף כימפי ולא"כ. אלא שהמלה מורכבת וכלו' כלה יפה. וקלוק היא לשון יפה וכיכפי היא כלה עיין בערוך ערך קלוחפין וערך קלוק וערך כמפה. ובשמות רבה פל"ו ג' מהו יפה כוף לשון יוכי קורין לכלה כמפי. ובר"ה כ"ו ע"ל גרסינן כשהלכתי לתחום קן כשרייא היו קורין לכלה כיכפי

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

היא עתידה להיות מרחבת ועולה ורחבה ונסבה למעלה למעלה (יחזקאל מ"ל ז') ט): ד"א יפה נוף א"ר ברכיה היפה בהנפת העומר (פלה) [שלה] י). ור' יצחק אמר היפה שהיא עתידה להניף את אומות העולם יא). ורבי לוי אמר יפה נוף שהכל מייפין אותה ומשבחים אותה ומניפים לה. צור אמרה אני כלילת יופי (עס כ"ז ג'). אבל ירושלים הכל אומרים מה נאה ומשובחת הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ (מיכה ב' ט"ו) יב): [דבר אחר] יפה נוף א"ר לוי יפה [נוף] שלה בהקפת המזבח יג): ד"א יפה נוף משוש כל הארץ א"ר יוחנן אף כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וחשבנותיהם היו יוצאים ועושים חוץ לירושלים תחת אותה הכיפה מחוץ לעיר והיו אוכלים ושותים ושמחים בתוך העיר יד): דבר אחר יפה נוף משוש כל הארץ היפה (כטל) [בטל] שהוא יוצא מתוכה ומנפף את הדגנים וברכה נותנת ומשמח כל הארץ טו): יפה נוף משוש כל הארץ רבי יונתן של בית גברין הלך בתוכה ופרגמטיא בידו והייתה אפרגים טז) [אמר] ואף זו היא משוש כל הארץ. ולא הספיק לומר עד שמכר כל מה שהיה בידו יז): הר ציון ירכתי צפון וכי ציון בצפון היא נתונה והלא אינה אלא בדרום. ומהו ירכתי צפון. אלא שהיו קרבנותיה

וכו' לכלה כיכפי מלי קרא יפה נוף משוש כל הארץ. ועפי"ז הגיהו הז"א והרז"וו. והאמת דהתם לא אתי אלא לפרש מלת נוף עפ"י לשון יוונים והכא חלנס ג' המלות יפה נוף. והרכיבם למלה אחת עפ"י לשון יוונית. ובד"פ איתא קלוכיפי ואולי שכן עיקר והבליעו המו"ן הסגית. ועיין בתנחומא פקודי דריש ובמושם התנופה ובחשם הכלות שכן בל"י קורין לכלה כיכפי. והמתרגם תרגמו שפיר היך מתכא לפי שהוא לשון זכר. ט) הילקוט העתיקו בתהלים מ"ח ובפ' פקודי ריש תי"ז עיי"ש. והרכיב שם דרושים אלו עם המדרש דפוף שמות רבה עיי"ש. ועיין לעיל פ"א אות י"ט ופכ"א אות ס"ב. ועיין ספרי דברים פי' א' בד"ה ודי זהב ובמ"ע שם. י) בילקוט שם. ובפ' פקודי ג' ד"א מהו יפה נוף בהכיפתה שנאמר ויקף אהרן והניף את העומר. וכלומר שהיא יפה בענין קרבנותיה. ונקע הכפתה עומר שהיא התנופה הראשונה. דלקרבנות לרגלים מכינן וה"ה לכל התנופות. יא) בילקוט שם. ובילקוט פקודי ג' קודם לזה שהעתקתי לעיל. יפה נוף רבי לוי אמר כלה היא לעלמה שהיא מניפה לאו"ה שנאמר להנפה גוים בנפת שוא ורשן מתעה על לחיי עמים. וירלה עכ"פ שגי' הילקוט שם מעורבבת ומשובשת. יב) במקרא כתוב לכל הארץ. בילקוט תהלים שם קיטע וג' ר"ל אמר שהכל מיפים אותה בשבחות שנאמר הזאת העיר וגו'. ובמדרש תהלים שם הרחיב זה הענין וג' ליה פתמא. והעתיקו בילקוט שם בשינוי קלת עיי"ש ולכך קיטע זה המאמר ומ"ע בתיכה רבתי פ"ב אות ס' ובשמות רבה פל"ו. יג) וכן הגיהו הז"א והרז"וו עפ"י הילקוט דתהלים שם. אלא דהתם איתא כופות והגיהו כן וא"כ. ופי' הז"א דר"ל בחג הסוכות היו מקיפין את המזבח במורביות של ערבה. וכלו' דמזבח הוי יפה כוף שמוקף בענפים. (ועיין בשמות רבה סוף פכ"ב ובמה שהגיהו שם המפורשים ונראה עיקר להגיה שם כיכפי). יד) השתא דריש פיפיה דקרא משוש כל הארץ. ועיקר המאמר בתיכה רבתי פ"ב. ושם ג' ר' יוחנן בשם ר ש ב י' אמר כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים וכל מי שהיה רולה לחשב היה רץ ומחשב שם שלא יצא חוץ לירושלים מלטער לקיים מה שנאמר משוש לכל הארץ. ובמגנון אמר קלת הוא בפוף שמות רבה. טו) כתב הז"א דאקרא ממיך בטל מרמון שיורד על הרבי ליון כי שם לוה ה' את הברכה. ובילקוט תהלים שם פירש המאמרים והקדימו להא דר"י. וג' היפה בטל שיולאה ומכפכף את (רגליה) [דגניה] וברכה כיתכת ומשמחת כל הארץ. טז) פי'ברווח ובזול עיין בערוך ערך אפרגיא. יז) פי' ואף זו היא משוש לכל הארץ בתמיה. שהרי המוכר מלטער ור"י אמר כן ועד שלא הספיק לומר כן מכר כל מה שהיה בידו. אלא שהיתה בזול רבו הקונים והיא משוש למוכר ולקונה ובפוף שמות רבה ג' א"ר יוחנן בן אלעזר מעשה היה בפרקמטיות א' שהלך לירושלים למכור את שלו הלך ויצא שם ולא מכר אמר זו היא שאומרים עליה משוש כל הארץ לאחר שעה מכר כל פרקמטיא שלו אמר יפה נוף וגו'. ובתיכה רבתי שם ג' ר' נחן אמר פרקמטיטא בליק לזבנא עמרים (פי' לאמרו) דמך ולא זבן (פי' הלך לישן שהגיע הלילה ועדיין לא מכר) אמר דין דאחון אמרין משוש לכל הארץ קרן (פי' האיל המזרח) וזבון אמר עבאות אמריתו משוש לכל הארץ. ובילקוט פקודי הגי' א"ר יוחנן בן אלעזר מעשה היה בפרקמטוט א' שהלך לארץ ישראל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

קריבים על ירך המזבח צפונה (ויקרא ז׳ י״ח) יח). ומהו קרית מלך רב. עירו של מלך הגדול יט): דבר אחר יפה נוף משוש כל הארץ א״ר לוי השמחה מציון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעיה ל״ה י׳) הברכה משם כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם (תהלים קל״ג ג׳) התורה מציון מציון תצא תורה (ישעיה ב׳ ג׳) עזרה של ישראל מציון שנאמר ישלח עזרך (מליון) [מקדש ומציון יסעדך] (תהלים כ׳ ג׳) חיים מציון כי שם צוה ה׳ את הברכה חיים עד העולם (שם קל״ג ג׳) ישועה מציון שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל (שם י״ד ז׳) ותקיעת שופר שבו מקרב גאולתם של ישראל מציון תקעו שופר בציון הריעו בהר קדשי [וגו׳] כי בא יום ה׳ כי קרוב כ):

דבר אחר תקעו שופר בציון. פתח כא) כי הנה רחקיך יאבדו הצמתה כל זונה ממך ואני קרבת אלהים לי טוב שתי בה׳ מחסי לספר כל מלאכותיך (שם ע״ג כ״ז וכ״ח) כב). אמר דוד הואיל (מי) שהוא רחוק ממך בעולם הזה אבוד הוא בעוה״ב כי הנה רחקיך יאבדו כג). מהו הצמתה כל זונה ממך. (למר לו) [אלו] הם הרשעים שמחליטים עצמם בעבירות ומזניחים עצמן הימך. אף אתה מה עושה להם מחליטם לגיהנם. למה. שרחקו וזנחו הימך. ואין הלשון הזה הצמתה אלא לשון מוחלט שנאמר לצמיתות לקונה אותו לדורותיו (ויקרא כ״ה ל׳) כד). א״ר פנחס ורבי חונא לפי שהרשעים אומרין כמה ריבואים גיהנם מחזקת מאתים ריבוא שלש מאות ריבוא. כמה רשעים בכל דור כה). אמר הקדוש ברוך הוא מפילתכם כו) כל שאתם רבים בעולם אף היא (חפתה) [מתפתה] בכל יום ומרחבת ומעמקת כי ערוך מאתמול תפתה [וגו׳] העמיקה הרחיבה [וגו׳] (ישעיה ל׳ ל״ג) כז). הוי כי הנה רחקיך יאבדו ואני קרבת אלהים לי טוב. מהו ואני. לפי ששואלים את בלעם ואת נביאי ישראל. שאלו את בלעם יש להם קץ של ישועה. אמר להם הן. אמרו לו ואימתי הוא. אמר להם רחוק הוא וראגו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (נמדבר כ״ד י״ז). מרחיק את הקץ כח). שאלו לנביאי ישראל אמרו קרוב הוא כי קרוב יום אידם (דברים ל״ב ל״ה). בא ירמיה ואמר הלילו כי קרוב יום ה׳ (ישעיה י״ג ו׳) כט). בא מלאכי ואמר קרוב הוא כי הנה היום בא בוער

מאיר **מגן דוד** עין

למכור פלפלין וכו׳. ובתהלים שם העתיק המאמר שלפניכו. וג׳ ר׳ יוכתן של בית גוברין הלך בתוכה ופרקמטיא בידו ולא היה יכול למוכרה אמר זו היא מעוש וגו׳ וכו׳ שינה המאמר כדרכו. יח) וכ״ה במדרש תהלים שם. וכלו׳ דליון היא בדרומה של ארץ ישראל ולא בצפונה. וקאמר דליון נקרא ירכתי צפון ע״ש המזבח העומד בתוכה ששומטין עליו על ירך המזבח לצפונה (וכבר פי׳ אחרוני המפורשים כעין זו שכינה את ליון ירכתי צפון). יט) בלו׳ של דוד כפי׳ הראב״ע. א״כ דאקב״ה קאי. כ) במקרא כתוב והריעו. ומאמר זה גרים ליה במדרש תהלים י״ד. והתם ג׳ א״ר לוי כל הברכות והנחמות והעוזות שהקדוש ברוך הוא מביא על ישראל כולם מליון. וחשיב תורה וכו׳. ברכה מליון שנאמר יברכך ה׳ מליון. הופעה וכו׳. קעידה מליון שנאמר ומליון יסעדך. חיים וכו׳. גדולה וכו׳. ישועה וכו׳. והוא ג״כ במזמור כ׳ אלא שהוא קצוב. ובויקרא רבה פכ״ד ג׳ ליה כמי והתם חשיב. ישועה. עוז. ברכה וכו׳ שנאמר יברכך וגו׳. שופר. טל וברכה וחיים מליון שנאמר כטל חרמון וגו׳. תורה. עזרה ופיוע מליון שנאמר ישלח עזרך וגו׳. כא) לא איתפרים שם הדורש ועיין לעיל פ״מ אות כ״ח. כב) במקרא כתוב שתי בארני ה׳. כג) כ״ה בד״פ. אלא דהתם איתא רחוק הי״ך בעולם הזה והגיה הז״א הי״ך וכ״ה ככון. כד) כנ״ל להגיה. והז״א הגיה א ל א. ובילקוט תהלים שם העתיקו וכינה הסגנון בדרכו עיי״ש. ופירשו זוכה כמו זוכה דלא מתמנעי רבנן למידרש בין ה״א לחי״ת. והביאו ראיה מן לצמיתות שהרגומו לחלוטין. כה) כלו׳ שמלגלגים שאין מקום בגיהנם לרשעים. כו) הז״א הגיה מפלתכם ופי׳ שהיא לשון שבועה כביכול הוא נשבע במפלה שלהם ע״ד השבועה לצדיקים חייכם. ועיין בילקוט ישעיה שהעתיק שם זה המאמר והשמיט מלה זו והרחיבו קלת במדרש אחר עיי״ש. כז) הנהתי עפ״י הילקוט שם. במקרא כתוב העמיק הרחיב. כח) לאו דכתוב במקרא ולא רא אלא מסגנון לשון הדורש הוא. כט) וכ״ה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כתנור (מלאכי ג' י"ט). כא יואל ואומר כמותם תקעו שופר בציון [וגו'] כי בא יום ה' כי קרוב. אמר דוד כי הנה רחקיך יאבדו זה בלעם וחביריו שרחקו את הקץ ואבדו מן העולם. אבל נביאי ישראל (סהטינמ') [היטבת] להם שקרבו את הקץ. היטב (נו) [לי] אף אני שקרבתי את הקץ כמותם. ואני שקרבתי [קרבת אלהים לי טוב וגו'] נ): לספר כל מלאכותיך א"ר פנחס בשם רבי אחא אע"פ שנטר הקדוש ברוך הוא את (נרית) [ברית] עולם ושבת מכל מלאכתו כמה שכתב ויכל אלהים ביום השביעי [וגו'] וישבות [וגו'] (נרלסים ג' ג'). אבל משתי מלאכות לא בטל. מתקן את הפורענות לרשעים ומתקן מתן שכר טוב לצדיקים נא).

תקעו שופר בציון זה שאמר הכתוב מי יתן מציון ישועות ישראל [וגו'] יגל יעקב ישמח ישראל (תהלים י"ד ז' וכ"ג ז'). לפי שבשעה שעמדו ישראל בסיני ואמר להם משה מבקש הקדוש ברוך הוא ליתן לכם [התורה] אמרו לו רבינו משה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') מיהו מבקשים אנו לשמוע מפיו. אמר רב חנן בשם רבי אחא ערב לפני הקדוש ברוך הוא התשובה שהשיבו למשה ומיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם. הוא שהקדוש ברוך הוא אומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי (דברים ה' כ"ו) [לבם] אינו אומר אלא לבבם. יצר הטוב יצ"הר שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב נב). אמר רבי יוחנן הקדוש ברוך הוא עומד ואומר מי יתן והיה לבבם זה להם ולא לומר הן של מי לא שלך לעקור יצר הרע מבינותינו נג). שאילו שאלו אותה שעה שלא למות לא היה מתים. שאילו [שאלו] שיעקר יצר הרע היה נעקר מהם. אלא ולא נתן ה' לכם לב לדעת (סס כ"ט ג') אתמה. [אמר הקדוש ברוך הוא] לפי שאני אמרתי מי יתן והיה לבבם זה אף אתם סופכם להיות מתאוים ואומרים מי יתן מציון נד). דבר אחר מי יתן בשני מקומות. א"ר הונא לפי ששני פעמים התינוקות אומרים בבית הכנסת אחת בבוקר ואחת בערב הושיענו ה' אלהינו (תהלים ק"ו מ"ז) (הושיעה ה' אלהינו לה) לפיכך הקדוש ברוך הוא אומר שני פעמים מי יתן מציון ישועת. מי יתן שיגיע הקץ שאקרב גאולתכם. ר' יהודה בי רבי שלום בשם רבי שמעון בן לקיש אומר לאו [מן השם הוא זה] אלא שכתוב בשני מקומות. בתהלים הושיענו ה' אלהינו וקבצנו

ג"כ בילקוט תהלים סס. ולפ"ז לחוק הוא למחוק מלת ירמיה ולהגיה ישעיה. גם לא כמלא מקרא בירמיה שיהיה לו שייכות אל סגנון הדרוש. ע"כ נראה דס"ל לדורש זה דאע"ג דכתוב סס ברים פרשה משא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ. כיון שהוא משא בבל מנבואת ירמיה היא. אלא שתלאו הכתובים נבואה זו בישעיה. וכיולא בזה מלינו בסוף מכות עיי"ש בתוספות. וכלו' שנשתמש ירמיהו בחזיון ישעיה. ואשר חזה ישעיהו בן אמוץ על אשור כשא ירמיה על בבל. ומ"כ נבואה זו משא בבל לירמיה אשר חזה ישעיהו על אשור. כנ"ל בבילור הזרות הזו. ועיין לעיל בפ' דכתמו אות מ"ז. וה' יאיר עיניכם בתורתו. נ) הגהתי עפ"י הילקוט סס עיי"ש. לא) וכ"ה בד"פ. אלא דסס איתא לעפ"י משגמר והוא ט"ס. וגי' הילקוט סס אר"פ בש"ר ממא לעפ"י שעבת הקדוש ברוך הוא ממלאכתו וגמר בריאת עולם וכו' ועיין לעיל פכ"ג אות פ"ט. ומייתי לה הכא לפרש לשון מלאכותיך דהיינו שכרן של צדיקים ופורענותן של רשעים. נב) עיין מכילתא יתרו מס' דבחודש פפ"ב ופ"ט ובמ"ע סס אות כ"ג. וע"ז ד' ע"ב. וע"ע ברש"י עה"ת ואתחנן ה' כ"ד. ועיין במשנה דסוף ברכות שדרשו בכל לבבך בב' יצריך. וע"ע בתרגום יונתן בואתחנן שם. נג) בתמיה. כלו' היאך אפשר לשמוע מפי הקדוש ברוך הוא מי יתן וגו' ולא לומר ולהשיב הן של מי וכו'. והז"א הגיה ולא אמרו הס של מי הוא וכו' ומ"כ. ובע"ז ה' ע"א בדייתא כעין זו. ובדברים רבה פ"ז בד"ה ולא נתן ה' לכם לב לדעת ברסינן כעין זו בשם ר' יצחק עיי"ש. נד) וכ"ה בילקוט תהלים אלא שכל המאמר שם קטוע עיי"ש. וכעין זה הגיה הז"א. נה) במקרא ליתא ובילקוט ובמדרש תהלים י"ד לא נרים ליה. והתם נרים זה המאמר בשם ר' יודן בשם ר' ריב"ל. גם כ"ג בביה"כ. אלא ה"ג לפי שהתינוקת אומרים ב"פ ביום וכו'. וילאה שמנהגם היה להתפלל עם התינוקת שחרית וערבית ב' המקראות דתהלים

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

והצילנו מן הגוים (שם) נו) וכדברי הימים נאמר הושיענו [אלהי] ישענו [וקבצנו והצילנו מן הגוים וגו'] (דה"א ט"ז ל"ה) לפיכך הקדוש ברוך הוא אומר מ י י ת ן מ צ י ו ן שני פעמים נז); דבר אחר מ י י ת ן [וגו'] י ג ל י ע ק ב י ש מ ח י ש ר א ל לא היה צריך לומר אלא יגל אברהם יצחק ויעקב וישמחו ישראל. אלא למה י ג ל י ע ק ב נח). לפי שיעקב מצטער כשישראל מצטערים וכשהם בצרה לפיכך כשתבוא הגאולה לישראל הוא שמח עמהם י ג ל י ע ק ב י ש מ ח י ש ר א ל. אימתי יגל יעקב. כשישמח ישראל. כשם שדרש ריש לקיש (דבר קטה הוא) נט). כשישראל חוטאים כאן יעקב לוקה במערת המכפלה. לפיכך כשתבוא הגאולה הוא שמח עמהם יגל יעקב ישמח ישראל ס). אבל ר' אלכסנדרי' דריש דעת אחרת. למה י ג ל י ע ק ב. אלא אדם שיש לו בן למול או נטל אשה מי שמח. מי שהוא מזומן לסעודה. [וכן יעקב הוא מזומן לסעודת] הקדוש ברוך הוא שהוא עתיד [לעשות] לצדיקים לעתיד לבא ש מ ע א ל י י ש ר א ל מ ק ו ר א י (ישעיה מ"מ י"ג) [מהו מקוראי] מזומני. לפיכך כשתבוא (סעודה) [סעודת] גאולה הוא שמח שהוא מזומן לסעודה י ג ל י ע ק ב סא). אימתי כל אילו. כשיתקע שופר בציון שנאמר תקעו שופר בציון הריעו בהר קדשי [וגו'] כי בא יום ה' כי קרוב. כך דריש ר' תנחומא ב"ר סב).

פמ"ב

וה' פקד את שרה כאשר אמר
ויעש ה' לשרה כאשר דבר (בראשית כ"א א') ס)

ילמדנו רבינו איזה היא ההוגייה שאמרו שלא יונה אדם לחבירו. כך שנו רבותינו לא יאמר לו בכמה חפץ זה ואינו רוצה ליקח. ואם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואם גר הוא לא יאמר לו זכור מעשיך ומעשה

פוף ק"ו. נו) במקרא ליתא ו ה ל י כ ו. נז) הגהתי עפ"י מדרש תהלים. והתם ג' אמר רבי ת נ ח ו מ א מ ר י ת ה י ת י ה ל פ נ י י' כ ח ו כ י ח ואמר לי לא מן הטם הוא זה אלא וכו'. והתם מייתי משל עלה עיי"ש ובילקוט. ועיין לקמן אות מ"ג. וכבר כתפטע מנהגנו לומר בשחרית פסוק דדה"י בהודו. ובערבית פסוק דתהלים בברוך ה' לעולם. נח) כלו' שהיה ל"ל שיגילו האבות ויטמו בניהם. ובמדרש תהלים שם יגל אברהם יטמח יצחק אכ"כ אלא יעקב למה אלא לפי שיעקב שמח מכל האבות וכו'. נט) הוא הערה מהמסדר על מדרשו של ר"ל. ס) במדרש תהלים שם א"ר שמעון בן לקיש בשעה שישראל חוטאין יעקב מרגיש במערת המכפלה שנאמר כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל במערת המכפלה. וכן כשתבא השמתה יעקב שמח בה מכל האבות (כן הוא הנוסחא בילקוט שם אבל במדרש שלפנינו הוא קיצור ומשובש). וענין הדבר הוא דהלכתא דלרשע בן לדיק קורין רשע בן רשע ולכך אמרו דכטמא ישראל במערת המכפלה. סא) במקרא כתוב שמע אלי יעקב וישראל מקראי. בד"פ ליתא ל ס ע ו ד ת הקב"ה. ובילקוט ישעיה מ"מ העמיק המאמר וקילקו ושיבה בו וקיצעו כדרכו. והתם ג' וכן יעקב שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים סעודה וכו' עיי"ש. ומזה למדתי להגיה כמו שהגהתי. והז"א הגיה וכן יעקב מזומן לסעודה שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לצדיקים וכו'. ובמדרש תהלים שם ג' [דבר אחר] לפי שהוא מזומן לסעודה שנאמר שמע וגו' מ ה ו מ ק ו ר א י מזומני כמה דאמר ויתן להם מקום ברחש הקרואים. וכ"ה בילקוט שם. ושם מייתי עוד שיטה אחרת בשם רב עיי"ש. א מ' א ש עכ"פ מוכח שלא העתיקו זה מזה. גם אין להכניע בקידוש ואיחור. שבשם שיש רגלים לאיחור בגמון הפסיקתא כך יש רגלים לאיחור בגמון המדרש שם. סב) עיין לעיל אות ל"ז וירמה שר"ה הוא ר' ה ו כ ח יהוא ר' כ ה ו כ י ח דמדרש תהלים.

פמ"ב ס) הוספתי כאן המקרא שהשמיטוהו המעתיקים. ועיין לעיל פל"ח שהיא הפרשה ליום ג' דר"ה. ורואה אני להעתיק כאן דברי הרמב"ם בפ"ה ה"ז וס' מה' קידוש החדש. יו"ט של ר"ה בזמן שהיו קובעין על הראייה היו יודע בני א"י עושין אותו ג' ימים מספק וכו' שאין

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אבותיך (נ"מ פ"ד מ"ט) ב). אמר הקדוש ברוך הוא דייך שוה לי. כביכול אני כשבראתי עולמי לא בקשתי להונות לבריה ולא (פירש מתי) [פירסמתי] מה האילן שאכל (ממנו) אדם הראשון הימנו ומת ג): מה היה. ר"מ אומר חיטים היו ד). רבי יוסי אומר תאנה היה ה). רבי יהודה בר' אילעאי אומר ענבים היו ו). ר' אבא דמן עכו אומר אתרוג היה פ ר י ע ץ (ויקרא כ"מ מ') ז). רבי עזריה (אומר) ורבי יהודה בר' סימון אמרו בשם ר' יהושע בן לוי לא גילה אותו ולא תגלה אותו ח). למה. שלא יהו אומרים האילן הזה (מביא) [הביא] מות לעולם. וכן הוא [אומר] ואת הבהמה תהרוגו (שם כ' ט"ו) אם האשה חטאה בהמה מה חטאה. אלא שלא יהא רואים אותה ואומרים זו היא (שנפקלה) [שנתקלה] פלונית על ידה ויהיו מונין את האשה ט). ומי הוא שמונה את חבירו נענש י): אתה מוצא שרה הונת עצמה ונטלה שכרה. שאמרה הנה נא עצרני ה' מלדת (בראשית ט"ז ב') אמר הקדוש ברוך הוא הונת את עצמך. חייך את אומרת

מאיר **מגן דוד** עין

השלומים יולדין ביו"ט ולא עוד אלא אפילו בירושלים עלמה שהוא מקום ב"ד פעמים רבות היו עושין יו"ט של ר"ה ב' ימים וכו' והולכ והיו עושין לותו ב' ימים ואפילו בזמן הראייה התקינו שיהיו עושין אפילו בני א"י לותו תמיד ב' ימים בזמן הזה שקובעין על פי החשבון. ב) במשנה ג' ו ה ו א לינו רולה וכו' א ס היה וכו' א ס ה ו א ב ן ג ר י ס וכו' זכור מעשה לבותיך. ובמשנה שבירושלמי אם ה י ה בן גרים וכו' מ ה ה י ו מ ע ש ה לבותיך. ועיין במכילתא משפטים פי"מ ובנקמן במ"ע שם לות ג'. וכולא בתנחומא דפ' וירא והתם ג' יל"ל איזו לוכלה כך שנו רבותינו א ס ו ר לאדם שיונה את חבירו ולא יאמר לו וכו' בעל תשובה אל יוכה לותו ולא יאמר לו וכו' ואם היו בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה לבותיך ש ה י ה ד ב ר א ח ר ב י ן ש נ י ה ס (פי' שהרי חזירים בין ש י נ י ה ס). ג) וכ"ה בד"פ ובתנחומא שם. ושם ג' ולא פירקמתי לבאי העולם מה היה האילן שאכל ממנו אדה"ר. וב' נוסחאות היו לפניהו. ד) עיקרו בב"ר פט"ו ושם מפיים כד לא הוה בבר כם דעה איכון אמרין לא אכיל ההוא איתא פיתא דחיטי מן יומוי. ושם הביאו ראיה שקודם חטאו של אדה"ר מין עץ היו. ועיין בכתובות קי"א ע"ב. ובע"ע סנהדרין ע' ע"ב ובברכות מ' ע"א. ושם החליפו דר"מ בדר"י עיי"ש. ה) ברבה שם עיי"ש. ובבבלי ג' לה בשם ר' נחמיה. ועיין בקהלת רבה פ"ה שהתאנה יפה לאכל ועוד לעיניים ומוסיף חכמה. ובע"ע בדות רבה פפ"ד שמתיקה מרגלת לשון לתורה. ו) ברבה שם ובספרי פי' שב"ג. ובע"ע בב"ר פי"ט ובויקרא רבה פי"ב ובבמדבר רבה פ"י ולקתל רבה פ"ה. ז) שנעשה עלו ופריו שוה כדאמרינן בסוכה ל"ה ע"א. ובב"ר שם ג' ר"א דעכו אמר אתרוג היה הס"ד ותלא האשה כי עוד העץ לאכל וגו' אמרת לא ורלה איזהו אילן שעלו נאכל כפריו ואין את מולא אלא אתרוג. ויסוד אלו המאמרים הוא כמ"ש בסנהדרין ע' ע"א דאמרא ורבנן פקפין. ח) כלו' לא גילה אותו הקדוש ברוך הוא ולא תגלה אתה וכמ"ש בספרי ק"ה וקי"ג אם מי שאמר והיה העולם כיסה עליו ואתה מגלה עליו בתמיה ובב"ר שם ג' ר"ע וריב"ם בשם ריב"ל אמרו מ"ו לא גילה הקדוש ברוך הוא אותו אילן לאדם ולא עתיד לגלותו רלה מה כתיב ואשה אשר תקרב וגו' אם א ד ם מ כ א בהמה מה חטאה אלא שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא הבהמה שנפקל פלוני ע"י ואם על כבוד תולדותיו מם המקום על כבודו עלבו"כ. ט) במשנה דסנהדרין כ"ד ע"א הדא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה בפקילה אם א ד ם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבאת לאדם תקלה ע"י לפיכך אמר הכתוב מתקל דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנפקל פלוני ע"י. ועיין בגמרא שם כיה ע"א בהא דבעו מיניה מרב ששת עיי"ש. ובאריכות הענין הוא בתורת כהנים פ' קדשים שם ובמסכת שמחות פפ"ח. וע"ע במדבר רבה פ"ב בפ' ההקכן הקבנתי. ובתנחומא שם והתם מייתי ואשה אשר תקרב וגו'. וכ"ל דמלה ש נ פ ק ל ה הוא ע"ם ול"ל ש נ ת ק ל ה. שהרי מסיק ו י ה י ו מ ו נ י ן א ת ה א ש ה. וכנון שעשתה הדבר בשוגג שמיתין את הבהמה ולא אותה כדאמרינן בירושלמי דסנהדרין שם. ועיין בבלי כ"ה ע"ב שם. ולהבי מייתי הכא קרא ואת הבהמה תהרוגו דכתיב בבא על הבהמה. דקרא משמע ליה ואת הבהמה תהרוגו מכל מקום בין אם הוא בא לאו לאו. ונקט הכא אשה וכן בב"ל ובמדבר רבה דנקט מקרא דואשה אשר תקרב. לומר דאפי' על אשה שביאתה עלמה כך אם הכתוב וק"ו בל איש. עיין כתובות ס"ד ריש ע"ב. י) בתנחומא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וה׳ פקד את שרה

עצרני ה׳ בו בלשון אני פוקדיך. מניין. ממה שקרינן בעניין וה׳ פקד את שרה כאשר אמר (מ).

[וה׳ פקד את שרה וגו׳] כך פתח ר׳ תנחומא זהו שאמר רוח הקודש ע״י דוד מלך ישראל לעולם ה׳ דברך נצב בשמים (תהלים קי״ט פ״ט). צא וראה ופתח את הפתח כל מה שיש בו בפרשת בחודש השביעי ואתה משיח (עמוס) [מתוכו] (נ): אף שלמה [אמר] ותדבר בפיך ובידך [מלאת וגו׳] לאמר (מלכים א׳ כ״ד וכ״ה. דה״ב ו׳ כ״ו וכ״ז). אמרת לאבי הנה בן נולד לך [וגו׳] ושלמה יהיה שמו שלום ושקט יהיה בימיו (דה״א כ״ב ט׳) (נ) לא עשית כן. וישב יהודה וישראל לבטח (מלכים א׳ ה׳ ה׳) (ד). אמרת לו והוא יבנה בית לשמי (דה״ב שם י׳) (ז) לא עשית כן. ויבן שלמה את הבית (מלכים א׳ ו׳ י״ד). הוי ותדבר בפיך ובידך מלאת. אמרת לאברהם הבט נא השמימה וספור את הכוכבים [וגו׳] כה יהיה זרעך (בראשית ט״ו ה׳) (ח) ולא עשית כן (ט). מה משה אומר להם והנכם היום ככוכבי השמים (דברים א׳ י׳). אמרת לו שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך (בראשית י״ח י׳) ולא זה שאמרת אלא ועוד שעשית וה׳ פקד את שרה כאשר אמר. הוי ותדבר בפיך ובידך מלאת (י):

וה׳ פקד את שרה אמר רבי אליעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו (יא). שהיו המלאכים אומרים לו רבונו של עולם ברין [הוא] שיפקד אברהם. שאם אין אתה פוקדו עכשיו תורתך הייתה מזוייפת. היאך. אלא א״ר יהודה הלוי בשם ר׳ שלום בן שבעים שנה היה אברהם כשהסית הקדוש ברוך הוא עמו בין הבתרים וגזר עליו ידע תדע כי גר יהיה זרעך (שם ט״ו י״ג) (כ) (מסיחא) [משיהא] לך זרע בניך משתעבדים ארבע מאות שנה (כא). וכבר קדמה התורה לבריאת העולם וכתב בה ומושב בני

מאיר מגן דוד עין

הסמיכ לכל זה מן מה היה וכו׳. וג׳ ב מ ו ר מ ה כל מי שיוכה למדירו הוא נעכש ת מ ל ה ו ש ר ה שהוכת את עצמה וכו׳. יא) כלו׳ שהוכת את עצמה ולא תלתה הדבר באברהם שהוא איכו מוליד (עיין יבמות ס״ד ע״א אברהם ושרה כזומטמין היו) ובלשון זו נפקדה שתלה הכתוב הפקידה והדיבור בה. וכן פי׳ הז״א. ובתנחומא שם פירשו והרחיבו המאמר בענין אחר. וה״ג התם בלשון שאמרת בו אני פוקדך את אמרת ע ל כ י מה כתיב למעלה כי עלל עלל ה׳ וגו׳ אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם התפלל לפני על אבימלך הרשע ונתמלאתי רחמים עליו הריני פוקד לאברהם עמו שנאמר וירפא אלהים וגו׳ וילדו מה כתיב אחריו וה׳ פקד את שרה. יב) כן הגיה הז״א. ובד״פ איתא ע ת ו כ ו, וכלו׳ שהתחלת הדרוש הוא בענין שדורש שם ומיומו הוא כאן. ופתיחתא זו היא ג״כ בב״ר פכ״ג אלא דהתם היא ג״כ מקומענת. וה״ג התם לעולם ה׳ דברך נצב בשמים הא בארץ לא אלא מה שאמרת לאברהם בשמים למועד אשוב אליך כעת חיה. יג) במקרא כתוב כי שלמה וגו׳ ו ש ל ו ם ושקט א ת ן ע ל י ש ר א ל בימיו. יד) בתמיה. טו) במקרא כתוב ה ו א. טז) במקרא כתוב וספר הכוכבים. יז) בתמיה. יח) ג״ז היא פתיחתא בב״ר שם. וה״ג התם וה׳ פקד את שרה אשר שמרת לעבדך דוד אבי אשר דברת לו א ש ר ש מ ר ת ל ע ב ד ך זה אברהם א ת א ש ר ד ב ר ת ל ו למועד אשוב אליך ו ת ד ב ר ב פ י ך ו ב י ד ך מ ל א ת כ י ו ם ה ז ה וה׳ פקד את שרה. ונראה שר׳ תנחומא כתמהם באילו הפתיחתות ומשלום לדרוש שלש עפ״י סגנונו. יט) עיין ב״ר פכ״א ושם ג׳ ר׳ א ל ע ז ר. ושמות רבה פי״ב ושם ג׳ לה בתמא. ובויקרא רבה פכ״ד מסיים בה בניין אב שבכולן וה׳ דבר עליך רעה (מ״א כ״ב) וכ״ה בשה״ש רבה פ״א בב׳ לסופתי. ועיין במדבר רבה פ״ג בפ׳ ואני הנה לקחתי. דג׳ התם ורבנן אמרי כ״מ שנאמר בו ו א נ י כביכול הקדוש ברוך הוא ובית דינו ובניין אב שבכולם וה׳ וגו׳ דבר עליך רעה (ירמיה י״א). ועיקרו בירושלמי ברכות פ״ט ה״ז וריש סנהדרין ושם ג׳ ר׳ א ל ע ז ר ונראה משם שכן עיקר. כ) עיין בתוספות ברכות ז׳ ע״ב. והוא מפורש במדה ל״ב דר״א בנו של ריה״ג. וג׳ התם ויהי מקץ ל׳ שנה וח׳ שנה ומ״ר יומי א״א מולא השבון זה אלא משבעים שנה לאברהם אבינו שנגזרה גזירה על ענין בין הבתרים הא למדת שגזירת ענין בין הבתרים היה ה׳ שנה קודם לידת אברהם ממרן ונכתבה מלומרת. כא) כל״ל. והז״א והרז״וו כדחקו. ובילחק נקרא לו זרע ומשעת לידתו התחילו הד׳ מאות. וביון שהיה אז אברהם בן מאה א״ב

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות י"ב מ') כנ) והיום אברהם בן מאה שנה ואם אין אתה פוקדו (עכשיו) [עכשיו] אתה מזייף את תורתך. [ועוד] שאתה משהה בקץ בדין(הוי) הוא שיפקד וה' פקד כנ):

דבר אחר וה' פקד מה כתב למעלה מן הענין. וה' המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים (בראשית י"ט כ"ד) חורבנה של סדום. כיון שבאו המלאכים הוציאו לוט ואת שתי בנותיו. היו בנות לוט סבורות שמא שחרב את העולם כדור המבול. והן עומדות ומשקות אביהן (ויסכנו) [ושוכבות] עמו ומתעברות הימנו כמה שכתב ותשקין את אביהן (שם שם ל"ג). א"ר אלעזר אע"פ שאין דרך האשה לעבר מן בעילה ראשונה כד) אלא אלו שלטו בעצמן ועיברו מן בעילה ראשונה. ולא מתבקשות לזנות את אביהן כה) אלא אמרו לא ברא הקדוש ברוך הוא את האדם אלא על פריה ורביה. והרי הוא חרב כדור המבול. מהיכן יש לו להתקיים. הוי לא מילט אותנו הקדוש ברוך הוא אלא לקיימו ממנו. ולא היו יודעים שסדום בלבד חרבה. אבל היו יודעים שאמרו המלאכים כי משחיתים אנחנו את המקום הזה (שם שם י"ג) כו). אמר הקדוש ברוך הוא איני מקפח שכר כל ברייה אע"פ שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה אלא אני יודע את הלבבות אני ה' חוקר לב ובוחן כליות (ירמיה י"ז י') כז). לפיכך כשהוא בא לרחוקם ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות. אמרו המלאכים רבונו של עולם אילו הולכות ישינות עם אביהן בעילה אחת ומעמידות ממזרים בעולם. והצדיק הזה מצטער כל השנים הללו. כדין הוא שיפקד וה' פקד כח):

דבר אחר וה' פקד מה כתב למעלה. חורבנה של סדום. שבזמן שהיתה סדום קיימה היה אברהם דר בארצות הללו והיה מקבל את העוברים ואת השבים. וכיון שחרבה היה עומד ונוסע מן הארצות הללו והולך לו לארץ פלשתים כמה שנאמר

מאיר **מגן דוד** עין

התחילו הת"ל שכה כשהיה אברהם בן ע'. כב) והייכו אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ נושן כמו שפירשו במכילתא שם עיי"ש. כג) כ"ה בד"פ. מ מ" ח ש רואה אני כאן מקום להעיר על ענין קדימת התורה לבריאה שהוזכרה במדרשים בכמה מקומות. ולא אדמוז רק על ב"ר פ"א. ויקוד זה המאמר הוא מפורש בכתוב במשלי ה' קנני ראשית דרכו וגו'. והחכמה היא הדרך המיישרת את האדם בתיקונו של עולם. והיא היפך הבטילות הגורמת בחורבנו של עולם. ובאותה החכמה בלא הקדוש ברוך הוא את עולמו. וקבע חוקים בקיומו. ואותה החכמה היא התורה המיישרת את האדם ומלמדת אותו בתיקון ובקיומו של עולם. והרמיזו זה הענין במדרשים בכמה מקום. וכחלקו הדרשנים בפנה זו בד' דרכים. (א) מהם שיקדו הדברים כפשוטן וכמו שהוא מנים. ונחלקו הדרשנים בפנה זו בד' דרכים. (א) מהם שיקדו הדברים כפשוטן וכמו שהוא לפנינו ובכמה מקומות במדרשים. והוא שנכתבה התורה על העתיד ומגיד מראשית אחרית. ואל תתמה שהרי אם אתה אומר שמשה כתבה מפי הדבור. על כרחך תאמר שנכתבו בה דברים על העתיד שלא היו עדיין בימי משה. ואין הבדל בכמות הדברים. (ב) ומהם שהולימו המאמר מפשוטו ובאו דרך דרוש שהיא קדימה במחשבה ובמעלה ולא קדימה זמנית. והם ג"כ בב"ר פ"א. (ג) ומהם שבאו הענין על דרך שדרכו בה הרמב"ן והמקובלים. שהתורה כולה לרופי אותיות היא. וכן דעת רב בברכות כ"ה ע"א ודעת ר' אלעזר במדרש תהלים ג' ודעת ר' שמעון בספרי האזינו פי' ש"ל. והדרך הד' הוא כמו שבארתי יקוד זה המאמר. כד) עיין יבמות ל"ד ע"א וב' דקתמא הוא. דגמירי להו דאין האשה מתעברת מבעילה ראשונה. ובב"ר פמ"ה ופב"א ג' אר"א לעולם אין האשה מתעברת מבעילה ראשונה איתבון והא כתיב ותהרין שתי בנות לוט וגו' א"ר חכמונא שלטו בעצמן והולידו עדותן וכו'. וכראה דר"א לאו קתמא אמרה אלא גמרא אייתי בידיה לדרוש קראי. ור' חכמונא מפרש מאי דקאמר ר"א. ולפנינו אמרה ר"א בפירוש. כה) הז"א הגיה ולא שהיו מבקשות וכו' וכן הגיה לעיל מה כתב למעלה מן הענין חורבנה של סדום וה' המטיר ומחקו בחר הכי וא"ל. ועיין בב"ר פכ"א דהוא דעת ר' הוא בר פתא ור' שמעון חולק עליו וס"ל דלשם זנות עשו. אמנם במקרא ותאמר הבכירה וגו' שם אמרו קתמא שהיו בנותיו שכתבלה העולם כדור המבול. ועיין באגדת בראשית פכ"ה. כו) כלו' ועכ"פ לא חשבו יפה שהיה להם לדייק בלשון המלאכים. כז) במקרא כתוב בוחן. כח) והייכו כר"א דוה' הוא ובית דינו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ויסע משם אברהם ארצה הנגב [וגו'] (בראשית כ' א') כט): וישלח אבימלך מלך פלשתים (שם שם ב') ל) כיון ששלח וחטף את שרה קפץ עליו הקדוש ברוך הוא ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (שם שם ג'). אמר ר' יוחנן [זה] אחד מן המקומות שמימא הטהור את עצמו לא) כיון שבא ליזקק לה מיד נגלה עליו אמר לו הנך מת על האשה [וגו'] והיא בעולת בעל (שם). מה עשה לו הקדוש ברוך הוא. יבש כל המעיינות שלו ושל ביתו ושל כל המקומות כי עצור עצר ה' בעד כל רחם (שם שם י"ז): שנה ר' אלעזר אחד הגדולים ואחד הקטנים א' האנשים ואחד הנשים וא' העבדים סתם הקב"ה את המעיינות שלהם. אחד לא מהם הטיל מים ולא נפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו. כולם עצורים וחתומים ומכוסים לב). וכל כך למה. על דבר שרי אשת אברהם (שם) כדי לנקות את שרה. היאך. אלא אחד מהם עומד עם חבירו בבוקר ואומר לו אין אתה יודע מה היה לי הלילה הזה. כך וכך הגיעני. ואותו אומר לו אף אני כך. והם מסיחין אילו לאילו ואומר השמים עוד לילה אחד ואנו מתים לג). היאך הייתה שרה מתנקת. שהיו חוזרים ואומרים ומה שהיתה חוץ ממנו כך הגיענו. אותו שהיתה ישנה אצלו צריך אתה לישאל מה משפטים נעשו בו. הוי כי עצור עצר ה' [וגו'] על דבר שרי לד). אמר לו הקדוש ברוך הוא הנך מת על האשה אשר לקחת (שם). אמר לו אבימלך רבונו של עולם הנסתרות והנגלות לפניך גלויים ולא הייתי מכיר בה שאתה הורגני ואבימלך לא קרב (שם שם ד') אלא הגוי גם צדיק תהרוג (שם) לה). (דבר אחר) תחילה אתה דורש שהיה [אומר] הגוי גם צדיק. אע"פ שאני גוי אני ירא שמים לו): דבר אחר הגוי גם צדיק. אמר לו אם הורגני אתה אם גוי תהרוג. גם צדיק אף דור המבול ודור הפלגה צדיקים היו אם כן דנת אותם בלא התראה הגוי גם צדיק תהרוג לז): דבר אחר הגוי גם צדיק אמר אם גוי תהרוג גם צדיק תהרוג. אם הורג אתה לאבימלך הרוג אף לאברהם. למה. א"ר ברכיה הכהן ברבי [אמר] שאלתי אותו מה היא אשתך. אמר אחותי היא. חזרתי ושאלתי אותה (הלשה זלם) [האשתו את]. אומרת לאו אלא אחותו אני. אף על פי כן שאלתי לבני ביתו. ואמרו אחותו הוא. הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא כי בתום לבבי [וגו'] עשיתי זאת (שם שם ה') לח) ולא היא לעצמה אלא והיא אף בני ביתם בתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת (שם) לט). אמר לו הקדוש ברוך הוא גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת (שם ו') ולא לך לקלס ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי (שם) מ). אמר רבי לוי לאחר שהיה רכוב על הסוס ותינוק מושלך לפניו. הסוס רץ בא לדוש הנער. תפש אותו האיש הבלינו' עמד לו הסוס. התחילו הכל מקלסים את הסוס. אמר (לו) [להם] אותו האיש אילולי אני שתפסתי את (הקוס) הבלינו' היה חי מא). כך אמר לו הקדוש ברוך הוא

כט) ד"ל ריש פנ"ב ולגדת בראשית שם. ל) במקרא כתוב מלך גרר. לא) עיין בב"ר שם. לב) עיין בב"ר שם בד"ה כי עלר עלר וברש"י עה"ת ועיין בפדר"א פכ"ו. לג) הש מיס לשון שנועה. לד) לשון הב"ר שם והכל לומר יס על דבר שרי וגו'. הז"ל הגיה ומה אכמו שהיתה חוץ ממנו וכו' ול"ל. לה) הז"ל הגיה ולא תה הורגני ול"ל. ושימוש הש"ן כמו שימוש הוי"ו בהרבה מקומות. לו) כן הגיה הז"ל. לז) בב"ר שם הנך מת וגו' מכאן שאין התראה בבני נח וכו' הגוי גם לדיק וגו' אמר אם כך דנת לדור המבול ולדור הפלגה לדיקים היו. לח) במקרא כתוב אחי הוא בתם לבבי וגו'. לט) בב"ר שם א"ר ברכיה אי גוי זה תהרוג לדיק תהרוג הלא הוא אמר לי וגו' היא ואמריה ובמליה (פי' מנהיגי האמוריים והבמלים) ובני ביתה ואנשי ביתה כולם אומרים כן. מ) בד"פ איתא אלא לך לקלס. בתמיה. ולשון הב"ר שם והשבח שלי הוא לא שלך. מא) ב' נוסחאות היו היו כאן. ובלי כום פי' על פי עניבו הרסן. והז"ל נדד להגיה בלימון מלשון עדיו לבלוס ועיקר כולה שהוא ט"ס ול"ל כלי כום והוא בערוך ערך כלכם ופירושו רסן עיין במוסיף שם. ובב"ר שם המאמר קתם ובשינוי קצת. והוא ג"כ בשמות רבה ריש פ"כ ובשינוי קצת עיי"ש.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי. אלא השב אשת האיש כי נביא הוא (שם שם ז'). מיד אבימלך משכים ומחזירה ומכבד את אברהם ומבקש הימנו שיתפלל עליו (ותחנו) [שיוותרו] מג). והיה אברהם מתפלל וכולם מתרפאים מן עצירתם. ולא עוד אלא עיברו כל בני ביתו של אבימלך וילדו זכרים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אמהותיו וילדו (שם שם י"ז) מד). לאוהבו של מלך (מהיה מפיגו) [שהיתה ספינתו] תפוסה כל זמן אנגריא שנים הרבה מה). אמרו לו הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה מו). ועכשיו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית מז) כדי הוא (מיחפנה) [שתתפנה] מח). כך כשנתפלל אברהם על אבימלך ועל אשתו (ונמחו) [ועיברו] וילדו. עמדו המלאכים מצווחים ואומרים רבש"ע שרה הייתה עקרה כל השנים הללו ואשתו של אבימלך היתה עקרה. ומניין שהיתה עקרה שנאמר וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו (שם) ואין אדם מרפא אלא דבר שהוא לקוי. ועכשיו נתפלל אברהם ונפקדה אשתו של אבימלך ואמהותיו. ואילו נפקדו ושרה הויא עקרה. בדין הוא שתתפקד אף היא. הוי יפה דרש רבי אליעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו מט). ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו (שם) מיד **וה' פקד את שרה** מט):

דבר אחר **וה' פקד את שרה** רבי יהודה אומר **פקד את שרה** בבנים. **ויעש ה' לשרה כאשר דבר** בחלב. רבי נחמיה אומר **וה' פקד את שרה** בבן. מהו **ויעש ה' לשרה כאשר דבר**. שהחזירה לנערותה. ר"ש בן לקיש אומר **וה' פקד את שרה** בבנים. **ויעש ה' לשרה כאשר דבר** שלא היה לה מטרין ועשה לה מטרין נ):

דבר אחר **וה' פקד את שרה** אמר רבי יהודה בר' סימון בשם ר' חנין בשם ר' שמואל בר' יצחק כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה. וכשילדה ילדו כולם עמה. היא ששרה אומרת צחוק עשה לי האלהים כל השומע יצחק [לי] (שם כ"ח ו'). ראובן שמח ושמעון עסוק בקרדומו בשדה ומה שמחה יש לו נא). אלא שכל עקרות שהיו בעולם נפקדו עמה. היא שכתב **וה' פקד את שרה** נב). ולא זו בלבד אלא כשילדה שרה כל סומא שהיה בעולם נפתח. וכל פסח [נעשה] שוה. וכל אלם נפקח. וכל שוטה נתרפא. למלך שהיה לו אוהב (והגיע) [והגיעו] שמחה. המלך מבקש להראות כמה אוהבו מכובד עליו. נתן (בריות) [דוריות] שיפתח הפילקיות נג). ומהיכן אתה דורש כך. דכתב **ויעש אברהם משתה גדול** (שם שם ח') גזירה שוה. כתב הכא **משתה גדול** וכתב התם **ויעש המלך משתה גדול** (לקמן ב' י"ח) מה **משתה גדול** האמור להלן **והנהה למדינות עשה** (שם) פיתח הפילקיות אף [כאן] כל שוטה וסומא ואלם שבעולם נתרפאו נד). אמר רבי חנינא בן לוי דבר גדול ומעולה יותר מזה. שבאותו היום (נולד) [שנולד] בו יצחק הוסיף הקדוש ברוך הוא אור של גלגל החמה ארבעים ושמונה פעמים כנגד מה שיש בו נה). ועל שהיה

מב) כ"ה בד"פ. וכלו' שימחול לו הקב"ה עיין בערוך ערך **ויתור**. מג) במקרא כתוב ולא לשמו ולמהתיו. ועיין בפדר"א פפכ"ו. מד) כ"ה בז"מ וכלו' שהיתה תפוסה שנים הרבה כל זמן לאנגריא פי' עבודת המלך. מה) כלו' לא הטריח לותך בשבילה וסז"מ הגיה ולא הטריח **עליך**. מו) שהטריח לותך בעד לאחרים ולא בשביל עצמו. מז) בד"פ שיתפנה. מח) הסתא מקיים הדורש במה שהתחיל לעיל במדרשו של ר"א ודרש בו ג' שיטין. מט) **מ"ל** מלאין הדברים שבגון לשון הב"ר הוא מאומר לבגון לשון הפסיקתא בלפניכו. נ) בב"ר פכ"ג. וע"ע פמ"ז ובמות ס"ד ע"א וב'. נא) וכלו' אם לה עשה הקדוש ברוך הוא לאוק למה ילאקו לאחרים. נב) ודרש **אתכמו** עם. נג) בכ"ל להגיה. ובד"פ לתא ביריו'. וכ"ל שב"ם כפל בספרים ודוריות היא **דוריה** שבב"ר פכ"ג. ובעניכו חפשית מלשון דרול עיין במתנות כהונה שם. לו שעניכו הוא לשון קיום כמו שפי' המעריך לשון דוריות עיי"ש. והמוסיף בערך **דריה** פי' דורון ומתנה. ופי' **פילקיות** בית הסוהר בערוך ערוך **פלק** ועיין לקמן. נד) כן הגיהו הז"מ והרז"ו. נה) בב"ר שם ג' ר' **ברכיה** ב"ר **יהודה** ב"ר **סימון** בשם ר' שמואל ב"ר יצחק לאודן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

העולם הזה שלכם ושל אחרים גנזתי אותו כו). כשיבא העולם שלכם אני מחזירו לכם. והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים (ישעיה ל' כ"ו) כז) ואינו זורח אלא לכם. וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג' כ') כח):

דבר אחר וה' פקד את שרה זש"ה וידעו כל הגוים [וגו'] כי אני ה' בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה [אני ה' דברתי ועשיתי] (יחזקאל ל"ו ל"ו) כט). (כל) [על] מה שהיו השילטונים והשלטוניות (מחסרו') [מחסדות] את שרה (יקולמה) [ויקוראים] אותה עקרה. עליהם הוא אומר אני ה' בניתי הנהרסות זה אברהם ושרה שהיו הרוסים ואברהם ושרה זקנים (בראשית י"ח י"ח). נטעתי הנשמה לאותה שאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה (שם שם י"ב). אני ה' דברתי ועשיתי [וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר] ל):

[דבר אחר] וה' פקד את שרה זה שאמר הכתוב כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים [כחש מעשה זית ושדמות לא עשה אכל גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי (חבקוק ג' י"ז וי"ח). כי תאנה וגו'] כביכורה בתאנים בראשיתה (הושע ט' י') לא) זה אברהם לב). ואין יבול בגפנים זו שרה. ואברהם ושרה זקנים (בראשית י"ח י"ח) לג). כחש מעשה זית חדל להיות לשרה אורח כנשים (שם) לד). ושדמות לא עשה אוכל אחרי בלותי היתה לי עדנה (שם שם י"ב) לה). גזר ממכלאות [צאן] הלבן מאה שנים יולד (שם י"ז י"ז) לו). ואין

מאיר — מגן דוד — עין

בשמחה שמעון מה ליכפת ליה כך שרה כפקדה לחריס מה ליכפת להם אלא בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות כפקדו עמה הרבה חרשים כתפקחו הרבה עוורים נתפתחו הרבה שוטים נשתפו כאמר כאלון עשייה וכאמר להלן והנחה למדינות עשה מה עשייה שנאמר להלן ניתן דורייה לעולם אף עשייה שנא' כאן ניתן דורייה לעולם (ובקדרים התם ילמק ילא חק לעולם ניתן דורייה לעולם) ר' לוי אמר הוסיפה על האמורות כאמר כאן עשייה עשה לי וכאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות. והיא ג"כ בפסיקתא פי' דשוש אשים. והתם ג' ר' יהודה ור' שמעון ור' שמואל ראובן בחדוה שמעון מאי ליכפת ליה שהרי שרה אומרת כל השומע ילחק לי א"ר לוי את מולא בשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה וכל החרשים וכו' השוטים נשתפו והיו הכל אומרים הלואי שתיפקד אמנו שרה פעם שנייה שנפקד עמה ר' ברכיה בשם ר' לוי להוסיף על האמורות כאמר כאן עשייה ויעש ה' לשרה וגו' וכו' מה עשייה האמורה להלן ניתן אורה לעולם אף כאן ניתן אורה לעולם וכאמר כאן עשייה וכאמר להלן והנחה למדינות עשה מה עשה האמורה להלן ניתן דורכיא לעולם וכו' דורכיא לעולם. וענין המאמר שפי' ענין הלמוק ע"ש הכתוב אור לדיקים ישמח (משלי י"ג) וכבר פירשו ענין אור של שבעת ימי בראשית על אורו של משיח שהוא גנוז לע"ל ובלידת ילחק נגלה הברכה של ונברכו בך כל משפחות האדמה וא"כ נולד ניתן אורה לעולם. כו) כלו' ואמר להם. והז"א הגיה אמר הקב"ה האור כבראשית ימי בראשית ועל שהיה וכו' וא"ל. כז) במקרא כתוב יהיה שבעתים. כח) וענין אלו המאמרים שבלידת ילחק התחיל תיקון העולם ופסק עולם התוהו. והעולם מתעלה והולך עד יום המשיח שאז ירפא מחץ מכתו של עולם. וא"כ עם שרה כפקדו כל העקרות ונתרפאו כל החלאים שעתידין להפקד ולהרפא. כט) במקרא כתוב וידעו הגוים. ל) כנ"ל להגיה. ופי' מחסדות מציישות. ופתיחתא זו היא בתנחומא פ' וירא והתם ג' וידעו הגוים אלו (האמתים) [הנשים] שהיו מציישות את שרה וקוראות אותה עקרה וכו'. לא) במקרא כתוב בתאנה. לב) וכלו' וכן הכא כי תאנה לא תפרח רמז לאברהם. ופתיחתא זו איתא בב"ר פנ"ג והתם ג' כי תאנה וגו' זה אברהם המד"א כבכורה בתאנה וגו'. והגיה כן הז"א וא"ל. לג) בב"ר שם ג' זו שרה המד"א אשתך כגפן פוריה. והשאר ליתא. לד) בב"ר שם ג' כחש מעשה זית אותן המלאכים שבשרו את שרה (האירו) [והאירו] פניה כשיש היו. לה) ובב"ר מפיים בה הכי א"ל אדמות לא עשו אוכל אותן השדים המתים לא עשו אוכל. לו) במקרא כתוב מממכלה. בב"ר ג' גזר ממכלה לאן המד"א ואתן לאני לאן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בקר ברפתים ותהי שרה עקרה (שם י"ח ל') פז). ואני בה' אעלוזה במה שהבטיחני על ידי המלאכים אבל שרה אשתך (שם י"ז י"ט) פח) ומה שהבטיחני מיד עשה וה' פקד את שרה:

דבר אחר וה' פקד את שרה זש"ה הן אל לא ימאס תם ולא יחזיק ביד מרעים (איוב מ' כ') זה אבימלך וכל ביתו כי עצר עצר ה' בעד כל רחם (בראשית כ' י"ח) שעצר הקדוש ברוך הוא עיני כל ביתו ולא הוציאו דמעות ואזניהם [פסקו] מלשמוע. של כל בני ביתו וצאנו ובקרו ובהמתו. יכול בזכות אברהם בלבד ת"ל על דבר שרה אשת אברהם (שם) טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעולם (קהלת ד' ט') (דבר אחר) [כד"א] וה' פקד את שרה. לכך לא יחזיק ביד מריעים אלא מיד וירפא אלהים (בראשית שם י"ז) וה' פקד את שרה שם):

דבר אחר וה' פקד [את] שרה שלשה מפתחות לא האמין הקדוש ברוך הוא לברייה. לא למלאך לא לשרף לא לנגדוד. אלא בידו נתונים. מפתח של גשמים שנא' יפתח לך ה' את אוצרו הטוב את השמים לתת את מטר ארצך בעתו (דברים כ"ח י"ב) ע). ומפתח של תחיית המתים הנה אנכי פותח את קברותיכם (יחזקאל ל"ז י"ב) עא). ומפתח של רחם וה' פקד את שרה. וכן הוא אומר ויזכור אלהים את רחל [וגו'] ויפתח את רחמה (בראשית ל' כ"ב) עב):

דבר אחר וה' פקד זה שאמר הכתוב הזורעים בדמעה ברנה יקצורו (תהלים קכ"ו ה') זה אברהם שהיה בוכה ומתחנן לפני הקדוש ברוך הוא הן לי לא נתת זרע (בראשית ט"ו ג') מיד נתבשר בבנים כי ביצחק יקרא לך זרע (שם כ"א י"ב) הוי ברינה יקצורו.

וה' פקד הרבה פקידים. יש שנתפקד ולא עשה. ויש שנתפקד ועשה. פקדתי לאדם הראשון ולא עשה. ומעץ הדעת [וגו'] לא תאכל (שם ג' י"ז) ואכל. ותאכל מן העץ אשר צויתיך [לאמר] לא תאכל ממנו (שם ג' י"ז). פקדתי למלאך המות ועשה.

מרעיתי לדם לחם. פז) בב"ל שם מפיים ח ל ח ולין בקר ברפתים המד"ח ולפרים עגלה מלומדה וגו'. פח) ולע"ג דהאי קרא לא בבשורת המלאכים איכתב נקט ליה הכא כלו' דהבטיחו המלאכים לשרה במה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבל שרה וגו'. דהבטחת המלאכים לשרה היתה הבל לאברהם כבר כתבתי בדבר. ובב"ל ג' לה הכי חזרה שרה ואמרה מה אני מודדה קבלי מן בריי אלא ואני בה' אעלוזה וגו' א"ל הקב"ה את לא אודדים קבריך לף אבא איני מודד קבריך אבא וה' פקד את שרה. פט) כן הגיה הז"ח. וכלו' שלא המזיק הקדוש ברוך הוא ביד אבימלך להליכו בזכותו כמו שאמר בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת. אלא בא'ז זכות כילל לא בזכות אברהם לבד שהתפלל עליו אלא אף בזכות שרה. ודרש הכי וירפא אלהים וגו' על דבר שרה אשת אברהם וה' פקד את שרה שפקדה ובזכותה כילל. ומאמר כי עצר וגו' לבית אבימלך הוא מאמר מוסגר. ועל דבר וגו' הוא כמשך על וירפא אלהים וגו'. כב"ל לפרש זה המאמר. והזיא פי' בדרך אחר וז"ל יד לשון מכה כד"א הנה יד ה' הויה וגו' ולא המזיק הקדוש ברוך הוא במכה זו על מריעים אבימלך ובני ביתו אלא קיבל תפלת אברהם ורפא אותם ואז כפקדה שרה עי"ז כדאי' לעיל עב"ד. ואחוק הוא בעיני. ע) במקרא ליתא מלת א ת. עא) במקרא כתוב הנה אני. עב) דברים רבה פ"ז מהו יפתח א"ר יוחנן ג' מפתחות בידו של הקדוש ברוך הוא ואין בריה שולטות עליהן לא מלאך ולא שרף ואלו הן מפתח של תח"ה ומפתח של עקרות ומפתח של גשמים וכו'. ובמדרש תהלים ע"ח ואת אמיריו לא בזה אלו עקרות שהקדוש ברוך הוא פוקדן ר כ מ י ה א מ ר ל ה ק ח ס ר' א ח א ב ש ם ר' י ו ח נ ן אמר ג' מפתחות הן מפתח של רחם וכו' ואין משליטן לבריה אלא לידו וכו' וכשהוא רולה מסרן לצדיקים וכו' עי"ש. ובב"ר פע"ג ג' ר' ת ח ו מ א ב ש ם ר' ב י נ י אמר ג' מפתחות ביד הקדוש ברוך הוא מפתח של קבורה וכו' ויש לף מפתח של פרנסה שנאמר פותח את ידך. ועיין בתרגום יונתן פ' וילא ופ' מבא דמשיב ד' מפתחין. וג' בפ' וילא ארבעה מפתחין דלינון מסירין ביד רבון כל עלמא ה' ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא וכו'. ובפ' מבא ד' מפתחין בידי דמלכי עלמא דלא מסרינון בידא דשפלא מפתחא דחייתא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

גזרתי עליו כי עפר אתה ואל עפר תשוב (שם שם י"ט) וכך היה לו ויהיו כל ימי אדם אשר חי [וגו'] וימת (שם ה' ה'). פקדתי לדורו של אנוש ולא עשה. אלא הכעיסוני ואז הוחל לקרוא בשם ה' (שם ד' כ"ו) עג). ופקדתי לאוקיינוס ועשה. ויורא למי הים וישפכם (עמוס ה' מ') עד). פקדתי לדור המבול ולא עשה. אלא אמרו אין אנו צריכים לעבודתו ויאמרו לאל סור ממנו (איוב כ"א י"ד) עה). פקדתי לארובות ולתהום ועשו. נבקעו כל מעיינות תהום רבה (בראשית ז' י"א). פקדתי לדור המגדל ולא עשו. אלא אמרו הבה נבנה לנו עיר (שם י"א ד'). פקדתי (לשומם) [ללשונות] ועשו. כי שם בלל ה' שפת כל הארץ (שם שם ט'). פקדתי לסדומיים ולא עשו. אלא עמדו במידתן ואנשי סדום רעים וחטאים (שם י"ג י"ג). פקדתי לאש וגפרית ועשו. וה' המטיר על סדום ועל עמורה אש וגפרית (שם י"ט כד) עו). פקדתי לאברהם ועשה. וילך אברם כאשר דבר ה' אלהים (שם י"ב ד') עז) לפיכך פקדתיו ולבני ביתו ליתן להם מתן שכר וה' פקד את שרה:

דבר אחר וה' פקד יש פקידה לברכה. ויהי מאז הפקיד אותו [וגו'] ויברך ה' את המצרי [וגו'] ויהי ברכת ה' וגו' (שם ל"ט ה') עח). יש פקידה של ליקוט עצמות. פקד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי (שם נ' כ"ה) עט). ויש פקידה של גאולה. פקד פקדתי אתכם (שמות ג' ט"ז). ויש פקידה של אמנה. ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' (שם ד' ל"א) פ). ויש פקידה של רוח. יפקוד ה' אלהי הרוחות (במדבר כ"ז כ"ז). ויש פקידה של מניין. אלה הפקודים אשר פקד (שם א' מ"ד). ויש פקידה של מלחמה. פקדתי את אשר עשה (לך) עמלק (שמואל א' כ"ו ד'). ויש פקידה של לוחצים. ופקדתי על כל לוחציו (ירמיה ל' כ') יש פקידה של עולים. ופקדתי על כל מול בערלה (שם ט' כ"ד). יש פקידה של לובשי כלאים. (ופקדתי על הסריס ועל כל לובשי כלאים) ופקדתי על השרים [וגו'] ועל כל הלובשים מלבוש נכרי (לפניה א' ח') פא). ויש פקידה לפרוע מן ע"ז. ופקדתי על בל בבבל (ירמיה כ"א מ"ד). יש פקידה על (הרי מועדות וגו') [העדרים. שנאמר על הרעים] חרה אפי ועל העתודים [אפקוד כי פקד ה' צבאות את עדרו וגו'] (זכריה י' ג') פב). יש פקידה של שובע. כי פקד ה' עמו לתת להם לחם (רות א' ו'). יש פקידה של ישועה. זכרני ה' ברצון עמך ופקדני בישועתך (תהלים ק"ו ד') פג). יש פקידה של חיים. חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי (איוב י' י"ב). ויש פקידה של ארץ. פקדת הארץ ותשוקקה (תהלים ס"ה י') [יש פקידה] של מלאכים. יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כ"ד כ"א). יש פקידה של לויתן. יפקוד ה' בחרבו הקשה [וגו'] על לויתן נחש בריח (שם כ"ז א'). יש פקידה של אומות. שנאמר ואתה ה' צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים

ודקדרים ודמזוני ודמטרא וכו'. ועיין בתענית ב' ע"א דג' א"ר יומכן ג' מפתחות וכו' ומפתח של מיה וכו' ויד עתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם בעבור אמרי לף מפתח של פרנסה וכו' ועיי"ש. ומ"ע בסנהדרין ק"ג ע"א דג' לה פתח. ואולי צריך להגיה בתענית א"ר יונתן. ובכל הנהו מקומות לא מיימי קרא דוה' פקד. עג) במקרא כתוב אז ולשון הדורש הוא. עד) עיין ב"ר פב"ג ועיקרא במכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ו בד"ה אלהים אחרים ובספרי עקב פי' מ"ג והוא שם לר' יוסי וילמה דהגדה עתיקה היא. עה) וכולא קראי שם מידרשי בדור המבול עיין ספרי שם ובמכילתא מס' דשירתא פ"ב. עו) במקרא כתוב בפרית ומש. עז) במקרא כתוב כאשר דבר אליו ה'. עח) במקרא כתוב בית המלכי. עט) כלו' שנזכרה הפקידה לצורך ליקוט עצמות. פ) כלו' שלריבה אמנה שבדיין לא עשתה רושם. פא) וכן מקומו הז"א והרז"ו. וירלה לי שעיקר הנוסחא היתה רש פקידה של לוצים מלבוש נכרי ונשתנה הנוסחא מחמת איזה מליק. ושינו ג"כ נוסחת המקרא. ומבתיק מאוחר הוסיף אח"כ המקרא כמו שהוא כתוב ונוסחא שלפניו לא זזה ממקומה. פב) כנ"ל להגיה. ובד"פ איתא יש פקידה על הרי עוועדו עי' חרה אפי וגו'. והגיהו הז"א והרז"ו יש פקידה על עתודים. פג) במקרא כתוב פקדני.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ואל תחון כל בוגדי און סלה (תהלים כ"ט ו') פד). ויש פקידה של בנים. וה' פקד את שרה כאשר אמר פה).

פמ"ג

כי פקד ה' את חנה ותהר
ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א' ב' כ"א) ח)

ילמדנו רבינו עד כמה ימים מברכים על החודש. למדונו רבותינו א"ר אחא בשם ר' אסי עד שיתמלא פגימתו. והיינו אומר עד ארבעה עשר יום. עד שהיא מתחדשת והולכת עד אותה שעה מברכים את החודש ג). אמר הקדוש ברוך הוא היו זהירים מברכים אותי על כל דבר. ואם הייתם זהירים בברכות אף אני בא אצליכם ומברך אתכם שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי [אבוא אליך וברכתיך] (שמות כ' כ"ח). ואת מוצא אברהם מה כתיב בו. עקב אשר שמע אברהם בקולי (בראשית כ"ו ה') וברכתיו. וה' ברך את אברהם בכל (שם כ"ד ח'). ולא עוד אלא שהיה רואה במזל שאינו מוליד שנאמר ואנכי הולך ערירי (שם ט"ו ב') ג) אמר הקדוש ברוך הוא ויפה אתה מסתכל אלא חייך אברם אינו מוליד. ומה אני עושה לך. אני מחליף את שמך ואתה מוליד שנאמר לא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם (שם י"ז ה') ד). וכן שרי אינה יולדת שנאמר ותהי שרי עקרה (שם י"ח ל') אבל שרה יולדת שנאמר וה' פקד את שרה (שם כ"ח ח') ה). ואף חנה על שהייתה תדירה להיות עולה ומתפללת בבית המקדש ומתחננת לפני הקדוש ברוך הוא שמע תפילתה ופקדה. מניין. ממה שקרינן בענין כי פקד ה' [את] חנה.

[כי פקד ה' וגו'] כך פתח ר תנחומא בר אבא קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם (תהלים קמ"ה י"ח וי"ט). קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל. ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת: אך טוב לישראל אלהים (שם ע"ג א') יכול לכל. ת"ל לבדי לבב (שם): טוב ה' (איכה

מאיר מגן דוד עין

פד) במקרא כתוב ואתה ה' אלהים לצלות וגו' אל תחן וגו'. פה) עיין בילקוט שמואל ר' פ"ח שהעתיק מן המנחומא כעין זה המאמר אלא שהוא שם בקצרון אחר והוא בתנחומא פ' במדבר בדרוש פקוד כל בכור זכר אלא שהוא קצוב לפניכו עיי"ש.

פמ"ג א) עיין לעיל פל"ח אות א' ורש פמ"ח. והיא ההפטרה לפ' וה' פקד כשיגיע י"א בתגילה ל"א ע"א. אלא דהוקבעה ליום ב' ודלא כמנהג שהוזכר בגמרא שם להפטיר ביום א' בתנה וביום ב' הבן יקיר. ובדקינן שם בגמרא ומפטירין ב מ ל כ ה ופירש"י לפי שפקידתם היתה בר"ה. ולא ליתפרש מהיכן מתחיל והיכן מסיים. ומנהגינו להתחיל בויהי איש אחד ולסיים בוירא קרן משיחו. ומהכא ראיה שהיה מנהגם עכ"פ לקרות כי פקד וגו'. ובראה שהיה מסיימין בזה המקרא והתחילו והתפלל חנה שהם כ"א פסוקים. ב) פי' ו ה י י כ ו א ו נ ר כלו' שדעת זה המ"ד היא עד י"ד יום וכדמפרש לה עד שהיא מתחדשת וכו'. ועיקרו בירושלמי ברכות פ"ע מתני ג'. וה"ג התם הרואה את הלבנה בחידושה אומר ברוך מחדש חדשים עד איכן ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי עד שתראה כאלו המנה ר' א מ א ו ר' ח י נ נ א ב ש ם ר' י ו ס י עד שתתמלא פגימתה דבן דקיסרין אמרין עד י"ד יום אר"י בי ר' בון ויאות כלום מתמלאת פגימתה אלא עד י"ד יום. וכלו' ולא עד בכלל. וזהו כגד שיטת הבבלי דקנהדרין מ"א ע"ב. דג' התם ואי"ר א מ א ב ר מ נ י נ א א"ר א ס י א"ר י ו ח נ ן עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה אר"י בר אידי א"ר יהודה עד שבעה בהלבני אמרי עד י"ד ותרוייהו כר' יוחנן ס"ל הא למיהוי כי יתירא. (פרש"י דהואי כמו יתר על קשת שתהא כל פגימת הקשת מלאה וכו'. וכ' שזהו כ ח ל י ה מ ע ה דירושלמי) הא למיהוי כי כפיא (פירש"י עגולה בתמילאותה). ודעת המדרש שלפנינו הוא כר"י בר בון שעד שתתמלא פגימתה היא עד י"ד יום. ג) ופי' ה ו ל ך מת כמו שפי' הרמב"ן וכן תרגמו יונתן. ד) במקרא כתוב את שמך. ה) בב"ר פמ"ד ג' לה בשם ר' שמואל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כי פקד ה' את חנה

ג' כ"ה) יכול לכל. ת"ל לנפש תדרשנו (שם): אשרי אדם עוז לו בך (תהלים פ"ד ו') יכול לכל. ת"ל מסילות בלבבם (שם) ו): רצון יראיו יעשה למה. שאין הקב"ה מפיר תפילתו ונתן לו מה שמבקשו. זה דוד שכתב בו חבר אני לכל יראוך (שם קי"ט פ"ג). בשעה שנצטער על בית המקדש כמ"ש זכור ה' לדוד את כל ענותו [וגו'] אם אבוא באוהל ביתי [וגו'] אם אתן שנת לעיני [וגו'] עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב (שם קל"ב ב' עד ה') כיון שראה אותו הקדוש ברוך הוא שעומד ומצטער על בית המקדש מיד שלח אצלו גד הנביא. והראה לו את מקום בית המקדש כמה שכתב ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה והקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוסי (שמואל ב' כ"ד י"ח) ז). מיד הלך דוד ההיד ויעל דוד כדבר גד אשר צוה ה' וגו' (שם שם י"ט) ח) [ויילא] [ומצא] שם את המזבח שבו הקריב אדם הראשון ובו הקריב נח ובו הקריב אברהם ט). [כיון] שמצא אותו י) התחיל מודה ואמר מכאן ועד כאן העזרה. מכאן ועד כאן קדש הקדשים. במה שכתב ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים (דה"א כ"ב ל') ומהיכן. זה מזבח לעולה (שם) יא). הוי שאין הקדוש ברוך הוא מיפר רוחם של צדיקים אלא נותן להם כל מה שהם מבקשים. לקיים מה שנאמר רצון יראיו יעשה: [דבר אחר רצון יראיו יעשה] יב) מי היה. זו חנה שנתפללה לפני הקדוש ברוך הוא ולא הוציאה הקדוש ברוך הוא ריקם מתפילתה. אלא שמע הקדוש ברוך הוא את תפילתה ונתן לה כל מה שביקשה הימנו: ותדור נדר ותאמר ה' צבאות (שמואל א' א' י"א) מהו ה' צבאות. אמר רבי יהודה בר' סימון אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם יש צבא למעלה יש צבא למטה. הצבא של מעלה אינם [לא] אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים לעולם. והצבא שלמטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים. ואיני יודעת מאיזו צבא אני. אם משל מעלה או משל מטה. אם מצבא של מעלה אני. לא אהיה לא אוכלת ולא שותית (אלא) [ולא] מולידה ולא מתה אלא חיה לעולם כשם שהם חיים לעולם. ואם מצבא של מטה אני. אהא אוכלת ושותית ומולידה ומתה כשם שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים זהו ה' צבאות יג): דבר אחר ה' צבאות א"ר יהודה ברבי סימון בפעמי רגלים עלתה חנה לכ"המק וראתה את כל ישראל שם. אמרה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כל הצבאות האילו יש לך ואין לי אחד בהם יד): [אם ראה תראה וגו'] (שם) אם ראה מוטב ואם לאו תראה שלא בטובתך. אמרה לפניו מוטב שתראה בטובה קודם שתראה שלא בטובה. אמרה אם אין אתה פוקדני אני הולכת ועושה עצמי (משמת') [מסתתרת] עם איש אחד. ובעלי רואה אותי והושדני ומוליכני אצל כהן ומשקה אותי מי המרים. נמצאת אני טהורה ועליך לפקוד אותי וליתן לי בן. שהכתבת בתורה ואם לא נטמאה [וגו'] ונקתה ונזרעה זרע (במדבר ה' כ"ח). הוי אם ראה תראה ראה בטובה עד שלא תראה שלא בטובה טו): וזכרתני ולא

מגן דוד

בר יאמר עיי"ש. ועיין שבת קנ"ו ע"א וכדרים ל"ב ע"א. וע"ע בב"ר שם. ו) עיין איכה רבתי שם. ויקרא רבה ריש פי"ז. ומדרש תהלים ד' ופ"ד וקב"ה. ז) במקרא כתוב ה ק ס. ח) במקרא כתוב כ ל ש ר. ט) עיין בפדר"א פל"א. וע"ע שם ריש פ"כ וסוף פכ"ג ובת"י פ' כח בפ' ויצן כח וגו' ופ' וירא בפ' ויבואו אל המקום. י) וכן הגיה הז"א. יא) וכלו' ממקום המזבח היה מו"ד. יב) כן הגיהו הז"א והרז"וו. יג) במדרש שמואל פ"ב ג' ר ב אמר אמרה אם מהעליונים אני לא אמות ואם מהתחתונים אני אמרה ואדבה כתחתונים, ועיין בדש"י שמואל שם שהעתיק זה המאמר בשינוי לשון קצת ומסיים זו מלאתי ב אגדה של ר' יוסי הגלילי. וירחה של"ל באגדה דל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג והוא לפניכו שם במדה ט"ז מדבר מיוחד במקומו עיין שם. יד) ובמדרש שמואל שם ג' ר ב אמר בעמי רגלים היו אמרה לפניו רצון כל העולמים אכל אוכלומין שיש לפניך אין אתה פוקדני כאחד מהם וכו' ועיי"ש. וע"ע בברכות ל"א ע"ב. ועיין בדר"ק שם שהעתיק אלו המאמרים עפ"י המדרש שם. וע"ע בילקוט שם. א מ " א ש מראין הדברים שעיקר אלו המאמרים הם לר"י בר שמון ובמדרש שמואל דב' ר ב איכו אלא קטוע. טו) כל"ל להגיה. וצ"ע איתא מ ש ם. ובמדרש שמואל שם ג' לה בשם ר' א מ א ובברכות שם ג' לה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ת ש כ ח א מ ת ך (שמואל שם) א"ר שמואל בר נחמן שלשה פעמים כתוב בפסוק זה אמתך אמתך אמתך כנגד שלש מצות ששנו רבותינו שהנשים זקוקים להם בנדה בחלה ובהדלקת הנר. אמרה חנה רבונו של עולם לא הייתה אמתך זהירה בשלשתם טז). מהו וזכרתני. בזכרים. ולא ת ש כ ח א ת א מ ת ך בנקיבות. הה"ד כי פקד ה' את חנה ותהר [וגו'] יז):

[דבר אחר כי פקד ה' את חנה וגו'] יח) זה שאמר הכתוב מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה (תהלים קי"ג ט'). אמר הקדוש ברוך הוא הושבתי את שרה עקרה בתוך הבית כמה שנאמר ותהי שרי עקרה (בראשית י"ח ל') יט) כדי לשמח אותה בבנים. וכי בנים הרבה היו לה לשרה. והלא לא ילדה אלא יצחק בלבד דכתב ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו (שם כ"ח ג') ומהו אם ה ב נ י ם שמחה. אלא בשעה שילדה שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו. באותה השעה אמר לה כ) שרה מה את עומדת. אין השעה הזו של צניעות. אלא עמדי והפריע עצמך בשביל קדושת השם. עמדה שרה והפריעה עצמה. והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים כמה שכתב ותאמר מי מלל לאברהם הניקה ב נ י ם שרה (שם שם ז'). אמר רבי פנחס הכהן בן חמא בש"ר חלקיה קמתו של אברהם הובישה ונעשת מלילות מי מ ל ל לאברהם כא). והיו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם. לקיים מה שנאמר הניקה ב נ י ם שרה. ויש מהם שהיו מביאים את בניהם באמת שתניק אותם. ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק. אילו ואילו לא הפסידו. א"ר לוי אילו שבאו באמת נתגיירו. זהו שאמר הניקה ב נ י ם שרה. מהו הניקה ב נ י ם. שנתבנו בישראל כב). ואילו שבאו לבדוק אותה. אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרוקופאות כג). וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מן חלב של שרה. הוי א ם ה ב נ י ם ש מ ח ה זו שרה כד): דבר אחר מ ו ש י ב י ע ק ר ת ה ב י ת א"ר ברכיה בשם ר' שמואל בר נחמן זו יוכבד. וכי עקרה היתה. הרי ילדה אהרן ומרים. אלא את מוצא בשעה שגזר פרעה כל הבן הילוד היארה תשליכוהו (שמות א' כ"ב) כיון ששמע עמרם כן הוא ובית דינו כה) באותה שעה גזרו ומנעו ישראל מפרייה

מאיר **מגן דוד** עין

בשם ר' א ל ע ז ר עייש. ועפ"י לשון הגמרא והמדרש שם הגהתי. טז) במדרש שמואל שם. ובגמרא שם ג' בשם רבי יוסי בר' חכינא. יז) במדרש שמואל שם. יח) כנ"ל להגיה. יט) כלו' לת שרה שהיתה עקרה. כ) א"ל אברהם. כא) מי מ ל י ל ו ת הם הבגדים המלאים זרע במ"ש כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות וגו' (כי תצא) והמלילות הם אחר שתיבש הקמה. ודריש מ י מ ל ל מי עשה לו מלילות אחר שכבר יבש מעייבו והמשיל את אברהם לקמה שמתיבשת ונעשית מלילות. ובב"ר פנ"ג ג' ר' פנחס אמר קו מ ת ו של אברהם אבינו היתה יבשה ונעשית מלילות. והוא ט"ס וצ"ל קמתו. ועיין בב"ר פמ"ח מה שדרשו על ואדני זקן. כב) הז"א הגיה ש כ ב ו בישראל וא"ל. כג) כלו' שהוציאו בגדולה וכבוד עיין בערוך ובמוסף ערך פ ר ק ו פ י. כד) בב"ר פנ"ג ג' לה הבי הניקה בנים שרה הניקה בן אכ"כ אמנו שרה היתה לבועה יותר מדאי א"ל אברהם אבינו אין זו שעת הלגיעות אלא גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהתגיל הקדוש ברוך הוא לעשות נסים גלתה את דדיה והיו בובעות חלב כב' מעיינות והיו מערוניות באות ומניקות את בניהם ממנה והיו אומרות אין אמו כדי להניק את בניו מחלבה של אותה לדקת. ר ב נ ן ו ר' א ח א רבנן אמרו כל מי שבא לש"ש נעשה ירא שמים. ר' אחא אמר לף מי שלא בא לש"ש ניתן לו ממשלה בעולם הזה כיון שהפליגו עלמן בביני ולא קבלו את התורה נעלה מהם אותה הממשלה (ועיין מ"ש לעיל פכ"א אות כ"א). ובמגנון מאוחר היא בתחומא ריש פ' תולדות עייש. ובפדר"א פכ"ג מסופר כל הענין בסגנון אחר. שהודיע הקדוש ברוך הוא חוני דדי כמיהם של או"ה והביאו הילדים לשרה להניקם עייש. ובמגנון אחר ג' לה בב"מ פ"ז כ"א בשם ר' לוי עייש. א מ " א ש הראית שלא הועתקו אלו המאמרים זה מזה. ובכ"פ מגנון המאמרים בב"ר הוא מאוחר למגנון המאמרים שלפנינו. כה) עיין לעיל פ"ה אות ע"א דמני ליה לעמרם בין ז' לדיקים. ועיין יומא כ"ט ע"ב וסוטה י"ב ע"א. ובשמות רבה פ"א אמרו שראש

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ורביה. והוציאו את נשיהם. את נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה (מיכה ב' ט') כו). לפיכך קורא (לותה) [את] יוכבד עקרה שנתעקרה מביתה. מרים היתה אותה שעה בת שש שנים ואמרה אבא אבא פרעה היה טוב לישראל יותר ממך. למה. פרעה גזר בזכרים ואת בזכרים ובנקיבות. פרעה גזר ספק נתקיימה גזירתו ספק לא כז). ואתה גזרת ונתקיימה גזירתך. כיון ששמע עמרם את דבריה הביא אותה לפני סנהדרין ואמרה לפניהם. ואמרו לו עמרם אתה אסרת ואתה צריך להתיר את הדבר. אמר להם ומה אתם אומרים לי נחזור בחשאי כח). אמרו לו ומי מודיע לכל ישראל. א"ר יהודה בר זבידא הושיבה עמרם בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפניה כט). ורוח הקודש צווחת מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה. ולמה עשה עמרם כן. כדי שידעו ישראל ויחזירו את נשיהם ל). וכיון שראו אמרו שירה להקב"ה. ולא אמרו שירה לא; אלא אמרו עכשיו משה הגואל נולד ואנו (נגאלנו) [ננאלים] ממצרים (הללנו) [הללויה בצאת ישראל ממצרים] לב): דבר אחר מושיבי עקרת הבית אמר הקדוש ברוך הוא הושבתי את מרים בת תנחום עקרה בשביל לשמח אותה (בבניה מבניה) [בבניה] לעתיד לבא: אמרו רבותינו מעשה היה במרים בת תנחום בימי השמד שהיו לה שבעה בנים. תפשו את הראשון. אמרו לו בא (ויסתמוה) [והשתחווה] לע"ז. אמר להם איני כופר באלהים. מיד נטלוהו ונתנוהו בתוך (הטיגנו וטיגס) [הטיגן וטגנו] אותו לג). וכך תפשו את השני. אמרו בא והשתחוה לע"ז. אמר להם איני כופר בהקדוש ברוך הוא. מיד עשו לו כאשר עשו לראשון. כך עשו לשלישי ולרביעי ולכולם. נשתייר הקטן שבהם. אמרו בא והשתחוה לע"ז ואם לאו אנו עושים לך כמו שעשינו לאחיך. אמר להם אלך ואימליך באמי. הלך אצל אמו. אמר לה מה [את] אומרה אשתחוה לע"ז או לאו. אמרה לו אמו הא בני מה אתה מבקש שיהיו כל אחיך נתונים בחיקו של אברהם לעתיד לבא לד). מיד הלך ולא ביקש להשתחוות לעבודה זרה. מיד נטלוהו ועשו לו כשם שעשו לאחיו. ונטלו את מרים אמם (והלגן) [והדגו] אותה. אמר הקדוש ברוך הוא לעתיד לבא אני משמח אותה (בבניה) [בבניה] אם הבנים שמחה לה): דבר אחר מושיבי עקרת הבית זו חנה דכתב ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (שמואל א' א' ב') שהיתה לעקרה בתוך הבית

קנהדרין היה. כו) לישנא דקרא חפס הדורש ובמקרא ליתא מלא ת. והז"א הגיה זס"ה כסי עמי וגו' וא"כ. כז) בד"פ ליתא קפק לא פ ס י ק א. כלו' קפק איכו דבר של ודאי. כח) כלו' מה לכס להסיב לס כמזיר הדבר ליוכבו במשלי. כט) בד"פ ליתא ק י ר ק כ ו ת ופי' הרז"ו ק ו ר ק כ ו ת מיני כירום ולבוקות גדולות. והז"א רמז לכדרים כ"א ע"א דג' התס בריקודא דלבוך ו ב ק י ר ק כ י דלמך. ופירש"י שס בזיגתא שלמך המזוג לי הכוס. וכ"ה בערוך ערך ק ר ק ן. והר"ן פי' שתהא למך מקרקרת ומזמרת. והרא"ש ג' בריקודא דלמך ובקרקני דלבוך ופי' שתהא למך מרקדת ומביך מכרכר. והוא הז"א הגיה כאן טוענים ק ר כ ו ת. ל) בד"פ ליתא ו ל א עשה עמרס וכו'. הז"א הגיה א ל א כדי שידעו וכו'. ועכין זה ג' ליה בשמות רבה פ"א בשיכוי קגכון וכ' חכיכא בר רב ילחק מייתי לה התס לפרש הטס פ ו ע ה על מרים. ושס לאמרו שבח ה' היתה. ועיין לעיל פט"ו לות ע"ג. ועיין קוטה י"ב ע"א שעיקרו הוא בלייתא והוא שס בשיכוי קגכון וריב"ז (ושס ג' ר"י בר ז ב י ד א) פי' עפ"י זה הסיפור מקרא וילך איש מבית לוי ויקח וגו' עיי"ש. וע"ע בתרגום יוכתן שמות שס ובבמדבר רבה פי"ג בד"ה כשיא לבני גד ובסוף מדרש משלי בפ' מגרה בעוז וגו' ומגילה י"ד ע"א ובמכילתא דבשלח בד"ה ותקח מרים הכביאה. לא) כלו' לא שאמרו שירה על לשעבר אלא לאמרו וכו'. לב) כב"ל להגיה. ובד"פ ליתא ה ל ל ו י ה ועיין לקמן לות ל"ז. לג) כיב להגיה. ובד"פ ליתא ה ט י ג ן. ופי' טיגן מין מרחשת ומחבת עיין בערוך ערך ט ג ן. לד) כלו' ואתה אין אתה כתון במיקו. והז"א הגיה ו א ת ה כ ת ו ן ב ג י ה כ ס וא"כ. לה) סיפור זה הוא בלילכה רבה פ"א בפ' על אלה אבי בוכיה. ושס הוא בלליכות וג' מעשה במרים בת כ ס ת ו ס. וקפדוהו ג"כ בלליכות בלליהו רבא פ"ל. ושס ג' בא אבדליינוס קיסר ותפס אלמנה עם ז' בניה וכו'. וקפדוהו גם כן בגיטין כ"ז ע"ב. וע"ע

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כדי לשמח אותה בבנים אם הבנים ש מ ח ה כי פקד ה' [את] חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות. אמרה לו חנה רבונו של עולם מה עלי לעשות לומר לך שירות וזמירות הללו יה (בלשון יקלקל ממלרים) ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני באלהים כו):

דבר אחר כי פקד ה' את חנה וש"ה מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו (משלי כ"ז כ"ל). מהו מ צ ר ף ל כ ס ף ו כ ו ר ל ז ה ב. אלא כשם שהצורף הזה מכנים את הכסף לאש ואת הזהב לכור ואינו משהם בהם כך הקדוש ברוך הוא צורף את הצדיקים (ומהם) כל אחד ואחד [מהם] לפי כבודו הוי מצרף לכסף וכור לזהב כז). מהו ו א י ש ל פ י מ ה ל ל ו. הקדוש ברוך הוא צורף את הצדיק לפי מעלליו כח). וכן אתה מוצא שרה צירפה הקדוש ברוך הוא עשרים וחמש שנים משבאת לארץ ישראל. כמה שכתב ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן (בראשית י"ב ד') והיתה אותה שעה בת ששים וחמש שנים. שהיה גדול הימנה עשר שנים והולידה בת תשעים שנה שהיה אברהם בן מאה שנה כשנולד יצחק שנאמר הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (שם י"ז י"ז). הרי נמצאת למד שצירפה הקדוש ברוך הוא לפי כחה. ורבקה אף היא צירפה הקדוש ברוך הוא לפי כחה עשרים שנה. מניין. שכן כתב ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל (שם כ"ה כ') וכתב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם (שם שם כ"ו) הרי נמצאת שצירף אותה הקדוש בריך הוא עשרים שנה. וחנה צירפה (אותה) הקב"ה אף [היא] לפי כחה לט). וכמה צירף אותה. אמרו רבותינו תשע עשרה שנה. והיאך. אלא עשר שנים ששהתה עמו ולא ילדה ונטל את פנינה וילדה לו עשרה בנים. שכן אתה מוצא שאלקנה אומר לחנה הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א' א' ח') אילו בניה של פנינה. ואתה נותן שמונה שנים לעיבורים ושנה אחת לעיבורו של שמואל הרי תשע עשרה שנה. ואח"כ פקדה כ י פ ק ד ה' [את] ח נ ה מ):

[דבר אחר כי פקד ה את חנה] מא). א"ר אחא בשם רבי שמעון בן לקיש אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בעל פקדונות [אני] מב) שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו. למה הדבר דומה. לאחד שהיה בעל הפקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו. בא אחד והפקיד אצלו (והב) [זהובים] מג). בא אחד והפקיד קוצים. באו ליטול אותם הימנו. מי שהפקיד אצלו כסף נתן לו כסף. מי שהפקיד אצלו קוצים החזיר לו קוצים. כך אמר הקדוש ברוך הוא בעל פקדונות אני כל מה שאדם פוקד אצלי אני נותן לו. כך אתה מוצא אברהם הפקיד אצל הקדוש ברוך הוא נפשות דכתב ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו [וגו'] ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב ה') וכי אברהם עשה נפשות. א"ר אלעזר בן פדת בשם רבי יוסי בן זימרא אם יכנסו כל באי עולם לבראות אפי' יתוש אחד אינם יכולים ואתה אומר ו א ת ה נ פ ש

מאיר **מגן דוד** עין

בילקוט כי תבא ובילקוט מיכה ג'. וכבל סיפרו היוסיפון לרומיים בתמורעות שביתי היוכים. לו) כ"כ להגיה וכשתרגם ובלעיל. בתקלא כתוב רמה קרני בה'. ועיין בתדרש שמואל סוף פ"ו דדרים המס מקרא מושיבי עקרת הבית וגו' בד' אמהות ומשתו של מנוח וליון ומנה. לז) בילקוט שמואל העתיק לה וג' כך הקדוש ברוך הוא לורף את הצדיקים כל א' וא' לפי כ ו ס ו. והרז"ו הגיה כל א' וא' מ ה ס כמו שהגהתי. ומלת מ ש ה ס ב ה ס ליתכייהו בילקוט ובד"פ מיתא מעה' בהס. לח) בילקוט קיטעו. ופי' הז"א דדרים מ ה ל ל ו כמו מ ע ל ל ו וא"ל. אלא כמו שפירש"י שם ע"י שהבריות מהללים אותו במעשיו הטובים כבתן לרבים אם עוב ואם רע. לט) כן הגיהו הז"א והרז"ו. וגי' הילקוט ואף חנה לרפה הקדוש ברוך הוא לפי כחה וכו'. ועיי"ש שקיטע בבל המאמר. ומלת א ו ת ה לריך למחוק דב' מוקמאות היו כאן. מ) פי' עשר שנים כדתנן בימות ס"ד ע"א כשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה אינו רשאי לבטל. וי' עבורים מע' ט' חדשים עולים ל' חדשים. וא' שנה עולים ל"ו חדשים. כשתייחו עוד וי"ז חדשים עם חדשי העיבור שבא' שנה להפקה בין לידה ועבור. מא) כב"ל להגיה. מב) וכן הגיהו הרז"ו. מג) כב"ל להגיה. והז"א הוסיף כאן בבא דכסף ולהלן הוסיף בבא דזהב והרז"ו מחק מלת זהב והגיה כ ס ף וא"כ.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כי פקד ה' את חנה

אשר עשו בחרן. וכי אברהם ושרה ברא נפשות. מהו שכתב ואת הנפש. אלא שהיה אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת הנשים מד). זהו שכתב ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו (קהלת ח' י') מה) והיו מביאים את הכריות תחת כנפי השכינה. אמר להם הקדוש ברוך הוא חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם וה' פקד את שרה [וגו'] ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו (בראשית כ"א ח' וג'). בא עמלק והפקיד אצלו קוצים כמה שכתב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (שמות י"ז ח') וכן אשר קרך בדרך ויזנב בך כל [וגו'] (דברים כ"ה י"ח). אמר לו הקדוש ברוך הוא הפקדת אצלי קוצים חייך קוצים אני פורע לך כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל [וגו'] ועתה לך והכית את עמלק (שמואל א' ט"ו ג' וג') וגו). וחנה פוקדה אצל הקדוש ברוך הוא נפשות כמה שכתב ויהי איש מן הרמתים צופים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהו בן תוחו (שם א' א') מז). אמר רבי יוחנן לשון גימטריקון הוא. תחו הוא אסף. א"ת ב"ש ת"א ח"ס ו"ף מח). אמר רבי [יונה] בשם רבי ואחר כל השבח הזה כתב בו ולו שתי נשים (שם שם ב') מט) ולמה נטל שתי נשים. בשביל ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (שם). כיון שראתה חנה שלא ילדה. אמרה אומר לו שיכנים צרתי לביתי. ומתוך זה יראה הקדוש ברוך הוא שהכנסתי צרתי לביתי ויפקוד אותי. אמר לה הקדוש ברוך הוא חייך (לח) חנה הפקדת אצלי נפשות [נפשות] אני משלם (ליך) [ליך] כי פקד ה' את חנה נ).

מגן דוד

מאיר עין

מד) בב"ל פל"ט מ"ל מ לע ז ר ב ר ז י מ ר מ (והוא ע"ם והעיקל כמו שהיא לפניכו וכ"ה שם פפ"ד) מס מתכנסין וכו' איכן יכולין לזרוק בו נשמה ואת אמר ואת הנפש וגו' אלא הגרים שגיירו למה אשר עשו אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העכו"ם ומגיירו כאילו בראו ויאמר אשר עשה ל"ל אשר עשו א"ל הוכא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה היתה מגיירת את הנשים. ובמגנון מאוחר היא שם פפ"ד. ושם ג' אמר רבי חוכיא אברהם היה מגייר וכו'. והוא שנוי בספרי ואתחנן פי' ל"ב קתנא. וג' התם דבר אחר ואהבת וגו' אהבהו על כל הבריות כאברהם אביך כענין שנאמר ואת הנפש וגו' והלא אם מתכנסים כל בני העולם לברואת יתוש א' ולהכניס בו נשמה אין יכולים לברואתו ומת"ל ואת הנפש וגו' אלא מלמד שהיה אברהם אביכו מגיירן ומכניסן תחת כנפי השכינה. ומגמון לשון הב"ל הוא עפ"י הירושלמי דסנהדרין פפ"ז דג' להא דאם מתכנסין וכו' בשם ר"א בן ר"ג. אלא דהתם לא איתאמרא לפרושי ביה קרא אלא לענין מעשה כשפים אמר לה עיי"ש. וע"ע בשה"ש רבה פ"א בפ' לריח שמניך דג' לה קתנא ומקיים התם וג' א"ל חוכיא עיי"ש. וכ"ה קתנא בארד"נ פי"ב. ועיין בתרגומים שתרגמו כן. אונקלס תרגם ויתן נפשתא דשעבידו לאורייתא בחרן וי"ת די גיירו בחרן. וג' שעיקר פירוש המקרא הוא קדוש ולא איתאמרא הא דר"א בשם ריב"ז אלא לענין הלכות כשפים וכשתמשו בו בעלי האגדה לתפארת הדרוש. וע"ע סנהדרין ל"ט ע"ב. מה) ומידרש בקהלת רבה שם ד"א מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה וכו' עיי"ש. אמנם בכל המקומות שרמזתי לעיל לא מייתי האי קרא. מו) במקרא כתוב ה' לבאות וגו' עתה. וי"ת וכען. מז) במקרא כתוב איש אחד וגו' לופים מהר אפרים וגו'. מח) הועתק בילקוט ריש שמואל. ומייתי לה הכא דרך אגב. מט) הז"א הגיה א"ל לוי בשם ר' חכינא בר מנא וכתב שכן משמע במדרש. וגרסינן במדרש שמואל ולו שתי נשים ר' חגי בשם ר' יצחק (ובילקוט שם הגי' ר' אמי בשם ר"י) הכתוב פותח בשבחו [וחותם בשבחו] (כ"ה בילקוט שם וכלו' שענין זה שנשא ב' נשים לא היה דבר גנאי וכדומיק) ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אמר הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנאו (וגי' הילקוט גנותו) ורבנן אמרין הכתוב פותח בשבח ומזכיר ומוזל ופותח בשבחו ועלה האיש ההוא וגו'. כלו' ומזכיר המאורע ולא בא הכתוב בזה להזכיר אם שבח לו גנות אלא המאורע כמו שהיה. והנה ממדרש זה אין שום ראיה להגהת הז"א. גם כתבאו לו הגמות. ואני הגהתי עפ"י הילקוט שהעתיק בתר הכין א"ל יוכה בשם ר בי כיון שראתה חנה שלא ילדה אמרה אומר לו שיכנים לרתי בתוך ביתי וכו' כמו שהוא לפניכו. ובלי ספק שהעתיק מהפסיקתא שלפניכו. אלא שטינה וקיצר כדרכו. נ) בב"ל פנ"ג ג' א"ל אדא בעל פקדונות אני עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים וכו' עיי"ש. והוא ג"כ

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות הרי חמשה ואנו מוצאים שאמרה בשירתה שילדה שבעה שנאמר שביעים בלחם נשכרו (שם ב' ה'). מהו נ ש כ ר ו. נשתכרו כח) (ורביעין) [ו ר ע ב י ם] ח ד ל ו (שם) מן (רעיביס) [רעבונם] כז). ע ד ע ק ר ה י ל ד ה ש ב ע ה (שם) זו חנה. ו ר ב ת ב נ י ם א ו מ ל ל ה (שם) זו פנינה. ואם חמשה ילדה היאך אומרת ילדה ש ב ע ה. רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנין. רבי יהודה אומר חמשה ילדה אלא ששמואל שקול כנגד משה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו וגו' (תהלים ל"ט ו') כז). רבי נחמיה אומר חמשה ילדה [אלא] שראתה שני בניו של שמואל ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה (שמואל א' ח' ב') ובני בנים כבנים. לכך עד עקרה ילדה שבעה. [ורבנין אמרין חמשה ילדה] כד). אלא מה כתב ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפנינה אשתו ולכל בניה ולבנותיה מנות ולחנה יתן מנה אחת אפים (שם א' ד' ה') בסכר פנים יפות. דבר אחר מהו א פ י ם כנגד כל הפנים. ד"א היפה שבהם. ד"א א פ י ם (פין) נתן לה כפלים כה). למה. כי את חנה אהב וה' סגר רחמה (שם). והיתה פנינה מכעסת אותה. והיתה בוכה ולא אוכלת. כמה שכתב וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה בית ה' כן תכעיסנה ותבכה ולא תאכל (שם שם ז'). ויאמר לה אלקנה אישה למה תבכי (שם ח') כו) אמר לה שרה שהיתה עקרה כך היתה יושבת ובוכה כל היום. [ולמה לא תאכלי] (שם) אלא רבקה שהיתה עקרה כך היתה עושה. ל מ ה י ר ע ל ב ב ך (שם) אלא רחל שהיתה עקרה כך היתה יושבת בינה לבין עצמה כז). הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שם) אילו עשרה ראשי דורות. ואילו הן ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון (רות ד' י"ח) כלהם עשרה כח); ד"א ה ל א א נ כ י ט ו ב ל ך מ ע ש ר ה ב נ י ם אילו עשרה בנים של פנינה. לא עשה כט) אלא כשבא לפקוד את חנה היתה חנה יולדת בן אחד ופנינה קוברת שני בנים. ילדה חנה ארבעה ופנינה קוברת שמונה. והיתה חנה מעוברת בן חמישי. ונתייראה פנינה שלא תקבור שני בניה שנשתיירו לה. מה עשתה פנינה. הלכה ובקשה מן חנה. אמרה לה בבקשה ממך נעניתי לך. יודעת אני שחטאתי לך אלא וותר לי כדי שיחיו שני בני שנשתיירו לי. באותה השעה נתפללה חנה לפני הקדוש ברוך הוא. אמרה לפניו וותר לה את שני בניה שיחיו. אמר לה הקדוש ברוך הוא חייך שהיו ראויים למות אלא הואיל שנתפללת עליהם שיחיו לשמך אני קורא אותם. לפיכך הוא אומר ע ד ע ק ר ה י ל ד ה ש ב ע ה שנתחשבו לה שני בנים של פנינה ל):

דבר אחר כי פקד ה' את חנה מה כתב למעלה מן העניין וכעסתה צרתה גם כעס (שמואל א' א' ו') שהיתה פנינה מכעסת [את] חנה כעס בתוך כעס. ומה היתה עושה. אמר רבי נחמן בר אבא היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה אין את עומדת

במדרש שמואל פי"מ. והתם ג' מ"ל מ מ ו בעל פקדונות מלי וכו' עיי"ש. וכלפה שעיקר המאמר לרי מחא בשם רשב"ל כמו שהוא לפניכו ונוכלן הוענתק להתם ומדרוש שם המקדיים נפ"י הפסוקים שנקדרו עליהם עיי"ש. כח) בד"פ ליתא שבעים בלחם כשבדו מהו כשבדו כשתבדו והוא ט"ס (ונתנם כדמק הז"ל). ובמדרש שמואל שבעים בלחם כשברו זה מכיכה שהיתה שביעה בנים כשתכרה. כב) והז"ל הגיה מן ר ע ב ם. ובמדרש שם חנה שהיתה רעיבה ובנים חדלה. כג) ולכך נקט הכתוב ש ב ע ה שעם אלו החמשה נזכרו עוד שנים דהייכו משה ואהרן. כד) כנ"ל להגיה וכן הגיה הרז"ו. ועיין לקמן אות ס'. ומביק לה לקמן אלא שהקדים הדורש לחת טעם למה נענשה פנינה. במקרא כתוב ו ב כ ו ת י ה. כה) עיין לקמן ריש פמ"ו. ובמדרש שמואל ג' מנה אחת אפיים בכפלייים בסגר פנים יפות. א פ י ם כנגד פנינה וילדיה. ד"א א פ י ם [היפה שבהם] וכ"ה בילקוט שם אלא שהוסיף לבאר כנגד פנינה וילדיה כנגד כל (הבנים) [הפנים]. ופי' כל ה פ נ י ם שהיו שם דהייכו פנינה וילדיה. כו) במקרא כתוב ח נ ה למה תבכי. כז) כנ"ל להגיה. והילקוט שם העתיק כמו שהיה לפניכו. כח) כלו' דבדולה נזרקה מפיו. ורמז על שמואל שעתיד לבא מנחה. כט) כלו' לא הספיק הדבר. ל) ובילקוט שם קיצר המאמר וג' ורבנין אמרין ה' ילדה אלא כשנפקדה חנה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ומרחצת פניהם של בנייך כדי שילכו לפני הספר פס). ובשש שעות היתה אומרת אין את עומדת ומקבלת את בנייך שבאו מבית הספר. זה ו כ ע ס ת ה צ ר ת ה ג ם כ ע ס. אמר רבי תנחומא בר אבא היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל אחד ואחד מן בניו חלקו. מה היתה פנינה עושה. מתכוונת להבעיס את חנה היתה אומרת לאלקנה תן לזה בני חלקו ולזה בני לא נתתה חלקו. למה. ב ע ב ו ר ה ר ע י מ ה (שם) כב) : (כתובה) דבר אחר ב ע ב ו ר ה ר ע י מ ה [על האלהים לטובתה] מג). אמר (לה) [לה] הקדוש ברוך הוא את מתרעמת אותה עלי חייך שאין רעמים שאין אחריהם מטר (ממך) [מיד] אני (פוקדת) [פוקדה] מד) כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות.

פמ"ד

שובה ישראל עד ה אלהיך

כי כשלת בעונך (הושע י"ד·ב') מ)

ילמדנו [רבינו] מי שהוא חוטא לומר שתתכפר לו על ידי תשובה [מהו] נ). כך שנו רבותינו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקים על ידיו לעשות תשובה (יומא פ"ח מ"ח) ג). למה. שאם אדם עושה תשובה (וחזר) [וחוזר] לעבירותיו אינה תשובה. (זה) [אם] ירד אדם לטבול והשרץ בידו אין לו (הטהרה) [טהרה] ד). מה יעשה. ישליך מה שבידו ואח"כ יטבול ויטהר. אמר הכתוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו (ישעיה נ"ה ז') שהקב"ה חפץ בתשובה ואינו חפץ להמית ברייה שנאמר אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו הרעה וחיה (יחזקאל ל"ג י"ח) ה) והקדוש ברוך הוא קורא אותם בתשובה כביכול שיחיו. וכן הוא אומר לישראל שובו בנים שובבים (ירמיה ג' כ"ב) אמר להם הקדוש ברוך הוא עשו תשובה עד שלא נשוב למידת הדין איני יודע מה לעשות אלא עד שאני עומד במדת רחמים עשו תשובה ואני אקבל אתכם. מניין. ממה שקראו בנביא ע ד ה' א ל ה י ך ו).

היתה חנה יולדת בן ח' וכו'. ובמדרש שמואל סס פ"ה כל המאמר קטוע ומטושט עיי"ש. מח) כלו' לפני מלמד התינוקת. והז"ח והרז"ו הביאו לבית הספר וח"ל. מב) בילקוט סס העתיקו. ובמדרש שמואל מכעסת ומחזרת ומכעסת מה הזה אמרה לה זכנת לבייך רבה סודר ולתכיכא חלוק. מג) כנ"ל להביה. ובד"פ איתא לטובה ע ל ד"א בעבור הרעימה אמר להם הקדוש ברוך הוא וכו'. ע"כ כ' כמו שהגהתי ואין כאן אלא סירוס וחסרון מלות. וכלו' להרעימה על האלהים לטובתה כמ"ש בב"ב ט"ז ע"א דפכיכה לפ"ש כתבוכה. וכן פי' הז"ח והרז"ו אלא שלדדו למחוק מלת ל ט ו ב ה. והז"ח הביה ד"א בעבור הרעימה על האלהים א"ל וכו' עפ"י הילקוט. מד) כל"ל. ובד"פ איתא חייך ו א י ן רעמים וכו' שמיך אני פוקדת. וכמו שהגהתי כ"ה בילקוט אלא דב' חייך א י ן רעמים וכו'. ובמדרש שמואל ג' בעבור הרעימה א"ר ש מ ע ו ן ב ן ל ק י ש אמר הקב"ה מה אתם מתרעמים ע ל י ה וכי יש רעמים בלא מטר ע ל י לפוקדה כי פקד וגו'. א ו "ח ש בפסיקתא לא נקדרה רק פי' בחדש השביעי שרמזתי עליה לעיל סוף פ"ו. ואח"כ נקדרו פי' ד ר ש ו ופי' ש ו ב ה. וכבר רמז המכס מוהר"ש בלבער בעכין פי' ד ר ש ו על התו' דמגילה ל"א ע"ב ושהיא כולא בתכומא דהאזינו בפ' הלור תנים פעלו עיי"ש.

פמ"ד א) היא ההפטרה לשבת שבין ר"ה ליום"כ. ב) כנ"ל להביה. כלו' אם תשובה מועלת לו אז לא. ג) במסכת ג' אין מספיקין ב י ד ו. ד) בד"פ איתא זס ירד וכו' ט ה ר ה וע"כ הגהתי א ס. ה) בנוקרא ליתא מלת ה ר ע ה. ו) וכלו' עד ש א ל ה י ך שהוא מדה"ד הוא ה' מדת הרחמים. ולולי כ"כ עד שכל א ש ב למדה"ד ואיני יודע וכו'. ובפסיקתא תני בש"ר מאיר שובה ישראל וגו' עד שהוא עומד במד"הר ואם לאו א ל ה י ך עד דלא יתעבד סניגוריא קטיגוריא.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שובה ישראל עד ה' אלהיך כך כתה ר' תנחומא בר אבא כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי (ישעיה כ"ה ס') אין מדת הקדוש ברוך הוא כמידת בשר ודם. מידת בשר ודם מדליק את הנר מתוך הנר. שאין יכול להדליק אורה מתוך אפילה. הקדוש ברוך הוא יתברך שמו כשברא את עולמו היה הכל חושך תוהו ובוהו והוציא אור מתוך חושך. שנאמר והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום (בראשית א' ב') מה כתב אחריו ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (שם שם ג'). בשר ודם משמוציא (מיקפוקין) [אפופסין] אינו יכול להזור בו. אבל הקדוש ברוך הוא חוזר בו לאחר (מפוקפיק) [אפיפסין] ז) שנאמר תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע י"ד ס') מה כתב אחריו שובה ישראל: אין לך כל נביא שהכה ישראל שלא חזר ונתן להם איספלניס וריפא אותם. כל מכה ומכה שהיתה חוזר ומרפא ח) הושע אומר כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל (שם א' ו') וחזר ואמר וריחמתי את לא רוחמה (שם ב' כ"ה). הוא הפה שאמר כי אתם לא עמי (שם א' י') חזר וריפא ואמר ואמרתי ללא עמי עמי אתם (שם ב' כ"ה) ט). הוא הפה שאמר כי היא לא אשתי (שם ב' ד') חזר וריפא ואמר תקראי לי אישי (שם שם י"ה) י). הוא [הפה] שאמר ושמתיה כמדבר (שם ס') חזר וריפא והולכתיה המדבר (שם ע"ז). הוא הפה שאמר דברו דברים אלות שוא כרות ברית ופרח כראש משפט על תלמי שדי (שם י' ד') חזר וריפא קחו עמכם דברים (שם י"ד ב'). הוא הפה שאמר כפרה סוררה סרר ישראל (שם ד' י"ד) חזר וריפא ואמר ונשלמה פרים שפתינו (שם י"ד ג'). הוא הפה שאמר (ומודי אל ה' אלהיהם) [ולא שבו אל ה' אלהיהם] (שם ז' י') יא) חזר וריפא ואמר שובה ישראל עד ה' אלהיך יב):

דבר אחר שובה ישראל אין מדת הקדוש ברוך הוא כמדת בשר ודם. מדת בשר ודם כותב (אומלגין) [אילוגין] קשה ומחליפו בממין הרבה. והקדוש ברוך הוא כותב (אומלגין) [אילוגין] קשה ומחליפו בדבר קל יג). ואיזה דבר קל. קחו עמכם דברים (שם י"ד ג') מה כתב למעלה מן הפרשה. צרור עון אפרים (שם י"ג י"ב) תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (שם י"ד ס'). ואחר כל הדברים האלה אומר לישראל עשו תשובה ואני מחליף את כולן:

דבר אחר [שובה ישראל] אומרים על הושע ועל אליהו אכזריים היו. הם ושלום לא היו אכזריים. האכזרי היה מציל יד). אלא למה הדבר דומה. לבן מלכים שדנו המלך ונתחייב שריפה. מה עשה (סונקתדרון) [סנקתדרון] טו). אמר למלך שבקו בבית האסורים וירעב (לומס) [ואתה] שורפו טז). והוא הישב לומר עד שתשוב חמתו. כך כשראה אליהו את ישראל טועים אחר אחאב. אמר אליהו מוטב [יהיו] שלש שנים ברעב ולא יפלו לבאר שחת. הוי באהבה עשה להם אליהו כך יז). וכן הושע אמר (תהן) [תן] להם ה' מה תתן תן להם רחם משכיל ושדים צומקים (שם ט' י"ד) ברחמים אמר כך. למה הדבר דומה. לאדם שנדון (נכנס שליו לטימון) [ונכסים שלו לטמיון] יח). עמד אוהבו וביקש עליו ופייסו. אמר המלך וכשבילך יכנסו השדות בלבד לטימון יהיו הקרקעות במקומם יט). כך הקדוש ברוך הוא דן את ישראל ואמר כי אם יגדלו את

מאיר מגן דוד עין

ז) כלל ועיין בערוך ערך לפופסין ופירושו גזל דין. ח) הז"ל הגיה כל מכה ומכה ס ה כ ה. ולומר כ"ל בהיה ה ו ס ע מכה. ובד"פ לימא ס ה י ת. ט) במקרא כתוב מ ת ה ו"ה בלס עמי מ ה ו ן. י) במקרא ליתא מלת לי. יא) כן הגיה הרז"ו. והז"ל הגיה יהודו לא עלי (שם ט"ז). יב) וכעין זה המאמר לעיל סוף פכב"ל. יג) בד"פ לימא והקב"ה כותב מ ו ל ג י ן וכו ועי"כ נראה כמו שהגהתי וכן הגיה הז"ל ועיין בערוך ערך מ ל ו ג ל ו ג י ן (ומכאן הגיה הז"ל ראיה לדברי הערוך נגד פי' המוקיף עי"ש) ועכ"פ עכ"ל דיבור קשה. יד) בתמיה. טו) בילקוט הוסע הני' סנקתדרו וכן הגיהו הז"ל והרז"ו. ועיין בערוך ערך ס נ ק ת ד ר ו ן ועכ"ל יוצא המלך. טז) נוקמת הילקוט מבשוהו בבית האסורים וירעב ומח"ב אתה שורפו. והגיהו כן הז"ל ומ"כ הלא עכ"ל מתיקוני בעל הילקוט. יז) בילקוט ג' מזעים לחר ע"ז וכו' ה ר י בחהבה וכו'. יח) בילקוט שם ג' נכנס כל אשר לו. וכן הגיהו הז"ל והרז"ו. ובד"פ לימא שלו לטימון. וע"כ נראה כמו שהגהתי. יט) כלו' שאר הקרקעות חוץ מן השדות.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בניהם ושכלתים מאדם (פס עס י"ד). אמר הושע בבקשה ממך לא כי אלא ר ו ח (ילקו) [י ז ר ע ו] ו ס ו פ ת ה יקצורו קמה [אין לו וגו'] (פס ח' ז') איך משהן מגדלין את בניהן אתה מאבדם ק מ ה א י ן ל ו. (הכתנה) [אמר לו הכתבתי] בתורה ואל אישך תשוקתך (בראשית ג' כ"ז) (וכן כאן) [וכאן] ק מ ה א י ן ל ו כ). אמר לו הושע אם כן בבקשת ממך תן להם ר ח ם מ ש כ י ל כא). ולא. ש ד י י ם צ ו מ ק י ם כב) שלא דומה צערו של קטן לצערו של גדול. אמר לו הקדוש ברוך הוא וכן גזרתי ו ש כ ל ת י ם מ א ד ם. כשראה הושע שאין הקדוש ברוך הוא שומע לו. בא אצל ישראל ואמר להם הרבה בקשתי ולא נשמע לי לכן אתם בקשו על עצמיכם שאינו מהזיר אתכם ש ו ב ה י ש ר א ל כג):

דבר אחר שובה ישראל עד ה' אלהיך לכן מלך שאמר לו אוהבו אביך עתיד להכותך. ולחובשך בבית האסורין. ולמוסרך ביד העבדים. ולהמיתך ברעב כד). ובאחרונה אתה חוזר ומבקש הימנו והוא מקבלך. אלא אם תשמע לי עשה את (הלחרוניס) [האחרונית] כה) ראשונית ולך אצלו ובקש הימנו והוא מקבלך ונשתכרת המכות. כך אמר הושע לישראל היו יודעים עתיד להכותכם (מ"ב) [שנאמר] כו) עליהם אשפוך כמים (חמה) עברתי (הושע ה' י') כז). (ומוכ') [ולטטור] אתכם למלכות שנא' יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם (פס ז' ט"ז). [ולהמיתכם ברעב שנאמר] ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו (פס ב' י"מ) כח). ואחר כך פוף שאתם באים ומבקשים הימנו. הוי שמעו לי וקראו ועשו תשובה עד שלא תלקו ונשתכרתם המכות ש ו ב ה י ש ר א ל כט):

דבר אחר שובה ישראל כל הנביאים קוראים לישראל לתשובה אבל לא (בה פע) [בהושע] ל). ירמיה [אמר] אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב (ירמיה ד' מ') וישעיה אמר דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נ"ה ו') ולא מלמדים את ישראל מה לומר. אבל הושע אמר עשו תשובה ומלמדם מה יפייסו על עצמם שובה ישראל עד ה' אלהיך [וגו'] וקחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב וגו' (הושע פס) לא):

מאיר מגן דוד עין

כ) בד"פ מיתא מ י ך משהן מגדלין וכו' קמה אין לו ה כ ת ב ת י בתורה ואל מיכך תשוקתך וכן כאן כ מ ה אין לו וכו'. וגי' הילקוט בהושע פס קמה אין לו וגו' משהן מגדלין בניהן אתה מאבדן מ"ל ה כ ת ב ת י בתורה וכו' ו כ מ ן כ ת ו ב קמה אין לו וכו'. והגיהו הז"מ והרז"ו בפ"י הילקוט. ובכ"ם דהכהו ב' מלות ו כ ן כ מ ן ב' נוסחאות היו ומ"ל ו כ מ ן. ומלת ו כ ן בגיכה כמלה ו כ מ ן (וכן היא בהרבה מקומות). ופי' המאמר הוא שהוקשה להם כיון שאמר כי רוח יזרעו וקופתה יקלרו מ"כ אין למאמר ק מ ה א י ן ל ו טוס עכין (ועיין בדד"ק פס) וע"כ פירשו שהוא מתפלת הושע מלא י ה י ה ל ה ס ק מ ה ומיך משהן מגדלין וכו'. והשיבו הקדוש ברוך הוא שעולם כמנהגו נוהג כמו שנגזר בששת ימי בראשית ועל כן אי לפשר שלא יהיה להם קמה. והתפלל אח"כ שיעותו עכ"פ בהם קטנים ועיין לקמן. כא) שהוא מצעו של עולם. כב) כלו' ואם לאו תן להם שדים למקים. ובילקוט ליתא למלת ו ל א והשמיטו הז"מ ג"כ ומ"כ. ולשון רש"י בהושע ב' שם תן להם ה' וגו' הנביא מתפלל שיעותו קטנים שאינו דומה לגבו של קטן לגבו של גדול לפיכך מ ס א י מ ש ר מ ל י ד ה ו מ ב ע ן ו מ ה ר י ו ן ש כ ב ר נ ג ז ר מ ב ר י א ת ה ע ו ל ם ומל מיך תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כ"מ יגדלו אח בניהם ושכלתים הן להם רחם ומכיל בשעת שיולאין לאויר העולם יעותו מ ו יכעסקו שדי אמו שלא יהא להם חלב להניק. ודברי רש"י אלו הם עפ"י הפסיקתא אלא שסיכה בסגנון המאמר ליישבו על סדר הפסוקים (ומה שפירשו בו הז"מ והרז"ו והקדימם הזית רשכן על הילקוט אינו מתקבל על הלב). כג) כלו' שאינו מהזיר אתכם ריקם. והילקוט השמיט ג' מלות אלו וג' בקשו על עלמיכם ל כ ך כ מ ע ר שובה ישראל. כד) לאו דוקא אלא סגנון לשון היא להורות על גודל הרעבון. כה) בד"פ איתא ה מ מ ר ו כ י ה ובילקוט ה מ מ ר ו כ ה. כו) בד"פ איתא ש"כ והוא מעושטם. כז) ב' נוסחאות הן ונוסחא הב' היא עפ"י לשון המקרא בלפניכו. כח) הז"מ הגיה ו ל ה מ י ת כ ם ב ר ע ב שנאמר ולקחתי וגו' ובילקוט ליתא. כט) הז"מ הגיה שמעו לי ועשו אחרונה ראשונה ועשו תשובה וכו' ומ"ל. והילקוט שינה הסגנון כדרכו. ל) והגיה כן הז"מ. לא) במקרא כתוב ק מ ו וגו' מ מ ל ו וגו'. ואולי מלשון

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[דבר אחר שובה ישראל עד [ה' אלהיך כי כשלת בעונך] כל הנביאים שהכו את ישראל הכום בנפילה, ירמיה אמר לכן יהי דרכם להם [וגו'] ידחו ונפלו בה (ירמיה כ"ג י"ב) וכן עמוס אמר נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה' ב') לב). אבל הושע לא (עשתה) [עשאה] אלא מתקלת שנאמר כי כ ש ל ת בעוניך:

דבר אחר [שובה ישראל] לג) תשובה חביבה לפני הקדוש ברוך הוא, שהוא מבטל דבריו בשביל התשובה, היאך, כתב בתורה כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו [וגו'] וכתב לה ספר כריתות [וגו'] ושנאה האיש האחרון וכתב [וגו'] לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה [וגו'] אחרי אשר הוטמאה (דברים כ"ד ד' ועד ד'). אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אע"פ שעזבו אותו ועבדו לאחר ויעזבו את ה' ולא עבדוהו (הושע י' ו') אמר להם עשו תשובה ובואו אצלי ואני מקבל אתכם, ירמיה מפרש לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' (ירמיה ג' א') בואו ואני מקבל אתכם ש ו ב ה י ש ר א ל ע ד ה' א ל ה י ך לד):

דבר אחר שובה ועד היכן התשובה עושה, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא אינו נשבע אלא בקבלת שבים שכן אמר יחזקאל חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע (יחזקאל ל"ג י"א) לה). א מ ר ו [וגו'] הואיל ונשבע שהוא מקבל השבים בדין הוא שנלך אצלו ש ו ב ה י ש ר א ל לו):

דבר אחר שובה ישראל עד ה' אלהיך מצינו שמא לא היה אחריו שיחק אמר הריני שב לז). לבן מלכים שהיה הולה, אמר הרופא אם יאכל מן הדפק הוא מתרפא, היה הבן מתיירא לאוכלו, אומר לו אביו תדע שאינו מזיקך הריני אוכל ממנו, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מתביישים אתם [לעשות] תשובה הריני שב ראשון שנאמר כה אמר ה' הנני שב (ירמיה ל' י"ח), ומה מי שאין לו חטא ולא סרחון חס ושלום אמר ה נ נ י ש ב, בני אדם על אחת כמה וכמה צריכים לעשות תשובה ולבא אצל הקדוש ברוך הוא ש ו ב ה י ש ר א ל ע ד ה' א ל ה י ך:

דבר אחר שובה ישראל אם יעשה [אדם] תשובה שלימה אף העבירות שעשה מתחילה אינם מתחשבות לו ואינם נזכרות לו, מניין, וישעיה מפרש לא תזכרנה ראשונות ולא תעלנה על לב (ישעיה מ"ג י"ח) לח). ואף מן הקרבנות חביבה היא התשובה, שמואל הנביא אמר הנה שמוע מזבח טוב והקשב מחלב אילים (שמואל א' ט"ו כ"ב) לט):

דבר אחר שובה ישראל (אמר) [אוי] להם לרשעים שהם מתים בלא תשובה מ) שהם מאבדים תקותם מן העולם הבא, שמלאכים מסורים לאדם הזה, ובכל יום ויום כותבים את מעשיו, והכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא, והכל כתוב וחתום, אם צדיק אדם כותבים צדקתו, ואם הרשיע אדם כותבים את רשעתו, לפיכך בשבא צדיק המלאכים (מקדימים) [מקדימים] מא) ומקלסים לפניו יבא בשלום וינוח על משכבו מב).

הדורש היא כלו' וגם זה אמר להם. לג) במקרא כתוב ל א. לד) וכן הגיה הז"א. לה) עיין יומא פ"ו ע"ב. לה) כלו' אף שהתשובה היא כבראת מקודם שעת ימי בראשית הוא כשבע עליה כן פי' הז"א. לו) לשון אמרו אליו וגו' קמפרש כנ"ל. לז) פי' מ ל י כ ו כלפי הקדוש ברוך הוא כביכול אמר כן וכדמסיק ש מ א ל א ה י ה א ח ר י ו ש י ר ח ק כלו' שמא לא היה קופו שיחק והלא דין שיחק את עצמו מישראל לפי שסבלו בגדו ואעפי"כ א מ ר ה ר י כ י ש ב. כנ"ל בפי' זה המאמר. והז"א הגיה כלום מליו שונה שלא היו אחר שיחק לבן מלכים וכו'. והרז"ו הגיה מליו ש מ י שלא וכו' וכדחק לפרשו ומ"כ. אלא ליתנא קטיע היא כלפי כבודו שלמעלה. לח) במקרא כתוב ו ל א תזכרנה ה ר א ש ו נ ו ת. לט) במקרא כתוב ל ה ק ש י ב. מ) כן הגיהו הז"א והרז"ו. מא) כנ"ל להגיה. מב) ע"ד המקרא דישעיה נ"ז ועיין לעיל פ"ב.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ואם מת אדם רשע שלא עשה תשובה. הקדוש ברוך היא אומר לו (מפמ) [הפח] מג) את נפשך כמה קראתי לך שתעשה תשובה ולא עשית ועיני רשעים תכלנה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (מיוב יי"מ כ'). אמרו הפקחים הואיל וכך הוא מקוה לשבים אמרו לנו תשובה עד ה' אלהינו מד) [לכו ונשובה אל ה'] כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו (הושע ו' מ') מה):

דבר אחר שובה ישראל השוטים שאומרים שמא נשוב ולא מקבל (מתס) [אותנו] הנה נבא לא (תקרמ) [תקראו] שוטים מו). הרבה הוא אומר שובו בנים שובבים (ירמיה ג' כ"ג) אין אתם מפסידים. אלא מה ארפא משובותיכם (פס) מז) וכן ישעיה מתנבא שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (ישעיה כ"ז י"ט). על איזה רחוק הוא אומר. על מי שהרחיק את עצמו מח) אלא קרוב (הוא) אצל הקב"ה מה רפואה (הכה) [הוא] צריך מט). [אלא] זה רשע שהיה (קרוב) [רחוק] ועשה תשובה ונתקרב אצל הקדוש ברוך הוא שלום שלום לרחוק ולקרוב נ). אמר להם הושע הואיל והוא מרפא את השבים שובה ישראל עד ה' אלהיך:

דבר אחר שובה ישראל (יונילות) [חמשה דברים מביאים] את הגאולה נא). מתוך צרה אדם נגאל בצר לך ומצאוך (לה) כל הדברים האלה (דברים ד' ל'). ומתוך קץ באחרית הימים (פס). ומתוך תשובה ושבת עד ה' אלהיך (פס). ומתוך רחמים כי אל רחום ה' אלהיך (פס פס כ"מ). ובזכות האבות ולא ישכח את ברית (ה' מנסיך) [אבותיך] (פס). והתשובה גורמת לרחמים ולזכות האבות. שכן הוא אומר ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו (פס) ומיד כי אל רחום ה' אלהיך [וגו'] (פס) הוי נשוב אצלו שאין לנו כמותו אלהים שהוא מקבל אותנו בשעה שאנו שבים מפשע נב):

[דבר אחר] שובה ישראל עד ה' אלהיך לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום. אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך. אמר להם איני יכול. שלח אביו ואמר

מג) כב"ל להגיה. מד) כלו' למהו הותנו לעוב עד ה'. מה) כב"ל להגיה. והעניין המלכים המקורים לחדס עיין תענית י"מ ע"מ. ושם ג' לה בשם דני ר' שילמ. מו) כלו' הנה ניבא להם מלמ יאמרו כך ויקרמו שוטים שהרגה מעמים הוא ומזהירם על התשובה שיקבלם כב"ל בפי' זה המאמר. והז"מ הגיה ולמ יקבל אותנו אמר הנביא לנמה תקרמו שוטים הרי אומר וכו'. ואין להגהה זו רמיה. מז) ומיום המקרמ הנה אתנו לך כי אתה ה' אלהינו. הז"מ הגיה אלמ ארפא משובותיכם ולמ תהיו נקרמים שוטים ומ"כ. ועיין יומא פ"ו ע"מ. מח) כלו' מאי רחוק אם הוא כמשמעו אמאמר שלום אף למי שהרחיק את עצמו ומרפא אותו מ"ב קרוב כמי כמשמעו אלמ קרוב וכו'. מט) כלו' ואם קרוב כמשמעו מה רפואה הוא צריך. נ) וכלו' לרחוק דמעיקרא שנעשה קרוב. כב"ל פי' זה המאמר והגהתו. ועיין ברכות נ"ד ע"ב דדרשיה ר' יוחנן בענין אחר. נא) כן הגיה הז"מ והרז"וו. נב) בירושלמי תענית פ"מ ה"מ ג' מתוך ה' דברים נגאלו ישראל ממצרים וכו'. ודרש התם קראי דויהי בימים הרבים וימת מלך מצרים וגו'. ומייתי עלה וכן הוא אומר בצר לך וגו' (ובייש שהיא קטוע קצת) והדר מייתי מקרא דתהלים ק"ו וירא בצר להם. והתם אפיק רחמים ומכייל מתוך לוחמה אלמ במקרא דבצר לך ג' מתוך רחמים. ובמדרש תהלים ק"ו ג' וירא בצר להם וגו' מ"ר אלעזר אין ישראל נגאלים אלמ מתוך ה' דברים וכו'. ומפיק רחמים וג' מתוך תפלה. ודרש התם המקרא ומביים ואף משה כללם כולם בפסוק אחד שנאמר בצר לך ומצאוך הוי וירא בצר להם (ומ"ל דלא מסקי הכהו קראי דומתחכן כב' פסוקים). ובדברים רבה פ"ב ג' אמר ר"מ כשנגאלו ישראל ממצרים וכו' ואף לעתיד לבא אין נגאלים אל מתוך ה' דברים הללו וכו' ודוד פירש אותן וכו'. וירא שעיקר המאמר היא המקרא דומתחכן והוא מתמי בכך היה מקובל להם פירוש המקראות ועיקר הנוסחא הוא מתוך רחמים. וכ' אלעזר דרש בגאולת מצרים ואיהו הוה מני תפלה אז לוחמה. וכשאמר ואף משה כללם בפסוק אי' כוון בענין התפלה המקרא שלפני זה ובקשתם משם את ה' אלהיך וגו'. וכלו' שאילו' דברים שבפסוק אי' יגדמו שתקובל תפלתם. ובירושלמי ערבבו בגמון ב' מאמרים שונים. ומקדר הדברים רבה הטוים בגמון אי' וג' מתוך רחמים. ודרש מתוך רחמים דכתיב וירא אלהים את בני' אבלבירו שלמי דרש להאי קרא למתוך תשובה ע"י"ש.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

לו הלך מה שאתה יכול לפי כחך (ומס) [ואני] בא אצלך (כמאר) [בשאר] הדרך נג). כך אמר להם הקדוש ברוך הוא שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג' ז'):

דבר אחר שובה ישראל כד) לבן מלכים שהיה לו (רז) [דין] לפני אביו כה). (אמר) [אמרו] לו בקש מן אביך עד שהוא (נותן) [נתון] בפלטין שלו כו) עד שלא ישב בבימה (וימלח) [וימתח] עליך מדת הדין כז). (לכן) [וכן] הושע אמר להם לישראל ש ו ב ה י ש ר א ל ע ד ה' א ל ה י ך עד שנתון במדת רחמים עשו תשובה. כי הקדוש ברוך הוא רחום וחנון ורוצה בתשובה עד שלא ימתח (לכם) [עליכם] מדת הדין. בשר ודם כועס על חבירו והוא מוליך לו דורון שיקבלנו ספק מתקבל [ספק אינו מתקבל] כח). והקדוש ברוך הוא אינו כן אלא [מתפיים] כט) בדברים ק ח ו ע מ כ ם ד ב ר י ם (הושע ס"ס נ'). ולא עוד אלא אדם שהוא הולך לכבד את המלך הולך [אצלו] מלא וחוזר ריקם. והקדוש ברוך הוא אינו כן אלא הולכים אצלו ריקנים (וכשבא אצלו מלא) [ושבים מלאים] ל). הם אומרים לו כ ל ת ש א ע ו ן (סס) והוא אומר להם וקח טוב (סס). לכן הנביא משבחו על רוב רחמיו ואומר לו מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז' י"ח):

דבר אחר שובה ישראל עד ה' אלהיך דרש רבינו הקדוש גדול (כמו) [כחה] של תשובה שכיון שאדם מהרהר בלבו לעשות תשובה מיד היא עולה. (לו) [לא] עד עשרה מילים ולא עשרים ולא עד מאה אלא עד מהלך חמש מאות שנים. ולא עד הרקיע הראשון אלא עד רקיע (השני) [השביעי]. ולא עד רקיע (השני) [השביעי] אלא שהיא עומדת לפני כסא הכבוד. כן הושע אומר שובה [ישראל] עד ה' אלהיך לא):

דבר אחר עד ה' אלהיך אמרו [לו] לג) רבש"ע (מתוך שלין) [מתייראין] לג) אנו מן העונות שהם מרובים. אמר (לו) דוד כי עונותי עברו ראשי (תהלים ל"ח ה') וכן עזרא אמר כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמותינו גדלה עד לשמים (עזרא ט' ו'). אמר הקדוש ברוך הוא אל תתייראו מן הדבר הזה אם הם עד הרקיע ואתם עושים תשובה אני סולח. ולא עד הראשון ולא עד השני ולא עד השלישי אלא אפילו עד השביעי עד כסא הכבוד ואתם עושים תשובה מיד אני מקבל אתכם. שובה ישראל עד ה' אלהיך ש ו ב ה י ש ר א ל ואפילו עונות ע ד ה' א ל ה י ך לד):

דבר אחר שובה ישראל עד ה' אמרו לו ישראל רבש"ע אם עושים אנו [תשובה] מי מעיד שקבלת אותנו. אמר להם הסניגור שלכם זה מיכאל שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל [וגו' העמד על בני עמך וגו'] (דניאל י"ב א'). אמרו [לו] אין אנו מבקשים אלא לך שנאמר לה). אמר להם לכו בקשו פני ואני מעיד עליכם. ויש לך מניין ללמוד. וכי איזו מדה מרובה [מדת הטובה או] מדת הפרענות לו). הוי אומר מדת הטובה. בא וראה אין כבודו של הקדוש ברוך הוא להעיד על הדברים הללו (ולין) [והוא] לז) בכבודו (ומעיד) [מעיד] לח) על המנאפים ועל המכשפים שנאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד מטהר במנאפים ובמכשפים (מלאכי ג' ה') לט). אמר הקב"ה

כג) כן הגיהו הז"ל והרז"וו. כד) כנ"ל להגיה. כה) כן הגיהו הז"ל והרז"וו. כו) וכ"ה בד"פ. כז) כנ"ל להגיה. והז"ל הגיה ו י ת מ ל ה והרז"וו הגיה ו י מ ל ה לחמכם לקמן לימלא י מ ת מ. כח) כנ"ל להגיה. כט) כן הגיה הז"ל ועיין יומא פ"ו ע"ב. ל) כנ"ל להגיה. לא) בפסיקתא ג' ר' יודה כשייה בש"ל יודה בר סימון (לולי נ"ל ריב"ש בשם ר"י כשילה) מנהגו של עולם אדם יולה חץ במה מהלך בית כור לו בית כוריים גדול כחה של תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. וביומא פ"ו ע"א ג' ל"ל ל ו י גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וכו'. ולמדו מ"ק שנה עיין בסגיגה פ' לין דורשין. לב) כ"ה בד"פ. לג) וכן הגיה הז"ל. לד) הז"ל הגיה ולפי ע ו כ ו ת י ך עד ה'. לה) כתב הז"ל חסר כאן המקרא ולפשר שנ"ל כי לחה לבינו דישעיה מ"ג. והרז"וו הגיה שכ' לך לחר לבי בקשו פני ואני מעיד עליכם. ולין זה ברור. ולולי שיש למחוק מלת שכ'. וכשתמלי לומר שחסר כאן המקרא היה כ"ל המקרא דירמיה ג' הנה לחנו לך כי לחה ה' ללהינו. שהוא סיום המקרא דשובו בנים שובבים לרפא משובתיכם. לו) וכן הגיה הז"ל. לז) כן הגיה הז"ל. לח) כ"ה בד"פ. לט) במקרא כתוב במכשפים ובמנאפים.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(ולקמן מכ פי) [ואם על מי] כ) שהוא חוטא אני מעיד על מי שהוא עושה תשובה על אחת כמה וכמה. אמר הושע שובה ישראל עד ה' אלהיך מא). אמרו [לו] רבונו של עולם ומה את עושה לכל עונותינו. אמר להם עשו תשובה והם נבלעים מן העולם שנ' יבוקש עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה (ירמיה ל' כ') עב). אמרו לו ולהיכן אתה משליכם. אמר להם לים שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולת ים כל חטאתינו (מיכה ז' י"ט) עג).

פמ"ה

לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה

[אשרי אדם לא יחשב ה' לו עון וגו'] (תהלים ל"ב א' וב') מ)

ילמדינו [רבינו] מי שהוא רואה קרי ביום הכיפורים מהו שירחוץ כדרכו ביוה"כ. כך שנו רבותינו מי שראה קרי ביום הכיפורים רוחץ כדרכו ביום הכיפורים (הוספתא יומא פ"ד) ד). בלבד שילך וירחץ במקום צנוע. שאין לך (חבה) [חביב] ג) לפני המקום מן הצניעות והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו' ח') אף על פי (שהתורה) [שהותרה] לך טהרה (וכידה) ביום הכיפורים ד). ולמה כן. אלא הכל בשביל טהרתך שביום הכיפורים הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל ומכפר על עונותיהם שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם (ויקרא ט"ז ל'). ואם תאמר לאומה אחרת ה). לאו. אלא לישראל בלבד שכן מיכה הנביא אמר מי אל כמוך נושא עון ועוכר על פשע לשארית נחלתו (מיכה ז' י"ח) לישראל בלבד הוא סולח. כיון שראה דוד היאך הקדוש ברוך הוא סולח לעונותיהם של ישראל ומרחם עליהם התחיל מאשרם ומשבחם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה זש"ה נשאת עון עמך [כסית כל חטאתם סלה] (תהלים פ"ה ה'). אתה מוצא ביו"הכ בא שטן לקטרג את ישראל והוא פורט את עונותיהם של ישראל ואמר רבונו של עולם יש באומות העולם מנאפים וכן בישראל. יש באומות העולם גנבים וכן בישראל. והקדוש ברוך הוא פורט

מאיר **מגן דוד** עין

ע) כ"ה בד"ע אלא שהוא מעוטכש. עא) אולי דרש עד כמו עֵד. עב) במקרא כתוב אם עון ישראל. עג) במקרא כתוב מ ט א ת ס. וכעין זה המדרש כדרש בפסיקתא ג"כ בשם ר"א בנו של ריה"ג והעתיקה הילקוט ענ"ש. א מ"א ש בפסיקתא איתא י' פתיחתות. א' אם יתקע שופר בעיר. וקיטעא בילקוט עמוס שם. ב' מולאות בלדק מעבנו. והוא ג"כ בילקוט תהלים ס"ה שם. ג' וה' כתן קולו לפני חילו. ועיין מ"ש לעיל פמ"א אות א'. ד' רגזו ואל תחטאו. והוא במדרש תהלים שם. ה' זבחי אלהים רוח נשברה. והיא בויקרא רבה פ"ז. ו' הן אל ישגיב בכחו. והוא בילקוט איוב ל"ו שם. ז' עוד ויסר ה'. והוא בילקוט תהלים שם. ח' מכסה פשעיו לא יצליח. והוא בילקוט משלי שם. ט' מפרי פי איש ישבע בטנו. והוא בילקוט בריש הושע. י' כי לא מחשבותי מחשבותיכם. והעתיקה הילקוט בפ' שובה ישראל שם. ולא"כ דורש בענין קבלת התשובה ומוכה קין לאחב לאבי ענתות לאבי נכוה מנשה ויכניה. והוא מאמר לרוך וכבר רמז מוהר"ש בלבער על מולאותיו. ולא"כ כבדר המאמר שהעתקתיו לעיל אות ס"א והוא ג"כ בילקוט בפ' שובה שם. ולא"כ כבדר דרוש על פתחי לי אחותי רעיתי והוא במדרש שה"ש שם. ואחר סידור איזה דרשות הוא חוזר ודורש המקראות כבדרן עד וכשלמה פרים שפתינו והעתיקן הילקוט שם.

פמ"ה א) כראה שמזמור זה היה השיר של יוה"כ אולם במס' סופרים פי"ע ג' ביוה"כ ברכו כפשי וממעמקים קראתיך ה'. ב) בתוספתא ג' בעלי קריין עובדין כדרכן ב ל י ל י יוה"כ. ועיין יומא פ"ח ע"א. וכראה דומרש לה דמש"ה נקיע ב ל י ל י נומר שילכיע אם עלמו. ג) כ"ה בד"פ. ד) כנ"ל להגיה. והז"א הגיה שהתירה לך עהרת קרי ונדה ביוה"כ ולא"כ דמאי איריא נדה דנקע לה הכא משאר טומאות דמני ביומא שם. ה) כלו' שכשם שהוא מכפר ומעהר אחכם כך

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

את זכיותיהם של ישראל. מהו עושה. נוטל קנה של מאזניים [ושוקל] את העונות כנגד הזכיות. והם נשקלים העונות והזכיות אילו כנגד אילו ושתי הכפות של מאזנים נמצאים מעויינות. והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף העונות ולהכריעה. מה הקדוש ברוך הוא עושה. עד שהשטן הוזר ומבקש עונות הקדוש ברוך הוא נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירה שלו. והשטן בא ואינו מוצא שם עון. שנאמר יבוקש עון ישראל ואיננו (ירמיה נ' כ') ו). כיון שהשטן רואה כן אומר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם נ ש א ת ע ו ן ע מ ך אתמהא. כיון שראה דוד כך אמר היאך נושא עון ומכסה חטאתם התחיל משבחם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ז)

דבר אחר אשרי נשוי פשע אל תהי קורא סמ"ך אלא שי"ן נ ש ו י אמר רבי ברכיה הכהן דהוא אנשי חוכינן קדמוי ח) שהוא סולח לעונותינו בכל שנה ושנה שנאמר והיתה זאת לחוקת עולם לכפר על בני ישראל (ויקרא ט"ז ל"ד) ט) וכן הוא אומר אהת בשנה יכפר עליו לדורותיכם (שמות ל' י') י) לכך [נאמר] אשרי נשוי פשע יא).

אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון אמר רבי שמעון בן לקיש למה הדבר דומה. למי ששתתה מים הטרים ונמצאת טהורה. התחיל אמר לו אחד אשרי אימא שלא צריכה לשתותם כל עיקר יב). כך דוד אמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. אמר לו הקדוש ברוך הוא אשרי אדם לא יחשוב [ה'] לו עון. ומי הן אילו שהקדוש ברוך הוא נושא פשעיהם. אילו ישראל שהן זכאין ביום הכיפורים ופורטים עונותיהם ופשעיהם והקדוש ברוך הוא נושא (אותם) [את] עונותיהם יג). אמר הכתב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם (משלי כ"ח י"ג) כיון שישראל פורטים את עונותיהם ומתודים לפני הקדוש ברוך הוא סולח להם ועובר על פשעיהם שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם [מכל הטאתיכם] לפני ה' תטהרו (ויקרא ט"ז ל'). כיון שראה הנביא כן התחיל מקלסו להקדוש ברוך הוא על כך ואמר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו ולא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא (מיכה ז' י"ח) יד).

פמ"ו

תוספתא ח)

מנה אחת אפיים (שמואל א' ט' ה') **מובחר ושוה לכל פנים כמה דאת אמר הוא**

מאיר **מגן דוד** עין

הוא מכפר ומטהר לאומה לחרת. ו) במקרא כתוב לת עון. ז) בילקוט תהלים שם העתיק המאמר וכתבשם ע"י המעתיקים עיי"ש. וגי' הילקוט טועל קנה מאזניים והוא מ ע י י ן לת העונות כנגד הזכיות וכו' ושתי כפות של מאזנים ש ו ו ת והשטן הולך וכו'. ופי' מ ע י י ן הוא שוה בשוה עין בעין ערוך ערך עין. וענין ההטמנה תחת פורפירא היא שפורפירא של הקדוש ברוך הוא הם מדותיו רחוס וחנון לרך לאפים ורב חסד נושא עון ופשע. והרחינו במלילתם זו מלילת המקרא כ ס י ת כ ל מ ט א ת ם. ח) שהוא שוכח כביכול חטאתינו לפניו. וכענין זה דרש ר' הוא בשם ר' לבוהו בירושלמי ריש פ' חלק וסוף פ"א דשבועות ובפסיקתא דקליחות עיי"ש' והועתק במדרש תהלים ל"ב אלא דהתם איתא ר"ה בר לבוהו והוא ט"ס ול"ל בש"ר לבוהו ועיי"ש. ט) במקרא כתוב זאת ל כ ס. י) ונעלם זה המקרא לז"א והרז"ו ומחקו אלא יכפר וגו' לל"ל. יא) שעושה עלמו כשוכח שבבר מחל להם והם שבו וחטאו אלא קולא בכל שנה ושנה. יב) כלו' שהתחיל א' לומר בפני עלמו אשרי וכו'. יג) בד"פ איתא אח'. ואולי שב' בוסמאות הן. יד) במקרא כתוב לא החזיק. א מ " א ש בפסיקתא כתרה אחר פי' דשובה פי' ד ק ל י ח ו ת. ופתח בה ויאחז לדיק דרכו (איוב י"ז) והועתקה בילקוט פ' שלח. ועניינה מוכיח שיעודה על המקראות ועתה יגדל כא וגו' עד קלחתי כדבריך דפ' שלח. ואחר פי' דקליחות נתרה שם פ' אחרי מות.

פמ"ו א) כתב הרז"ו ל"ע על פרשה זאת אשר מצין כותלי דבריה ניכר שבענין ר"ה היא מדברת ואי"כ אין מקומה כאן אלא למעלה בין פרשיות של ר"ה ועיקר מקומה בפרשה מ"ג כי שם מקום הדרשה של פסוק זה. והז"א כתב פסקא זו שייכא לעיל בענינא דר"ה ו ס מ ד פ י ס

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ההיכל לפני (מלכים א' ו' י"ז) ב): י ת ן ה' ש ל ת ך (שמואל א' א' י"ז) הישלת דברים כלפי מעלה כמה דאת אמר על השל (שמואל ב' ו' ז') ג): ו י ז כ ר ה ה' (שמואל א' א' י"ט) בר"ה נפקדה חנה ד).

זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון ה) זה היום ת ח ל ת מ ע ש י ך ר"ה בתחילת מעשיך ו). בכ"ה באלול ברא את העולם. יום ראשון ליצירה בראשון עולה למניין כ"ה באלול. למניין אלפים שנבראת התורה קודם בריאת עולם ז). ויום ראשון של עולם נבראו המאורות ולא נתלו עד יום ד'. ועכשיו האריכה אותה אורה שלשה ימים שהן ל"ו שעות ח). ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים (בראשית א' י"ד) למה יהיו. ל ה ב ד י ל ב י ן ה י ו ם ו ב י ן ה ל י ל ה (שם). עכשיו נתלו וקודם לכן לא (היו') [היה] לילה שהבדיל ליום ט). אלא שלשה ימים היה אורה י). ואף ביום השבת שבר"ה יא). שני ימים היו חסירים להשלים אלול יב) וביום אלול וביום ששה נשלמו יג) ולמחר ביום השבת היה ראש השנה יד). באותו היום נמי האריך היום ל"ו שעות שלא הייתה מדת הלילה נוהגת טו). שבשעה שחטא אדם נתגרש בו ביום ולמחר בראש השנה צמחה כפרתו שבא שבת ולימד עליו זכות טז). ברכת ה' היא תעשיר (משלי י' כ"ב) שבת מעשרת (שומריס דהעשר) [שומריה כהעשר] יוסף מוקר שבי יז).

מאיר מגן דוד עין

החליף הסיטה והדפיקה כאן. ואומר אני כי עדיין אין לנו ראיה שלא היתה כך בבחדים. וגם אמנם מקלת ענינה הוא מענין ר"ה אבל לא כולא. והרי המאמר האחרון על ה' בחכמה יסד הארץ אינו מענין ר"ה כלל וגם אין לו שום המשך עם מה שלפניו. וכן המאמר זה היום תחלת מעשיך אין לו המשך עם דרוש הכתובים שבפ' חנה. וכשנתבל בקנגון לשון אלו המאמרים כמלא שאינו כלל מקנגון לשון המדרשים והפסיקתא שלפניהם. על כן מראין הדברים שבולא הוספה מאוחרת היא שבאה בקובץ הפסיקתא וע"כ קראתיה אני ת ו ס פ ת א. ונ"ל שמי שהוסיפה בסוף הספר הוסיפה. ובאמת שהוסיף ג' ענינים שונים כמו ש מ לאם בבחדים. ובמשך הזמן נעשו ע"י המעתיקים לפרק אחד. ולפי שהיו רגילים בסיום הפסיקתא בפ' אחרי מות ובא הקובץ שנתוספה בה פרשה זו לידי מעתיק שידע כי סיומא של הפסיקתא היא בפ' אחרי מות היה קבוד שנתחלף הסדר בקובץ שלפניו והלך והקדימה לפ' אחרי מות. אבל באמת היא הוספה שמקומה בסוף הספר כנ"ל. ואחרי כתבי ראיתי להרל"ל בפי' לפדר"א פי"ט אות ע"ו שכתב שם על מאמר זה בזה"ל. ולפי הנראה מלשונו אינו מעיקר הפסיקתא אלא תוספת אחרונים. ב) עיין לעיל פמ"ג אות כ'. וזהו עולה עם שיעה ד"א היפה שבהם. ולדעת זה הדוחק פי' הוא ההיכל ל פ נ י ההיכל המעוב ומובחר ושוה לכל פנים שהוא היה היותר גדול בכל ההיכלות הנודעים להם שהרי היה אורבעים באמה כנ"ל. ועיין ברש"י ורד"ק שם. והרז"ו רמז על הירושלמי דפרק תפלת השחר ה"ה ושה"ש רבה פ"ד בשינוי ד"א תלפיות ת"ל שמתפללים בו כל פיות עיי"ש וא"כ ועיין לעיל פל"ג אות ג'. ג) בעקדא כתוב ואלהי ישראל יתן את שלתך. ופי' על ה ש ל על השגבה עיין ברש"י ורד"ק שם. ולפי שהטיחה דברים כלפי מעלה (עיין לעיל פמ"ג אות ע"ו ובנסמן בברכות שם) דרש כן. ד) וכן דרשו בר"ה י"א ע"א. ה) בתקיעתא דרב בזכרונות לר"ה. ובגרסין בר"ה כ"ז ע"א א"ר שמואל בר יצחק כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם ועיי"ש בתוס' ד"ה כמאן וע"ע י"א ע"א וירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ו) וכדמפרש לקמן, והז"א הגיה זה היום כתחלת מעשיך בכ"ה באלול שברא את העולם וא"כ. ז) דס"ל שהיה קדר זמנים קודם לכן ליצירת העולם מעת שנברלת התורה, דהיינו אלפיים קודם יצירת העולם, וכבר היו השבועיים מסודרים ג"כ. והיה יום ראשון ליצירה בראשון לשבוע שחל להיות בכ"ה אלול. ח) דהיינו ג' ימים בלא חלילות וי"ב שעות ליום הוון ל"ו שעות. ט) בתמיה. כלו' והילך הבדיל הלילה ליום אלא וכו'. ולישנא קטיעה היא קלת. י) והאורה הבדילה בין הלילה. יא) היתה אותה האורה וכדמפרש לה לקמן ולישנא קטיעה היא. יב) כלו' מיום שנתלו המאורות שביום הראשון היה כ"ה אלול וא"כ ביום ד' היה כ"ח ואם תשלים אלול לחודש אלא עדיין חסרים ב' ימים. יג) הז"א הגיה וביום מ מ י ש י וכו' וא"ל. אלא קרי ליום כ"ט א ל ו ל שהוא עכ"פ אלול אפי' יהיה המודש חסר וביום השני כשלם לחודש אלא. יד) כדאמרן. טו) וכדמפ"ק. טז) שלא ימות. יז) כנ"ל. והז"א הגיה שומריה כ מ ע ש ה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

לא תוסיף עצב עמה (שם) יח) שדינו למיתה היה ואמר השבת לא תוסיף עצב ביומי ואל תמיתהו. ברכת ה' זו שכתב ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב' ג') יט) במה ברכו. באורה שהוסיף לו אורה כל לילי שבת ויומו ל"ו שעות. כדי שלא לצער אדם הראשון שעדיין לא ראה חשיכה ולילה כ). ועכשיו היתה אורה זו של שבת ור"ה כאורה של יום ראשון של עולם. שזו ל"ו זו ל"ו שעות כא). והיינו דאמרינן זה היום תחילת מעשיך כלומר שהוא בתחלת מעשיך כב). זכרון הוא ליום ראשון שאורה שלו כאורה של יום ראשון. והיינו דכתב וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות (תהלים ע"א י"ט) צדקה עשה אלהים במרום (בגדלהה) [שגידל את] המאורות כג). אשר עשית גדולות מאורות. את שני המאורות הגדולים (בראשית א' י"ז) שעשית צדקה עם אדם הראשון. שהרי הוא חטא ואתה הארכת לו אורה כדי שלא יצערהו. והיינו דכתב היש מספר לגדודיו ועל מי לא יקום אורהו (איוב כ"ה ג') זה אדם הראשון אע"פ שחטא קם אורה עליו שלשים וששה שעות: כי חוק לישראל (תהלים פ"א ה') כד) באותו היום נותנים לו מזונותיו לאדם כה). ומשפט לאלהי יעקב (שם) באותו היום דן הקדוש ברוך הוא דיניו של בריותיו. ולפיכך ניצל אדם הראשון מדין בזכות השבת שפייסה בעבורו. ולפיכך אמר אדם הראשון אותו מזמור בלשון שירה טוב להודות לה' וגו' (שם ל"ב ג') כו) ובא משה והתחילו בראשי אותיות שמו מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' כז).

ואף בשאילות שנשאלים לפני רבינו הקדוש כתב כך כי ששת ימים עשה ה' וגו' (שמות כ' י"א) ויכל אלהים ביום השביעי וגו' (בראשית ב' ב'). וכי מלאכה עשה הקדוש ברוך הוא בשבת חס ושלום אלא וינח ביום השביעי (שמות שם)

מאיר מגן דוד עין

וכו'. ועובדא זו היא בשבת קי"ט ע"א ורמזהי ע"ז לעיל בפ' תליתאה די' הדגלות אות ע"ד (וגם ענין זה שרומז כאן על סיפור בנבלי מוכיח שהוקפה מלוחלת היא). ומקרא דברכת ה' וגו' נדרש לענין שבת בב"ר ריש פי"א ופ"ק עיי"ש. ועיקרו בירושלמי ברכות פ"ב ה"ז ומו"ק פ"ג. יח) במקרא כתוב ולא יוסיף. יט) וכ"ה בב"ר פ"ק. כ) עיין כל זה לעיל שם אות כ' כ"א וכ"ב. כא) כלו' כאורה שנברא ביום ראשון שמשה ג' ימים דהיינו ל"ו שעות. כב) הקמא מקיים למה דאמר וכלו' שזה היום הוא ר"ה הוא בתחלת מעשיך שנגמרו. שעד אותו היום לא נגמרו וע"כ היא התחלת המעשים. וכענין שאמר הכתוב אשר ברא אלהים לעשות. והוא זכרון ליום ראשון שנברא בו האורה וכדמסיק. ומה שדחקו לבעל המאמר הזה לפרש כך. הוא לפי שאם אתה אומר דבכ"ה אלול התחילה הבריאה על כרחך אין אתה יכול לפרשו כפשוטו (ובתו' ר"ה כ"ז ע"א בד"ה במאן הולילוהו ג"כ מפשוטו ומשם קושיא עיי"ש) ועיין בפסיקתא ריש פי' במדש השביעי. ושם ג' תני ר' אליעזר בב"ה בתלול בברא העולם ואתיא כדרב דתניא בתקיעתא דרב זה היום תחלת מעשיך וכו'. והאי תני ר"א הוא בפרקי דר"א, דתני התם בריש פ"ח בב"ח בתלול בברא המה ולבנה וכו' עיי"ש. אולם לר' אליעזר דבנבי ר"ה י"א ע"א ס"ל דתחלת הבריאה בתשרי היתה וכדמייתא התם עלה ראיה עיי"ש (ועיין בתוספות בקדר תפלות ר"ה בד"ה היום הרת עולם ובפי' הר"ן לר' אלפסי במשנה דבד' פרקים ודבריהם תמוהין ובדוחק יש ליישב דברי הר"ן עפ"י מה שאמרו שלא נמחו הדשאים עד שהתפלל אדם על הגשמים). ובויקרא רבה פכ"ט ג' נמי לתא דפסיקתא. אלא התם נרשו כמלאת אתה אומר ביום השבת ה שכה נברא אדה"ר וכו'. ולפ"ז אלול חסר היה. וב"ה בר"ן ובתוספות שם. ועיין בירושלמי דע"ז פ"א ה"ב דמשמע התם דעיקר הבריאה בתשרי היתה. כג) כנ"ל להגיה והז"א הגיה לדקה עשית וכו'. כד) מקרא הוא בתהלים. אבל כוונת הדורש כאן לפרש תקיעתא דרב שנוסחתה כך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל וגו'. והז"א הגיה והייבו דכתיב כי חוק וגו' ולא"כ. כה) כוון למה שאמרו בבבלי בילה ע"ז ע"א כל מזונותיו של אדם קבועין לו מר"ה וכו' מאי משמע דהאי חק לישראל דמזוני היא וכו'. כו) עיין לקמן. כז) בב"ר ספכ"ג א"ל לוי המזמור הזה אדה"ר אמרו וכשתכם מדורו ובא משה ומדשו על שמו מזמור שיר וגו'. ופשוטו שהמזמור הוא מי"א המזמורים המיוחסים למשה (עיין ב"ב י"ד ע"ב וברש"י שם). ועיין קהלת רבה פ"א בפ' הבל הבלים שהמאמר קשור התם. ועיין בפדר"א פי"ט ובעל המאמר שלפנינו כתן לדבר רמז כי מזמור שיר ליום השבת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וכתב וישבות ביום השביעי (בראשית שם) וכתב כי בו שבת מכל מלאכתו וגו' (שם שם ג') אלא מהו ו י כ ל כח). אתה מוצא כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו היה בורא שלש בריות בכל יום כט). ובערב שבת היה עוסק כל היום באדם ל). שעה ראשונה עלה במחשבה. שניה נמלך במלאכי השרת לא). שלישית ביום צבר עפרו. ברביעית גיבלו. חמישית ריקמו ציירו. כמה שאדם (מי) [אומר] על ידי עצמו שנאמר אשר עושיתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט ט"ו) לב). ששית העמידו על רגליו והיה עומד מן הארץ ועד השמים שנאמר אשר ברא אלהים את האדם [על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים] (דברים ד' ל"ב) לג). שביעית נפח בו נשמה. שמינית הכניסו לג"ע. תשיעית צוהו מזה אכול ומזה אל תאכל. עשירית חטא. אחת עשרה נידון. שתים עשרה (כיתן פלופרי) [נטל אפופסין] לד). ופייסה עליו השבת ופדה אותה מדין ונטל דימוס. והתחיל מקלס לשבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים ל"ב ז'). אמרה לו השבת אני ואתה נקלס להקדוש ברוך הוא שכן נתן (בו) [בי] כח שנאמר טוב להודות לה' וגו' (שם כב ב') לה). עד שלא באתה השבת כביכול היה המלך יושב ומצטער על עולמו. לומר כל מה שבראתי בשביל אדם בראתי. עכשיו הוא נוטל אפופסים והוא מבטל כל מלאכה שעשיתי וחוזר העולם לתוהו ובוהו (אמר הקדוש ברוך הוא כל מה שברחתי בטל מה הועיל כתב מלאכת יום ראשון יום שני יום שלישי

ר"ת ל מ ש ה. כח) כלו' וכי ס"ד שעשה מלאכה בשבת. ועוד שהכתובים מוכיחים שלא עשה אלא ששת ימים. ועיין במכילתא בא פי"ד ובגרמז בא"ע שם שהוא מ' מהמקראות שסיכו לתלמי המלך. מ מ"ה ש ם כעלם ממני עכין אילו ה ש מ י ל ו ת מה היו ומי הוא ר צ י כ ו ה ק ד ו ש הזה שכוון אליו בעל המאמר הזה. כט) בב"ר פי"א ר"ל בשם ר"מ בר חכינא ג' בריות וכו' א"ר פנחס בשמי בראו שמה אדם ומוה ולמש ובהמה וחיה ומרילים. א"ר בנייה אמר בראו אלהים ועשה אב"כ אלא אמר בראו אלהים לעשות כל מה שהיה הקב"ה עתיד לברואות בשביעי הקדים ובראו בשמי. וילאה שכעין זה ל"ל לפכיכו אלא שהוא קטוע. ל) ואף שבברואו ג"כ דברים אחרים מ"מ עסקו עם האדם כל היום. לא) ב"ר פ"ח. לב) כב"ל להגיה. ומזמור זה אדה"ר אמרו במדרש תהלים שם. לג) במקרא כתוב בראו אלהים אדם. ובסנהדרין ל"ח ע"ב דרש ר' אלעזר הכי עיי"ש. לד) כב"ל להגיה. ובד"פ איתא ליתן פלופרי' והז"א הגיה כתן אפופסין. וקדל השעות שלפכיכו הם א' מחשבה. ב' המלכה במה"ש. ג' לבור עפרו. ד' גיבולו. ה' ריקומו וליירו. ו' העמדתו על רגליו. ז' נפיחת נשמתו. ח' הכנסתו לג"ע. ט' ליוויו. י' מטאו. י"א כידון. י"ב כטל אפופסין. וכ"ה בפסיקתא דבחודש השביעי בשינוי סגנון לשון קלת. ושם ג' בי"ב י ל א ב ד י מ ו ס מלפני הקב"ה. וכ"ה בויקרא רבה פב"ט בשינוי לשון קלת. וכ"ה בתנחומא פ' שמיני בשם ר' יהודה בן פדייה. אלא דהתם ג' ב ש ת י ס ע ש ר ה כ ת ג ר ס מג"ע. וכ"ה במדרש תהלים ל"ב אלא דהתם ג' ה' עשאו גולם. ו' רקמו. ז' נפח בו נשמה. ח' העמידו על רגליו וכו'. י"ב כתגרס וכו'. ובאדר"נ פ"א ג' לבולא בעכין אחר. א' הולבר עפרו. ב' נברא לורתו. ג' נעשה גולם. ד' כתקשרו אבריו. ה' כתפתחו נקביו. ו' כתנה בו נשמה. ז' עמד על רגליו (ובב"ר פי"ד ויפח באפיו מלמד שהעמידו גולם מן הארץ ועד הרקיע וזרק בו את הנשמה. וזה מסכים עם הסדר שלפכיכו). ח' נזדווגה לו חוה. ט' הכניסו לג"ע. י' לווהו. י"א קרא. י"ב כטרד והלך לו. וכעכין זה בשינוי הוא בשם ר' יוחנן בר חכינא בסנהדרין ל"ח ע"ב ואיתו מני א' הולבר עפרו. ב' נעשה גולם (ונברא לורתו לא חשיב). ג' נתתו אבריו. ד' נזרקה בו נשמה (ונתפתחו נקביו לא חשיב). ה' עמד על רגליו. ו' ק ר א ש מ ו ת. ז' נזדווגה לו חוה. ח' ע ל ה ל מ ט ה ש כ י ם ו י ר ד ו אבדעה. ט' נלטווה. י' קרא. י"א כ י ד ו ן. י"ב כטרד והלך לו. ובפדר"א פי"א הרכיבו הדברים וג'. א' לבר את עפרו. ב' גבלו. ג' רקמו. ד' כתן בו נשמה. ה' העמידו על רגליו. ו' קרא שמות. ז' נזדווגה לו חוה. ח' נלטווה. ט' עלה למטה וכו' (ואולו שהאמר מסורס). י' ה כ כ י ס ו ל ג"ע ו ע ב ר על ליוויו (וכראה שפוא משובש ושם פי"ט ג' בז' שעות ביום בע"ש נכנס אדם הראשון בג"ע וכו'). י"א כידון. י"ב כתגרס. ועכ"פ אפשר להגיה לפכיכו ב"ב כיתן פראדורן שפי' הערוך ערך פ ר א ד ר ן בלשון יוכי הולך לפני השער. ויתיה עכיכו כעכין כטרד וכתגרס. לה) וכן הגיה הז"א. ובלו שכתן בו כח לפייס עליך ודרים מזמור שיר ליום השבת שהשבת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יום רביעי חמישי וששי היכן הוא מעשה מלאכתי עכשיו אדם נועל לפופסים הרי כל המלאכה נטילה) לו). עד שהמלך מיצר על עולמו נכנס השבת ונטל דימוס. אמר הקדוש ברוך הוא כל מה שעשיתי השבת שיכללה שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי (בראשית ב' ב') לז).

ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים (כתב) [בתבונה] (משלי ג' י"ט) לח). כשם שברא הקדוש ברוך הוא ארבע רוחות כך סיכב לכסאו ארבעה מלאכים. ואילו הן מיכאל גבריאל אוריאל רפאל. וכך העמיד ארבעה דגלים. מיכאל מימינו נגד ראובן בדגלים. (וכן) [ראובן] תימנה לט). דן צפונה. יהודה מזרחה. אפרים ימה. למה נקרא שמו מ י כ א ל. שבשעה שעבדו ישראל בים פתח ואמר מי כמוכה באלים ה' (שמות ט"ו י"א) וכשסיים התורה אמר אין כאל ישורון (דברים ל"ג כ"ו) מי כמוך ואין כ א ל הרי מיכאל. א ו ר י א ל משמאל כנגד דן שהוא חושך. ולמה נקרא שמו אוריאל. כשביל תורה נביאים וכתובים שהקדוש ברוך הוא מכפר עליו (ומאליהן) [ומאיר להן] לישראל שנאמר כי אלך בחושך ה' אור לי (מיכה ז' ח'). ג ב ר י א ל כנגד משה ואהרן ומלכות בית דוד. ולמה נקרא שמו גבריאל. שביהודה כתב יהודה גבר באחיו (דה"א ה' ב') וכתב ויקרא שמו פלא יועץ (ז) [אל] גבור (ישעיה ט' ה'). ר פ א ל מאחריו. ולמה נקרא שמו רפאל. כדי לרפאות שברו של ירבעם שיוצא מאפרים שהוא במערב כדכתב אל נא ר פ א נא לה (במדבר י"ב י"ג) הה"ד כונן שמים בתבונה מ). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה. משה הנהג את ישראל לפי מעשיהם. מ ז ר ח שממנו אורה יוצא לעולם יהא שבט ל ו י (הוא) כנגדו שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני וגו' (שם ג' ל"ח) מא). ומניין שלוי נקרא אור. שנאמר וללוי אמר תומיך וגו' (דברים ל"ג ח'). ועליו שבט י ה ו ד ה שהם (לאון) [ראון] מב) שנ' והחונים מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאותם

מאיר מגן דוד עין

מזמלת. לו) ב' נוקבאות הן. והסגרתי הלחת לפי שמערבבת את הקולא. לז) וכלו' על ידי יום השביעי. ובפדר"א פי"ט ג' ובין השמשות בע"ש גורם וילא וכו' בא יום השבת ונעשה סניגור לאדה"ר לומר לפניו רבון כל העולמים לא כהרג הרג בעולם ובי אתה מתחיל זו היא קדושתו וזו היא ברכתו וכו' ובזכות יום השבת כילל אדם מדינה של גיהנם ורואה אדם כמה של שבת וכו' התחיל מקורר ומזמר ליום השבת וכו'. ועי"ע במדרש תהלים ל"ב. ועי"ע במה שרמזתי לעיל לות כ"ה ובויקרא רבה פ"י ומדרש תהלים ק'. ובתנחומא בראשית. א מ "א ש הראית מכל סגנון זה שאין זה ממדרשן של הראשונים אלא מאמר מאוחר הוא שאיתוסף כאן. לח) כנ"ל ובד"ע איתא כת' ול"ל בת'. כתב הרז"ו ול"ע גדול מה ענין זה לכאן. ונראה ליישבו. ואני אומר שבאמת אין למאמר זה שום ענין עם מה שלפניו אלא הוספה אחרת היא שהוסיף לו עוד המעתיק וכמו שכתבתי לעיל. לט) כנ"ל להגיה. והרז"ו הגיה ד ד ג ל י ם תימנה וכן דן וכו' ואי"כ. מ) כל זה הוא בבמדבר רבה פ"ב. והחס ג' כשם שברא הקב"ה ד' רוחות וכנגדן ד' דגלים אף כך סיבב לכסאו ד' מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל ורפאל מיכאל בימינו כנגד ראובן למה נקרא שמו וכו' פתח משה בשירה מי כמוך וכו' כנגד דן שהוא ב ל פ ו ן למה נקרא וכו' ו מ א י ר ל ה ם לישראל שנאמר קומי אורי כי בא אורך ודוד אמר אל ה' ויאר לנו הבי אוריאל וכה"א כי אשב בחשך וגו' גבריאל מ ל פ נ י ו כנגד מלכות י ה ו ד ה ומשה ואהרן שהיו במזרח וכו' ו ב מ ע ה כ ת י ב ו י ק ר א א ל מ ש ה וכתיב ויקרא שמו פלא וגו' הרי גבריאל וכו'. ובמדרש כונן ג' לה בענין אחר וג' התם מיכאל ב מ ז ר ח מ ל פ נ י ו כ נ ג ד ש ב ט ל ו י וכו' רפאל במערב מאחריו וכו' ג ב ר י א ל ב ד ר ו ם מ י מ י נ ו כנגד ראובן ויהודה דכתיב כי יהודה גבר וגו' ו י ל א מ מ נ ו ב ן ש נ ק ר א ש מ ו פ ל א יועץ וגו' אוריאל בצפון משמאלו כנגד דן וכו'. וכבר העיר הז"א שכפי הסדר הרגיל מיכאל מימין וגבריאל משמאל ואוריאל במזרח ורפאל במערב. ועיין בזוהר במדבר בפ' איש על דגלו. מא) כנ"ל להגיה וב' נוקבאות הן והז"א הגיה ש ר ו י כנגדו. מב) כ"ה בד"פ. והגיה הז"א ש ה ו א א ר י ה ומ"כ. ובבמדבר רבה פ"ב ג' וכשם שברא הקב"ה ד' רוחות העולם כך סיבב לכסאו ד' חיות ולמעלה מכולם כסא הכבוד וכנגדן עידר הקדוש ברוך הוא הדגלים למשה א"ל הקדוש ברוך הוא משה מזרח שממנו אור יולא לעולם יהיה כנגדו יהודה שהוא ב ע ל מ ל ו כ ה שנאמר והחנים וגו'. ובמדרש כונן ג' יהיה כנגדו מ י ש ה ו א

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(במדבר ג' נ') מג). ועליו יששכר שהוא בעל תורה. ומנין שהתורה נקרא אור. שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו' כ"ג). ועליו זבולן שהוא בעל עושר שנאמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך (דברים ל"ג י"ח). דרום שמשם יוצאים גשמי נדבה (ברכה) מד) וטללי ברכה יהו (שרוי) [שבט] מה) ראובן שרוי כנגדו שהוא בעל תשובה שנאמר דגל ראובן תימנה (במדבר ב' י) מו). ועליו גד שהוא גבור שנאמר גד גדוד יגדנו (בראשית מ"ט י"ט). ועליו שמעון. ראובן בתשובה גד בגבורה ושמעון באמצע לכפר [עליו] מז). אמר לו הקדוש ברוך הוא מח) מערב שממנו שלג וברד (והוא הדרום כנגד) [השרה כנגדו] מט) אפרים ומנשה ובנימין שהם בני יוסף שנתגבר (עליו) [על] יצרו. ומנין שנקראו שלשתן גבורים. שנאמר לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו (תהלים פ' ג'). והשכינה במערב שנאמר ובין כתיפיו שכן (דברים ל"ג ל"ב) נ). אמר לו הקב"ה צפון שממנו הושך יוצא לעולם הסדר כנגדו שבט דן על שם ע"ז שעבדו. לפי שחזר ירבעם [על] על כל השבטים ולא קבלו אלא שבט דן. ועליו מטה אשר להאיר על החושך שנ' ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו (שם שם כ"ל) נא) כתב ה' בחכמה יסד ארץ.

פמ"ז

וידבר ה' אל משה

אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא ט"ז א') נב)

ילמדנו רבינו אי זו גדולה מזו התפילה או התשובה. [תלמוד. למדונו רבותינו רבי] ב) יהודה בן רבי חייא אומר [התשובה מבטלת חצי הגזירה והתפלה מבטלת כל הגזירה] ג) ורבי יהושע בן לוי אומר התפילה מבטלת חצי הגזירה והתשובה מבטלת כל הגזירה. א"ר יהודה בר חייא מניין שהתשובה מבטלת חצי הגזירה שנאמר בקין נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד' י"ב) כיון שעשה תשובה גדול עוני מנשוא (שם שם י"ג) בטלה ממנו חצי הגזירה שנאמר וישב בארץ נוד קדמת עדן (שם שם ט"ז). א"ר יהושע בן לוי התשובה מבטלת כל הגזירה והתפילה חצי הגזירה שכן אתה מוצא ביכניה מלך יהודה שהקדוש ברוך הוא נשבע אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה (ירמיה כ"ב כ"ד). אמר רבי מאיר (בימיו) [בימינו] נשבע שנאמר בימיני כי משם אתקנך (שם) ד). ומה נגזר עליו. שימות בלא בנים שנאמר כתבו את האיש הזה

מאיר מגן דוד עין

לור וכן כתיב והחכים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה שהוא מלך ועליו יסשכר שהוא בעל תורה וכו'. ובדרש לחג הסוכות הולילו החכם מוהר"ל יעללינעק ביה"מ מ"ו לד מ"ע מזרח שממנו ילא אור לעולם לוי כנגדו שהוא אור ויהודה שהוא מלך ישראל. וירחה שנוסחת מדרש כוכן מסונבת ומנות מי שהוא אור הם נמסכים על לוי אלא שהוא קטוע. ולפי"ז נראה לי שבעל המעתיק המאמר הזה לרפתי היה וכתב רון מלה לרפתית שעניכה כענין בעל מלוכה. מג) במקרא כתוב קדמה מזרחה. מד) ב' נוסחאות הן מה) כל"ל וכ"ה בז"ל ובד"פ אית שבוי והוא שבוש. מו) במקרא כתוב מסכה ראונן. מז) כן הגיהו הז"ל והרז"וו. וכ"ה בבמדבר רבה שם. מח) למשה. מט) וכ"ה בז"ל. נ) בבמדבר רבה שם ג' ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין שנ' וכו'. נא) המאמר קטוע שהרי חסר כפתלי. ובבבה שם ג' ועליו כפתלי שהוא מלא ברכה כדי לפרנס כמה דכתיב כפתלי שבע רצון וגו' וכו'. ובמדרש כוכן ובדרש לסוכות שם ג' ועליו כפתלי ומשר שמחיים על המשך וכו'. ואולי שכן ליל לפניכו. ועיין כל זה בבבה ובמדרש כוכן ובדרש לסוכות שם שהשיכויים בהם רבים. וע"ע ברמב"ן עה"ת שם. ובכ"פ נראה שעיקר יסוד הדרוש הוא על איש על דגלו וגו' ומשם הועתק. ודרוש מאוחר הוא שעדיין לא נשתמש בו התרגום יונתן ע"י"ש.

פמ"ז א) שניהו בפ"ד דמגילה ל' ע"ב ביוה"כ (קודין) אחרי מות. ב) כל"ל להגיה. ועיין מ"ש לעיל פ"ח אות ב'. ג) כל"ל. ד) במקרא כתוב מותם על יד ימיני וגו' ודרים ע ל יד

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

עירי (שם שם ג') וכיון שעשה תשובה ביטל הקדוש ברוך הוא את הנזירה שנאמר ובני יכניה אסיר [שאלתיאל בנו] (דה"א ג' י"ז). וכן הוא אומר [ביום ההוא וגו' אקחך זרבבל בן שאלתיאל וגו'] ושמתיך כחותם (חגי ב' כ"ג). הרי שהתשובה מבטלת את כל הנזירה. ומנין שהתפילה מבטלת חצי הנזירה. שכן אתה מוצא באהרן שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט' כ') אמר רבי יהושע דסיכנן בשם ר"ל אין להשמידו אלא עקירת בנים ובנות שנאמר ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמוס ב' ט'). לא עשה אלא כיון שנתפלל משה עליו שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (דברים שם) אמר לו הקדוש ברוך הוא הואיל שנתפללת עליו ביטלת חצי הנזירה ממנו ה). ואל אלעזר ואל איתמר הנותרים (ויקרא י' י"ב) מלמד שאף הן היו בכלל הנזירה ו). אמר רבי מנא דשאב בשם ר' יהושע ב"ל הצל לקוחים למות (משלי כ"ד י"א) ז). נמצאת אומר שעל ידי התפילה ניצולו אלעזר ואיתמר. אמר הקדוש ברוך הוא חייך כך הייתה הנזירה שימותו כל (בניס) [בניך] והואיל שנתפלל משה הריני מבטל חצי הנזירה ומבטל שנים ומניח שנים. מניין. [ממה] שקרינן בעניין אחרי מות ש נ י בני אהרן ח).

אחרי מות שני בני אהרן כך פתח ר' תנחומא בר' חייא אלהים [אלי] אתה אשחרך צמאה לך נפשי [וגו'] כן בקודש חזיתיך [וגו'] כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך (תהלים ס"ג ב' עד ד'). מהו א ל ה י ם א ל י א ת ה. בשעה שגזרו המצרים על ישראל כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א' כ"ב) היתה בת ישראל בזמן שהיתה מרגשת [שהיא] קרובה לילד היתה יצאה לאשפה ויולדת שם. מיד היה הקב"ה יורד ומרחיצו (ומניקו) [ומנקהו] ומלבישו ו א ר ח צ ך ב מ י ם ו א ש מ ו ף

מאיר **מגן דוד** עין

י מ י כ י לשון שבועה. ה) בויקרא רבה פ"י דרשו לה לאקרא קם את אהרן ואת בניו וג' התם ר' י ה ו ד ה וליב"ל ר"א תשובה עושה מחלה וכו' ליב"ל אמר תשובה עשתה הכל וכו' על דעתיה דר' יהודה ב"ר (ותשם קטוע. ולולי שקראו רבי חייא קמס כ ב י) תשובה עושה מחלה ממי את למד מקין שבגזרה עליו גזירה כיון שעשה תשובה נמצא ממנו חלי גזירה ומנין שעשה תשובה שנאמר ויאמר וגו' גדול עוני מנשוא ומנין שנמצא ממנו חלי הגזירה הה"ד וילא קין וגו' קדמת עדן נע ונד אין כתיב אלא בארץ נוד קדמת עדן (ואח"כ הוציאו שם ד ב ר א מ ר על וילא קין. והדר גרים) על דעתיה דר"י ב"ר דאמר תפלה עשתה את הכל ממי את למד מחזקיה וכו'. ועיין בדברים רבה פ"ח דג' התם א"ר א ל ע ז ר ראוך לידע בחה של תפלה אם איכה עושה כולה חליה היא עושה וכו'. ומייתי התם ראיה מקין ומחזקיה ודריש קרא דגדול עוני וגו' לענין תפלה. והתם מסיים מיד אלא חסד לפני הקב"ה ונמצא ממנו כ ע חלי הגזירה שכ"כ ויסב בארץ נוד. ועיין בנבלי סנהדרין דהתם אמרי בשם ר' יהודה בריה דר' חייא גלות מכפרת עון מחלה מעיקרא כתיב והייתי נע ונד ולבסוף כתיב ויסב בארץ נוד. ועיין בלש"י שם. וילאה דס"ל דתשובה עשתה לבטל ממנו נע ולא היה אלא נד. ועל שם שהיה נד נקראת הארץ שהיה בה נוד ולבסוף נתייסב באותה הארץ שהגלות כפרה לו ג"כ מחלה. והדר גרים בויקרא שם. על דעתיה דריב"ל דאמר תשובה עשתה הכל ממי את למד מ א כ ש י ע נ כ ת ו ת וכו' ואם אין לך ללמוד מאכשי ענתות למד מיבכיהו וכו'. והאריכו שם בדרוש על יבכיה. וג' תו התם ר' אחא ור' אבין בר בנימין בשם ר' אבא גדול היא כחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטלת שבועה וכו'. ומייתי ראיה מיבכיה. ואמרו שם א"ל תנחום ב"ר ירמיה א ס י ר זה הקדוש ברוך הוא שאסל את עצמו בשבועה מ ח ל ת י א ל שאחל אל לב"ד שלמעלה על כדרו. וכלו' דע"ש המאורע נקראו בכיו. ועי"ע בשה"ש רבה ח' בפ' שמני בחותם ועיין בסנהדרין שם דר' יוחנן סבר דגלות מכפרת על הכל ומייתי ראיה מיבכיה עיי"ש. ומסיים התם בויקרא רבה. ע"ד דריב"ל דאמר תפלה עשתה מחלה ממי את למד מאהרן וכו' ומייתי הא דר"י דסכנין בשם ר"ל. וג' אין השמדה אלא כילוי בגים וכו'. ו) במקרא כתוב ב כ י ו ה כ ו ת ל י ס. והיא דעת ר"א בתו"כ שם ור' פנחס ור"י בר סימון בויקרא רבה פ"ג וכן תרגמו יונתן דאתיירו מן יקידתא. והעתיקו רש"י עה"ת שם. ז) בויקרא פ"י שם פתחו בהאי קרא על קח את אהרן ואת בניו וג' ד"א הלל לקומיס וגו' אלו בניו של אהרן וכו' שהיו בלד המיתה. והתם מני לה קמא. ח) פי' מ ב ט ל ש נ י ס

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ד מ י י ך מ ע ל י י ך ו א ל ב י ש ך ר ק מ ה ו א נ ע ל ך ת ח ש (יחזקאל ט"ז ט' וי') ט). לפיכך דוד אמר על כנסת ישראל א ל ה י ם [א ל י] א ת ה א ש ח ר י ך כשעשית את הדין במצרים בים וראינו אותך ואמרנו ז ה א ל י ו א נ ו ה ו (שמות ט"ו ב') ושיחרנו אותך ולא (כזקתי) [נזקנו] י) משעשית את הדין במצרים חילקת [לנו] את כבודיך והייתה נפשנו צמאה לראותך יא) וכך (לח) כ מ ה ל ך ב ש ר י והיכן במדבר ב א ר ץ צ י ה ו ע י ף ב ל י מ י ם. כ ן ב ק ו ד ש ח ז י ת י ך כשם שראיתי אותך בים כך ראיתי אותך בסיני. ואין ק ו ד ש אלא סיני שנאמר ה' בם סיני בקודש (תהלים ס"ח י"ח) וכשם שראיתי אותך בים ולא (כזקתי) [נזקתי] [וכן בקודש חזיתיך] שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד י"א) יב) (וכן בקודש חזיתיך). מהו ל ר א ו ת ע ו ז ך ו כ ב ו ד ך. אמר אהרן ישראל שהיו הדיוטים ראו אותך בים וכסיני ולא הוזקו ואני שהשריתני אצלך במשכן ומפתח אוהל מועד לא תצאו (ויקרא ח' ל"ג) וחזהרת את ישראל והזר הקרב יומת (במדבר ח' ל"ח) נכנסו (בניו) [בניי] ל ר א ו ת ע ו ז ך ו כ ב ו ד ך ומתו. אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור לאחיך אהרן חסד גדול עשיתי עמך וכבוד גדול חלקתי לך שנשרפו בניך יג). אני נתתי אותם לפנים מכל המחיצות אפילו (משה) [למשה] אחיך יד). היאך. ישראל מקיפין את הלוים ומשה לוי והלוים יחנו סביב למשכן העדות (שם לג). כמצאת למד אהרן ובניו לפנים ומשה בחוץ. וראה מה כתב למעלה מן הפרשה טו) פרשת זבין מצורעים. וכל (שהוא) הנכנס לאוהל מועד שלא ברשות נצטרע טז). וכך היית מבקש שיהיו בניך מצורעים. מן יושבים לפנים מכל המחיצות היית מבקש שיהיו יושבים לעצמם חוץ לכל המחיצות והצרוע אשר בו הנגע [וגו'] בדד ישב (ויקרא י"ג מ"ו ומ"ו). כיון ששמע אהרן [כך] אמר מודה אני לפניך במה שעשית עמי שטוב היא לי. בחסד שעשית עמי שימותו ולא שיהיו חיים מצורעים על כן אני חייב להודות לך ולשבחך כי ט ו ב ח ס ד ך מ ח י י ם ש פ ת י י ש ב ח ו נ ך. והכל ממך להיות אומר שבאהרן הכתוב אומר יז). ראה מה כתב אחריו כן אברכך בחיי ובשמך אשא כפי (תהלים סג ה') יח). אמר הקדוש ברוך הוא למשה הואיל ופגעה באהרן מדת הדין ועוד שהוא מודה לי על החסד שעשיתי עמו לך נחמו. ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך (ויקרא ט"ז ג') ואין ד ב ר אלא תנחומים יט).

וידבר ה' אל משה אחרי מות אשרי אדם שנגעו בו ייסורים וכבש (רחמיו) [כעסו] כ) ולא קרא תגר אחר מדת הדין. אלא כיון שבאו ייסורים על איוב אילו כבש כעסו ולא קרא תגר אחר מדת הדין למידה גדולה ומשובחת היה בא. א"ר

מאיר **מגן דוד** עין

מן המולם. מ מ ש מ ש לאחר העיון מוכח שהמאמרים בויקרא רבה הם מלומדים ועיקרם הם לפניהו. ט) כנ"ל להגיה עפ"י המקרא שהביא. ובד"מ לאתא ו מ כ י ק ו. הז"א הגיה פתח ר' תנחומא בר אבא וכו'. י) כנ"ל להגיה. ובילקוט תהלים סימן המאמר עפ"י דרכו וג' ד"א אלהים אני אתה על הים הכרתיך ואמרתי זה אלי ואנוהו הסרתי אותך ולא נזקתי וכו'. וענין זה דרשו רבי ע ו י ר א נקודה וי"ג ר' עקיבא. והוצתק בשמות רבה פ"א ושם הולמד הענין יותר. ומסיים שם כשנגלה הקדוש ברוך הוא על הים הם הכירוהו תחלה. ובפין הסנהדרין דהתם ג' לה בפכ"ג שם בשם ר' יהודה וקלתו בשם ר' יוחנן עיי"ש. ובסנהדרין אחר דרשו ר' שילא בפדר"א פמ"ב עיי"ש. יא) וכן הגיה הז"א. והרז"ו פי' ח ל ק ת הפלגת ממנו את כבודך וא"כ. והילקוט קיטעו ושינה כל הסנהדרין כדרכו. יב) כן הגיה הרז"ו. ועיין אונקלוס שם שמרגש ולרברבי בני"י לא הוה נזקא. ועיין בת"י שם. יג) וכדמפרש לה. יד) כנ"ל להגיה. והז"א הגיה אפילו לפנים ממשה וכו'. טו) למעלה מפ' אחרי מות. טז) בילקוט שם ג' וכן אתה מולא בעוזיהו ואם אתה מבקש וכו'. יז) הז"א הגיה והכל ממך להיות אמת וא"כ. יח) במקרא כתוב ב ש מ ך. ובילקוט ג' ע"כ אני מחויב להודות לך ולשבחך ו ב א ה ר ן ה כ ת ו ב מדבר מה כתיב אחריו כן אברכך וגו' וכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. יט) בפסיקתא ובויקרא רבה פכ"א בפ' בזאת יבא ג' מה כתיב למעלה מן הענין ויאמר ה' אל משה דבר וגו'. א"ל א ב י ן אמר לו לך כמנו בדבריס כדי"א דברו על לב ירושלים. וכלו' ואין ד ב ר המאור כאן אלא תנחומים. כ) כנ"ל להגיה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הנינא בר פפא אילו לא קרא תגר כשם שאומרים עכשיו בתפילה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כך היו אומרים ואלהי איוב. שעצה נטל הקדוש ברוך הוא לעיני קדושים של מעלן. אמר להן איוב עבדי זה ד' מדות גדולים יש בו איש תם וישר יראא אלהים וסר מרע כא) (והגיעו) [יגיעו אותו] כל אלו הייסורים אם עומד בהם ולא קורא תגר מייחל אני שמי עליו כשם שייחלתי על האבות. לא עשה אלא כיון שהגיעו אותו ייסורים התחיל מבעט ואומר מי יתן ידעתי ואמצאהו (איוב כ"ג ג') מיד אמר לו הקב"ה (הסיוב המסנתה) [הא איוב החשכת] עצה שנטלתי למעלן. ויען ה' את איוב (שם ל"ח ח') ומה אמר לו. מי זה מחשיך עצה במילים [בלי דעת] כמה (המסנתה) [החשכת] את העצה. ב מ ל י ם ב ל י ד ע ת (בעלים) [במילים] שהוצאת מפיך. היית אומר אם אתפשנו מה יש לו (להושיבני) [להשיבני] ארעה מילים יעננו ואבינה מה יאמר לי (שם כ"ג ד'). אמר איוב הלכתי לכל מקום לבקש אותו ולא מצאתי אותו. הלכתי למזרח ולא מצאתי שנאמר קדם אהלך ואיננו (שם שם ח'). הלכתי למערב לבקשו ולא מצאתיו ו א ח ו ר ל א א ב י ן ל ו (שם). הלכתי לצפון לבקשו ולא מצאתיו שמאל בעשותו ולא (אחז) [אחז]. הלכתי לדרום לבקשו ולא מצאתיו יעטוף ימין ולא אראה (שם). אמר לו הקדוש ברוך הוא מה [אתה] כג) חוזר ומתיינע הריני נגלה עליך אמור (לו) [לי] מהיכן אני נגלה עליך כד). העליונים והתחתונים אינם מחזיקים כבודו של הקדוש ברוך הוא וצמצם עצמו לתוך הסערה ויען ה' את איוב מן השערה (שם ל"ח ח') כה). ד"א מכל שיער ושער שבראשו היה הקב"ה משיח (עלמו) עמו כו). אמר לו הקביה. (למי) [למה] כז) אתה קורא תגר שהגיעוך הייסורים. שמא אתה גדול מן הארם יציר (כפיס) [כפיי] שעל מצוה אחת שביטל גזרתי עליו מיתה ועל תולדותיו ולא קרא תגר. אלא אברהם שנסיתי אותו כמה נסיונות על שאמר במה ארע (בלחמיה ט"ו ח') אמרתי לו ידע תדע כי גר יהיה זרעך (שם שם י"ג) ולא קרא תגר. אלא אתה גדול מיצחק על שאהב את עשו הכהיתי את עיניו ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות (שם כ"ז ח') כז). אלא גדול [אתה] מן משה שעיי שאמר שמעו נא המורים (במדבר כ' י') גזרתי עליו שלא יכנס לארץ ולא קרא תגר. אלא גדול אתה מן אהרן שלא חילקתי כבוד לבריות בעולם כיוצא בו. שהיה לבוש שמנה לבושי קודש ונכנס לבית קדשי הקדשים ומלאכי השרת בורחים מלפניו. וכל אדם לא יהיה באהל מועד (ויקרא ט"ז י"ז) אילו מלאכי השרת ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל ח' י') כח) שהיו חולקים לו כבוד ובורחים מלפניו. וכבודי היה מלא הבית ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת [מפני הענן] כי מלא כבוד ה' (מלכים ח' ח' י"א) כט) ובזמן שהוא נכנס הייתי חולק לו (כבודו) [כבוד] ל) ומסלק את כבודי (בין) [מבין] שני הכרובים לא) הוא שאמר איוב אם על פיך יגביה נשר (איוב ל"ט כ"ז) אמר ר' תנחומא על פיך היה הקב"ה מגביה את כבודו (בין) [מבין] שני הכרובים בכניסתו של אהרן י ג ב י ה נ ש ר זה הקב"ה כנשר יעיר קנו (דברים ל"ב י"א) וכי יעיר קנו סלע ישכון ויתלונן [על שן סלע ומצודה] (איוב שם שם וכ"ח) אע"פ שהייתי מרים (לאחיו) כבודי בכניסתו אלא ס ל ע י ש כ ן משהיה יוצא היה חוזר ומטלא את הבית לב): ד"א ס ל ע י ש כ ן בבנין הראשון שהיה שם ארון. ואפי' בבנין השני שלא היה שם ארון אלא אבן (היה)

כא) באיוב א' ח'. כב) כ"כ להגיה כל המאמר. כג) כ"ה בד"פ. כד) בילקוט איוב כ"ג העתיק המאמר בשינוי קצת ושם ג' אמור לי וכו' אינם מחזיקים כ ב ו ד י הרי אני מלמלם עלמי לתוך הסערה. כה) עיין ב"ב ט"ז ע"א. כו) כנ"ל להגיה והז"א הגיה על מי וא"כ. כז) עיין ב"ל פמ"ה. כח) ירושלמי יומא פ"ה ה"ג :סוכה פ"ד ה"מ ועיין בויקרא רבה פכ"א ושם המאמר משונה עיי"ש. ועי"ע בסוף פסיקתא דאחרי מות. כט) כלו' בעכין שבאמר ולא יכלו וגו'. ל) כ"ה בד"פ. לא) כל זה הגהתי עפ"י הילקוט איוב כ"ג. לב) לשון רש"י איוב שם אם על פיך וגו' הסכיכה שבאמר בנשר יעיר קנו היה מקלק פמליא שלו שלא יזיקו לאהרן בבואו אל הקודש ביוה"כ. ובויקרא רבה פכ"א ובתנחומא דאחרי מות ובפסיקתא עביד ר' יודן דמן גליא פיתחא בהאי קרא והיג התם ר' יודן דמן גליא (ובדברה תגי' ר' יודן גלייה ובתנחומא תגי' ר'

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שם היה כבודי על שן הסלע ומצודה לג): ד"א ס ל ע י ש כ ו ן תשובה למי שאומרים הן שאמר הקב"ה (שם) אני בונה ב"המק ובנה אותו וחטאתם והחריבו ועוד אינו נבנה. אמור לו ס ל ע ש כ ן אינו אומר כן אלא ס ל ע י ש כ ן. ל ן אינו אומר כן אלא ו י ת ל ו נ ן. היכן הוא (לומר) מלין ע ל ש ן ס ל ע ו מ צ ו ד ה לד). ומהו ו מ צ ו ד ה. היא [מצודת ציון שנ' וילכד דוד את מצדת ציון] (שמואל ב' ה' ז') לה). משם חפר אוכל (לאיוב שם כ"ט) משם (תייל לו) [מאלל] את השנה אם טובה ואם רעה. וכשהיה כהן מתפלל (ולומר) [היה אומר] יהי רצון מלפניך ה' שתהא השנה הזאת וכו' לו) ואין ח פ ר (לוכל) אלא לשון (יליל) [מאלל] ויחפרו לנו את הארץ (דברים ח' כ"ג) לז). למרחוק עיניו יביטו (שם) שהייתי מגלה [לו] מה אני עתיד לעשות לרחוק לח). ואחר כל הכבוד הזה כשנכנסו בניו להקריב לפני שלא ברשות לא הקפתי להם אלא חנקתי שני אפרוחים שנ' ואפרוחיו יעלעו דם (שם שם ג') לט). ואע"פ כן לא (סילקו) [סלקתי] כבודי מהם אלא ו ב א ש ר ח ל ל י ם ש ם ה ו א (שם) מ): קרבו שאו את אחיכם מאת פני ה ק ו ד ש (ויקרא י' ד') כאדם שאומר (לחבירו) [לחביריו] הכנסו העבירו את המת מפניו של אבל ויאמר ה' אל משה [דבר אל אהרן אחיך וגו'] מא).

דבר אחר אחרי מות כך פתח רבי תנחומא ברבי אבא כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד ו') ה ת ח ב ו ל ו ת מיתרגם ויקרא אליו רב החובל (יונה א' ו') מב)

מאיר **מגן דוד** עין

יו ח כ ן ב ר י ו ד ן ד מ ן ג ל י ל א) פתח אם על פיך וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא (לאהרן) [לאיוב] על מימר פיך הייתי מברה שכינתי ע"ג האהרון (ויש גורסין כ ש ס ש ע ש י ת י ע"י מ ה ר ן) או על מימר פיך הייתי מסלק שכינתי מעל גבי האהרון וכו'. ובפסיקתא שם המאמר קטוע ריש עיי"ש. לב) בתנחומא שם מקדש ראשון ס ל ע י ש כ ו ן ו י ת ל ו כ ן ליכה אחת במקדש שני ע ל ס ן ס ל ע ו מ צ ו ד ה ותמן תכיכן משכעל האהרון אבן היתה וכו'. וכעין זו היא בפסיקתא שם. ובדברה המאמר מקורם קלת עיי"ש. לג) כן הגיה הרז"וו. והז"א הגיה היכן הוא אומר ו י ת ל ו כ ן וכו'. לה) בילקוט איוב שם שיכה המאמר כדרכו וג' ד"א סלע שכן אכ"כ אלא ישכון לן אינו אומר אלא יתלוכן תשובה לאומר אין הקדוש ברוך הוא בוכה את בית המקדש על שן סלע ומצודה וילכד דוד מצדת ציון. ועפי"ז הגהתי. והרז"וו הגיה היא מצודת ציון והז"א הגיה היא ציון. לו) יומא כ"ב ע"ב. לז) ותרגומו ויאללון לנא. וכן הגיה הז"א אלא שהוא הגיה ס ה י ה כה"ג מתפלל ואומר וכו'. וכן נדד הרז"וו להגיה תחת יליל א ל ל א. ובד"פ הגיה ס ה י ה כה"ג מתפלל ואומר וכו'. ובפסיקתא איתא משם חפר אוכל משם היה מיליל איתא משם היה עייל לו את השנה וכו'. ובפסיקתא איתא משם היה מיליל אוכל לכל ימות השנה. וכ"ה ברבה שם והמ"כ הגיה משם היה מוטל וכ"ה בילקוט איוב ל"ט. ובתנחומא הגי' משם היה מ א כ י ל וכו'. ולשון רש"י (באיוב שם) מתפלל על לרכי כל השנה. לח) וכן הגיה הז"א. בפסיקתא וברבה ובתנחומא שם מל"ה היה נופה ויודע מה בעופה הא כילד בשעה שהיה נופה ורואה עשן המערבה עולה לדרום היה הוא יודע שבדרום שובע וכו'. לט) ל א ה ק פ ת י לשון והסכוכי מקיף, בפסיקתא חמי אפרוחין מ ע ג ע ג י ן באדמה ומחיק. וברבה שם ראה אפרוחין מ ג ע ג ע י ן באדמה ומחק. ובתנחומא חמי אפרוחיו מגעגעין בדם ומחיק. ומלת א ד מ ה היא כמו א ד מ א כלו' דם. ולשון רש"י שם ואחר כל הכבוד הזה ראה בעיתת שני אפרוחיו כדב ואביהו וכו'. א מ " א ש רש"י מעיים שם ורבותינו דימו כל ענין זה באהרן בפסיקתא דאחרי מות. ומדקדוק לשונו במה שהביא מוכח שרמז על הפסיקתא רבתי שלפנינו. מ) כ"כ להגיה. ובפסיקתא אלא ובאשר חללים שם הוא (היה) [היא] השכינה וכ"ה בתנחומא שם. וברבה שם אלא ובאשר חללים כדב ואביהו שם הוא השכינה. מא) בפסיקתא שם ר' יודן בשם ריב"ל ור' ברכיה בשם ר' חייא בר אבא אמרו קרבו שאו וגו' מאת פני ה א ר ו ן אכ"כ אלא מאת פני ה ק ד ש כאדם שאומר העבר את המת הזה מפני האבל עד ומי יהא האבל הזה מלטער לכך כאמר אחרי מות וגו'. וכ"ה ברבה שם. ובתנחומא שם ג' מ א ת ה ק ד ש אכ"כ וכו' עד מתי אביו ילאה את בנו מת לפניו וכו'. וכלו' ד פ נ י ה ק ד ש קאי על אהרן קדוש ה'. ומעיים הכא במקרא ויאמר ה' וגו' כמו שדרש לעיל שידבר אליו דברי תנחומים שלא יתאבל עוד. א מ " א ש מראין הדברים שבגון הדרוש לפנינו הוא מאוחר ושיכה בגנון הדרוש ממי שקדמו וע"כ לא הזכיר את שמות הדורשים. מב) במקרא כתוב ו י ק ר ב אליו וגו'. וכלו' מלת ת ח ב ו ל ו ת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

למה. הספינה הזו מהלכת בים אם אין לה קברניטין אובדת היא. [כך הם ישראל] (מג) אפילו הם (המה) [כמה] אוכלוסים אם אין להם מנהיג אינם יכולים לעמוד: כ י ב ת ח ב ו ל ו ת זה משה בדורו יהושע בדורו שמואל בדורו: ד"א כי ב ת ח ב ו ל ו ת זה אהרן בדורו. אפי' כמה צרות באות עליהם הם עושים מלחמתם (מד) ואף אהרן כשהיה נכנס לבית קדשי הקדשים אילולי (כמה) זכיות הרבה שהיו (ככנסים) [נכנסות] עמו ומסייעות אותו לא היה יכול לעמוד שעה אחת [מפני] מלאכי השרת [שהיו] שם (מה). ועוד שהיה נכנס ביום הכיפורים והיה השטן בא לקטרג. וכיון שהשטן היה רואה אותו היה בורח מלפניו. למה. (סזכות) [שזכיות] הרבה היו נכנסות עמו. [זכות האבות הייתה נכנסת עמו] (מו) וזכות האימהות היתה נכנסת עמו וזכות מנשה ואפרים היתה נכנסת עמו וזכות השבטים היתה נכנסת עמו וזכות המילה היתה נכנסת עמו וזכות התורה היתה נכנסת עמו וזכות ישראל היתה נכנסת עמו. זכות אברהם מניין שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר (ויקרא ט"ז ג') ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר וגו' (בראשית י"ח ז'). ו א י ל ל ע ו ל ה (ויקרא שם) זכות יצחק וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו (בראשית כ"ב י"ג). ומניין שאף בזכות יעקב שנ' ומאת ערת בני ישראל יקח שני שעירי עזים (ויקרא שם ה') אותן שאמרה לו אמו וקח לי משם שני גדיי עזים טובים (בראשית כ"ז מ). מהו טובים. אמר רבי ברכיה אמר רבי חלבו טובים לך טובים לבניך. ט ו ב י ם לך שאתה נכנס (טוביס לך שאתה נכנס) ומאכיל את אביך ונוטל הימנו את הברכות. ט ו ב י ם ל ב נ י ך שהם מתלכלכין בעונות כל ימות השנה ומביאים שני שעירים ביום הכפורים והם מתקרבים ומתכפר להם (מז). ומנין שאף בזכות האמהות שנאמר כתנת בד קודש ילבש ומכנסי בד [וגו'] ובאבנט בד [וגו'] ובמצנפת בד [וגו'] (ויקרא שם ד') הרי ארבע אימהות (מח): ד"א ב ז א ת י ב א א ה ר ן א"ר ברכיה רמז רמז לו שאין ב"הטק עושה אלא ארבע מאות ועשר שנים. ב ז א ת ב' שנים ז' שבעה א' אחד ת' ארבע מאות. אמר לו ב ז א ת י ב א א ה ר ן

מאיר מגן דוד עין

מתפרשת ע"י המקרא ויקרב אליו וגו'. והז"ל הגיה בתחבולות מתרגם קברניטין כד"א ויקרא וגו' וא"כ. מג) כן הגיה הז"ל. מד) כלו' לותם הקברניטים מעם יהושע וכו'. והז"ל הגיה כל המאמר וג' שמואל בדורו אפי' כמה צרות וכו' ד"א כי בתחבולות זה אהרן כשהיה נכנס וכו' וא"כ. אלא שבק הדורש את אהרן והדר נקט ליה בלשון ד"א כדי להאריך בענינו ועיין לקמן. מה) כן הגיה הז"ל. מו) כן הגיהו הז"ל והרז"ו. בפסיקתא ג' לגולא הכי בזאת יבא אהרן ז"ה כי בתחבולות וגו' ר' כהן ור' אחא בשם ר' שמון אומר אם עשית חבילות של עבירות עשה חבילות של מצות וכו' ר' יוסנן פתר קריא בקברניטין דאר"י לעולם יעשה אדם עצמו קברניט היאך יכול לעשות מצוה וכו'. ר' י ו ד ן פתר קריא בכ"ג בכניסתו לבית קדשי הקדשים ח ב י ל ו ת ח ב י ל ו ת של מצות יש בידו בזכות התורה וכו'. וחשיב המס. הורה. מילה. ש ב ת. י ר ו ש ל י ם. שבטים. י ה ו ד ה. י ש ר א ל. ת ר ו מ ה. מ ע ש ר ו ת. ק ר ב נ ו ת. וכ"ה בויקרא רבה שם. ובשמות רבה פל"מ ג' ד"א וזה הדבר בחיזה זכות היה אהרן נכנס לבית קדשי הקדשים וכו'. ועיין לקמן. ובסוף גרים ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה מדגוגו נכנס אצלו למד סניגוריא על בנו והיה מתיירא מן הטומדים עליו שמא יפגעו בו מה עשה המלך הכניסו פורפירא שלו שיהו רואין אותו ומתייראין המנו כך אהרן היה נכנס בכל שעה לבית קדשי הקדשים ואילולא זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להכנס למה שהיו מלאכי השרת שם מה עשה לו הקדוש ברוך נתן לו מדמות לבושי הקודש וכו'. מז) בב"ר פס"ה ג' לה בשם ר' מ ל ב ו סמס. ובסוף פסיקתא דאחרי דרים קראי בפר בן בקר זה אברהם וכו' ר' ברכיה בשם ר' ל ו י אמר עוזים לך וכו'. וכ"ה בויקרא רבה פכ"א. ובמכ"ז בפ' שור או כשב או עז ג' ר' ברכיה בשם ר' אבא וכ"ה בתנחומא שם. מח) בפסיקתא שם אין לי אלא לבוש אמות מכין ת"ל בד בבד יהיה וכ"ה בויקרא רבה פכ"א. וכבר רמז הז"ל שהוא משובש והמפורשים נדמקו לפרשו. ועיקר כולה שהדרוש הקדוש הוא כמו שהוא שם דד' ממנו קטורת המפורשים במקרא דפ' כי תשא המשיל לד' אמות. וכהן גדול הוא בא במלא חפניו קטורת סמים דקה. ונקיט מקרא בד בבד י ה י ה דדרים ליה שרמז לך המקרא שאף שאינו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[וכי] ארבע מאות ועשר שנים חיה אהרן (מט). אלא אמר לו שמנה עשר כהנים (שימשו) [שישמשו] בבנין הראשון מפני שהוא בנך ובן בנך הרי הוא כמותך ב ז א ת י ב א א ה ר ן. ובבנין השני מפני שהיו כהנים מעלים זה על זה שמונים כהנים משמשים בו (). הוי יראת ה' תוסיף ימים (משלי י' כ"ז) כהני בנין ראשון. ושנות רשעים תקצרנה (שם) כהני בנין שני (כא): ד"א ב ז א ת י ב א א ה ר ן א"ר יצחק זכות השבטים הייתה נכנסת עמו. שנים עשר אבנים שהיו ניתנות על לבו של אהרן מה טעם. שיהא הקב"ה מסתכל בהם בכניסתו של אהרן ביום הכפורים ונזכר לזכות השבטים שנ' והאבנים האלה לזכרון (כב). ואין ז א ת אלא שבטים שנאמ' כל אלה שבטי ישראל שנים עשר וזאת (בראשית מ"ט כ"ח) (כג): ד"א ב ז א ת זכות התורה היתה נכנסת עמו ו ז א ת ה ת ו ר ה (דברים ד' מ"ד): ד"א בזכות ישראל שנא' ז א ת קומתך דמתה לתמר (שה"ש ז' ח'). א"ר פנחס אף משה שעלה למרום ושבה את התורה והורידה לא בכוחו אלא בזכות ישראל שנ' עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם (תהלים ל"ח י"ט) בזכות ישראל שנאטר ואתן צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל"ד ל"ל) (כד): דבר אחר ב ז א ת י ב א בזכות מנשה ואפרים שהיתה נכנסת עמו. א"ר יאשיה שתי אבני שוהם שהיו ניתנות על כתיפיו של אהרן כנגד מנשה ואפרים. ולמה אבני שוהם. שנגילו בתוך מצרים ולא למדו ממעשיהם (כה): דבר אחר ב ז א ת י ב א א ה ר ן א"ר חנינה בנו של ר' ישמעאל זכות המילה היתה נכנסת עמו וזאת בריתי אשר תשמרו (בראשית י"ז י') וכתיב בריתי הייתה אתו החיים והשלום (מלאכי ב' ה') (כו):

מאור **מגן דוד** עין

הממנים מעורבים יהיו בד בבד כל ח' לעלמו לזכרון. והמאמר שלפניו הוא מאוחר. מט) בתמים. נ) פי' מעלים בדמים. נא) בפסיקתא ג' לה הכי ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר ב ז א ת הכתוב מבשרו שהוא מי ת"י שניש וכי עלה על דעתך שאהרן מי ת"י שניש אלא מקדש ראשון ע"י שמימנו בו באמונה שמשו בו י"מ כהנים הוא ובנו ובן בנו מקדש שני על ידי שהיו נוטלין אותה בדמים ויש אומרים שהיו הורגים זה את זה בכשפים שמשו פ' כהנים וכו'. רבי א מ א הוה קרי עליהן ירא ה' וגו' וכו'. וכ"ה בויקרא רבה פכ"א. ועיקרו הוא בירושלמי דיומא פ"א ה"ה עיי"ש. ובבבלי יומא ג' לבא דר' אחא בשם אמר ר ב ה ב ר ב ר ח נ ה א"ר י ו ח נ ן עיי"ש ובתוספות שם. וע"ע בספרי ריש פנחס ובמ"ע שם. נב) לאו שכתוב כן במקרא אלא לשון הדורש הוא שנאמר כן במקרא שהאבנים האלה הם לזכרון. וכוון למקרא דתלוה והאבנים תהיין על שמות בני ישראל וגו' לשניש עשר שבט וגו' ונשא אהרן וגו' בשמו אל הקדש לזכרון. נג) בשמות רבה פל"ח ר' יצחק אומר זכות השבטים היתה כבנסת עמו שנ' וזה הדבר אשר תעשה וגו' מכין ז ה י"ב ואלו הן י"ב אבנים שהיו כתובות על לבו של אהרן וכו' מה טעם שיהא הקדוש ברוך הוא מסתכל בהם ובבבלי בהן בכניסתו ביוה"כ ונזכר לזכות השבטים. כד) במקרא כתוב ואתן לאני לאן מרעיתי. כה) פי' שהשוהם הוא אבנו של יוסף וזכתה האבן הזו מן הי"ב אבנים שניתנו ב' אבני השוהם על כתפות האפוד ע"ש מנשה ואפרים. נו) כ"ה בשמות רבה שם. א מ "א ש הראית שזה הדרוש הוא מאוחר והוא מיוסד על מדרשים שקדמו לו. עוד אני רואה להעיר דכל הפי' שבפסיקתא הוא בויקרא רבה פ"ב ופכ"א וכל מה שבפ"כ שם הוא ג"כ בתנחומא שם. וכבר העיר על זה החכם המו"ל מוהר"ש באבער וגם רמז על השינויים שבהם. גם יש בפסיקתא עוד פרשיות. פ' ולקחתם לכם לסוכות וכולא הוא ג"כ בויקרא רבה ומקלתה בתנחומא שם. ואח"כ פ' אחריתא דסוכות. ומתחיל בדרוש של ר' שמלאי דרש עבודה זרה. ועיין מה שהעיר שם החכם מוהר"ש באבער אות א' וכ"ט וכ"ח שהובאה פסיקתא זו בשם מדרש הרכינו. ועיי"ש שפי' זו מעורבת מב' פסיקתות שונות וכם מקוטעות. ואח"כ פ' ביום השמיני עצרת. וממנה ב' נוסחאות וקלתם ברבה ותנחומא פ' פנחס. ובסופה פי' וזאת הברכה. ומראין הדברים עכ"פ שחברים לפניהם איזו פסיקתות לסוכות ולשמיני עצרת. ואולי היו כאן מעין אלו הדרושים שרמזתי כאן אליהם ונקטעו. וכבר כתבתי בפ' לעיל שאותה הפ' איכה אלא הוספה ומקומה היא בסוף אלא בשעיימו המעתיקים שיימו בעוד בריתי היתה אתו החיים והשלום.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הוספה

אמר מאיר איש שלום

הענק העניק החכם **מוהר"ש באבער** כמותו ירבה בישראל את ספרי זה מברכתו, כי שלח לי ד' פסיקתות אשר המה לו בכתובים מאת המנוח הענוותן החכם ר' שמואל דוד לוצאטו זצ"ל. ואני הגהתים וסדרתים גם שמתי להם נוספות בפירושי עפ"י דרכי. אמנם גלגול אילו הפסיקתות מאיכן הועתקו ואיך באו לידי המנוח לא נודע לי. ועכ"פ כל רואיהם יכירום כי ממקור אמת יצאו. ואברך ה' שזכני לכך להציל יתר הפלטה בכתב ישראל.

שור או כשב או עז כי יולד וגו' (ויקרא כ"ב כ"ז)

ילמדנו רבינו גוי שהביא קרבן מהו לקבל הימנו. כך שנו רבותינו נדבות מקבלין מן הגוי וקרבנות אין מקבלין מהן. למה. מפני שקרבנותיהם פסולין לפני הקב"ה כך אמר שלמה זבח רשעים תועבה (משלי כ"א כ"ו) א). מעשה בגוי אחד ששאל את ר' יוסי בן חלפתא. אמר לו למה אין מקבלין ממנו קרבנות אין כתיב ממזרח שמש (עד) [ועד] מבואו גדול שמי בגוים [ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים] (מלאכי א' י"א). אמר לו ר' יוסי היך אתה קורא מה שאתה רוצה [ומה שאין אתה רוצה] אין אתה קורא. (שמשעה) [שבשעה] שבקש בלעם ובלק להקריב קרבנות לפני הקב"ה (ולא קיבל עליו) [לא קיבל מהם] שנאמר הירצה ה' באלפי אלים וגו' (מיכה ו' ז') מה כתיב ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם (דברים כ"ג ו'). וחוץ גזו ומזו אין כתיב ז ב ח ר ש ע י ם ת ו ע ב ה. [אמר לו] בוודאי על הרשעים אמרה תורה שאפילו יהא ישראל ויהא רשע אלהיכם מתעב קרבנו. [ועוד] מה שאתה מדחה (אומו) [אותי] למקומות אחרים (אמר לו) [אמור לי] מן התורה ג). אמר לו ר' יוסי חייך כתוב מלא הוא. כך אתה מוצא בשעה שבא הקב"ה ליתן תורה לישראל ופרשת הקרבנות בן כמה שנים או בן כמה ימים שיהו מקריבים קרבנותיהם הזהיר הקב"ה שלא יקבלו מכם קרבן. מה כתיב למעלן ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם (ויקרא כ"ב כ"ה) ד) אבל מישראל אני מקבל [מנין] ממה שקראו בענין שור או כשב או עז וגו'.

שור או כשב או עז כך פתח ר' תנחומא זו היא שנאמרה בקבלה על ידי שלמה מה שהיה כבר הוא [וגו'] והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג' ט"ו). מ ה ש ה י ה כ ב ר ה ו א כשברא הקב"ה את האדם ברא אותו (שהוא) [שיהא] חי וקיים כמלאכי השרת ויאמר ה' [אלהים] הן האדם היה כאחד [ממנו] (בראשית ג' כ"ב) כשם שמלאכי השרת אינם מתים אף [הוא] לא ימעום טעם מיתה ה). אבל ר' יהודה בר' סימן דרש דעת קשה היא ו) הן האדם היה כ א ח ד ממנו כיחידו של עולם שהוא חי וקיים לעולמים ו). וסבר הקב"ה להשליטו בעולמו ולעשותו מלך על כל בריותיו. אמר הקב"ה אני מלך בעליונים ואדם מלך בתחתונים. מה עשה הקב"ה

א) בת"כ פ' אמור ובמדבר רבה ע"ג ע"ד איש איש להביא את העכו"ם שהם נודרים בנדרים ובנדבות כישראל. ובריש תו"כ אדם לרבות את הגרים וכו' מה ישראל מקבלי ברית אף הגרים מקבלי ברית יצאו שאינן בני ברית שהרי הפרו ברית וכן הוא אומר זבח רשעים תועבה. ב) כב"ל להגיה כל זה המאמר. ג) בתו"כ שם מביין שאין מקבלים שקלים מן העכו"ם ת"ל ומיד בן נכר וגו' וכו' שאר כל הקרבנות הללו מביין ת"ל מכל אלה. והכא כמי דקרבנות לבור הייני שאין מקבלים מהם. ד) הוא דעתיה דר' פפוס בב"ל פב"א דרש ר' פפוס הן האדם היה כאחד ממנו כאחד ממלאכי השרת. ה) כלו' שהמקרא דבר כביכול. ואילמלא מקרא כתוב אי"א כאמרו. ועיין לעיל פב"ע"ל אות ל"ג ופל"א אות מ"ט. ו) בב"ל שם ריב"ם אמר כיחידו של עולם שכ' שמע ישראל וגו'

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הכניסו לגן עדן ועשאו מלך שם שנאמר ויטע ה' אלהים וגו' [וישם שם את האדם] (בראשית ב' ח') **ו י ב א** שם את האדם אין כתיב כאן אלא **ו י ש ם**. מהו **ו י ש ם** כשם שאתה אומר שום תשים עליך מלך (דברים י"ז ט"ו) וכן וישם כסא לאם המלך (מלכים א' ב' י"ט) ז). כיון שלא עמד בציוויו מיד נגזר עליו מיתה. ובאי עולם תומהים לומר אפשר אלו לא חטא שהיה קיים לעולמים. אפשר שאין אדם מת. עלילות הביא הקב"ה. והקב"ה אמר וכי אליהו ששמר ציווי אינו חי לעולם. מה שהיה כבר הוא ח). מהו **א ש ר** **ל ה י ו ת** **כ ב ר** **ה י ה** אמר הקב"ה אמרתי שאני מחיה המתים לע"ל ובאי עולם תומהים לומר אפשר לו שיחיה. אמר (נו) [להם] הקב"ה מה אתם תומהים שאני עתיד להחיות המתים. לא כבר החייתי מתים בעוה"ז ע"י אליהו וע"י אלישע ולא ע"י יחזקאל **א ש ר** **ל ה י ו ת** **כ ב ר** היה בעוה"ז ט). וא"כ הואיל שאין הכותים מודים בתחיית המתים (ולא) [לא] יעמיד אותם הקב"ה לעתיד לבא וכן לאומות אלא יעמיד הצדיקים ויניח את הרשעים י). אלא אמר הקב"ה (ישראל) [ישראל] מודים בתחיית המתים והאומות לא דיים שלא יהו מודים אלא עוד רודפים אחר ישראל. אמר הקב"ה לפיכך אני מעמיד לאומות העולם ולישראל כדי לתבוע דינם של נרדפים **ו ה א ל ה י ם** **י ב ק ש** **א ת** **נ ר ד ף** יא). (לא) [אבל] שיטת ר' נחמיה (ור' יהודה) יב) **מ ה** **ש ה י ה** **כ ב ר** **ה ו א** בשעה שברא הקב"ה את עולמו היה העולם מלא מים במים. מה עשה הקב"ה. התחיל גוזר עליהם שיפנו מן העולם ויאמר אלהים יקוו המים (בראשית א' י'). כיון שנגזר עליהם היו רוצים לעשות גזירת קונם. ולהיכן הלכו להם. לאוקיינוס. והאיך עשו. ר' לוי ורבותינו. ר' לוי אמר קולו של הקב"ה היה מטרטר להם **ק ו ל** **ה'** **ע ל** **ה מ י ם** (תהלים כ"ט ג') יג). ורבותינו אמרו הם היו מלחשים אלו לאלו ואומרים להיכן גזר עלינו קונינו שנלך. (אמרו לו) [אמר להם לאוקיינוס]. נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים (תהלים ל"ג ג') מהו **ד כ י ם** דרך ים יד). בא וראה נסים [שנעשו כאן]. כיון שנגזר עליהם שילכו לאוקיינוס היו עולים הרים ויורדים בקעות [שנאמר] יעלו הרים ירדו בקעות אל

ה' אחד. ז) בב"ר פט"ו ושם שם ר"י ור"כ ר' יהודה אומר עילה אותו המל"א שום תשים עליך מלך. ח) בפסיקתא דשור או כשב. ד"א שור או כשב זו עז ז"ה מה שהיה כבר הוא וגו' ר"י ו ר"כ ר' **י ה ו ד ה** **א ו מ ר** אם יאמר לך אדם [אפשר] שאילו לא חטא אדם הראשון ואכל מאותו העץ היה חי וקיים לעולם אמור לו אתה כבר היה אליהו שלא חטא הוא חי וקיים לעולם. וכן הועתק בויקרא רבה שם ובתנחומא שם בקנגון אחר קלת. והוא ג"כ בקהלת רבה אלא שהמאמר שם מסורם ומשובש עיי"ש. ט) בפסיקתא שם אם יאמר לך אדם [אפשר] שהקב"ה עתיד להחיות לכו מתים אמור לו כבר היה ע"י אליהו ואע"י אלישע ואע"י יחזקאל. וכ"ה בדרבה שם. ובתנחומא בשינוי קנגון קלת וכן בקהלת רבה עיי"ש. י) קושיא הוא. יא) זה הפיוס ליתא בפסיקתא ובדרבה שם. יב) כ"ל למחוק שהרי שיטת ר"י זו היא שאמרנו ועוד שאין דרך להזכיר לר"י בתר ר"כ. וכבר המאמר בסילוק ושינוי בקהלת רבה שם כמו שרמזתי לעיל. ובפסיקתא ג' ליה הכי ורכ"א אם אומר לך אדם אפשר שהיה העולם כולו מים במים אמור לו כבר הוא אוקיינוס כולו מים במים. וכ"ה בתנחומא שם (אלא שחסר מלת **א פ ש ר**). וכ"ה בקהלת רבה אלא דג' לה המס בשינוי ע"ש ר' יהודה. ובויקרא רבה הוא קטוע עיי"ש. ובאמת שמקחא זו תמיהה שאין התשובה מספקת כלל על השאלה להיכן נקוו המים. אמנם למסקנא שלפנינו דמסיק לה לקמן כל מדרשו של ר"כ הוא בענין אחר ובדמסיק לה. יג) בב"ר פ"ה איר לוי יש מן הדרשנים שהן דורשין כגון בן עזאי ובן זומא נעשה קולו של הקדוש ברוך הוא מינטרון למשה בשעה שאמר לו עלה אל הר העברים וגו' נעשה קולו של הקדוש ברוך הוא **מ י ט ט ר ו ן** על המים הה"ד קול ה' על המים. וכ' שמלת **מ ט ל ט ל** היא שינוי ול"ל **מ ט ט ר** כמו שהיא המלה בערוך ערך **מ ט ט ר** ופי' המוסיף ממונה הולך לפני הלבנה לתור להם מנוחה ובית מלון. אמנם במדרש תהלים ל"ג ג' אמר ר' ברכיה בשם ר' עזאי (נראה דל"ל בן עזאי) קולו של הקדוש ברוך הוא היה **מ ט ר ט ר** לפניהם שנאמר קול ה' על המים וכו'. ולפ"ז נראה שעשו מן **מ י ט ט ו ר** פעל **מ ט ר ט ר**. יד) כנ"ל להגיה, ובמדרש תהלים ל"ג ג' ולהיכן הלכו א"ר **ל ו י** מלחשין אילו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מקום [זה יסרת להם] (שם ק"ד מ') עו). והאיך עשה להם הקב"ה כל העולם היה מים במים ובנוהג שבעולם אדם יהא לפניו שתי קערות מלאות יכול הוא לפנות אחת לתוך אחת. לאו. בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה העולם היה מים במים אעפי"כ פינה לתוך מלא. למה הדבר דומה לנודות נפוחות ונתונות לתוך הבית (ועשה) [ועשאו] מלאות כל הבית. מה עשה בעה"ב. נטל את הנודות והוציא את הרוח מתוכם וריקם. מיד ניתנו בזויות. כך הקב"ה היו (ימי) [מימי] בראשית מלאים את כל העולם. מה עשה הקב"ה כבש עליהם כביכול [והקוום] לאוקיינוס עז). כשעמד דורו של אנוש והכעיסו אותו בצלמים אז הוחל לקרא בשם ה' (בראשית ד' כ"ו). אמר הקב"ה יבואו אותם המים שגזרתי עליהם וקיימו את גזירתי ויפרעו מן הדור שביטל גזירתי הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמוס ה' מ' וט' ו'). באותה השעה באו המים והגיעו עד עכו עד יפו יז). כך עמדו דור הפלגה והכעיסו אותו ופרע מהן הקב"ה במים ויפץ ה' אותם משם (בראשית י"א מ') ויפץ אותם שהפיצם במים יח) אלא שכתב

מאיר **מגן דוד** עין

בחילו להיכן אנו הולכין ו ה ס א ו מ ר י ס דרך יש דרך יש להדך פלן להדך פלן (פי' ד ך מקום עיין בערוך ערך דך) ר' הונא מפיק ליתנא (כלו' שבילו יומר) לדוכתא פלן לדוכתא פלן (וכלו' לאפוקי שלא תפרש ד כ י ס דרך יש בהבלעת הרי"ש כמו כבר כתא ת' כרכר כרתא). ובב"ר פ"ה ג' א"ר ל ו י המים היו אומרים אילו לאילו נלך ונעשה (קילוסין להקב"ה) [קלווסן של הקב"ה] (פי' גזירתו של הקב"ה כ"ה נוקמת הערוך ערך קלוון ונוקמת פירש"י על המדרש) הה"ד כשאו נהרות ה' כשאו נהרות קולם וגו' רבי לוי אמר דרך הים דרך הים וכו'. ונוקמת רש"י שם להן ניזיל א מ ר ל ה ן ה ק ב"ה ישאו נהרות דכיס ר"ל אמר דרך הים. וכ"ל שמלת ו ה ס א ו מ ר י ס במדרש תהלים הם ג"כ ע"ש והיה כתוב ו ה ש ס א ו מ ר ונשתבש (ודוגמתו בב"ר בת"י בפ"ה כל העולם כולו מים במים ו ה ש ס א ו מ ר אל מקום אחד. ולפניכו ו א ת ה אומר) ופי' המקרא לשיטתו קבלו נהרות ה' קבלו נהרות את ק ו ל ם מה שאנחה ואמר להם שיקבלו הנהרות את דכיס. וכראה ד ר ב ו ת י כ ו שהוזכרו כאן הם בן עזאי ובן זומא. וחלופי נוסחאות הם בין המדרש שלפניכו לבין הב"ר ומדרש תהלים ומה דג' התם בשם ר"ל ג' הכא בשם רבותיכו ומה דגרסו התם אם לר"ל בשם בן עזאי ובן זומא ואם לר' ברכיה בשם בן עזאי ג' לה הכי בשם ר"ל. עז) בב"ר שם א"ר י ה ו ש ע ב ר נ מ י ם המים היו עולים הרים ויורדין ת ה ו מ ו ת עד שהגיעו לאוקיינוס הה"ד יעלו הרים וגו' אי זה מקום ידת להם זה אוקיינוס. ובע"ע בשמות רבה פנ"ו ובתנחומא ע' מיי שרה. עז) בב"ר שם א ל מ ק ו ם א מ ד ר' יודן בשם ר' לוי ור' ברכיה בשם ר' יודן בר שמעון אמר כל העולם כולו מים במים ואתה אומר אל מקום אחד אתמהא משל לעשר כודות כפוחות מוכחות בטרקלין כלרך המלך למקומן מה הוא עושה להן מתירם ומוציא את רוחן ומקלקן בזווית אחת כך דרך הקדוש ברוך הוא על מי בראשית ומילקן בים אוקיינוס הה"ד הן יעלור במים ויבשו וגו' ודורך על במתי ים. ובמדרש תהלים ל"ג ד"א כשאו נהרות ה' א"ר ברכיה [בשם] בן עזאי המים היו עולים ומגיעים עד כמא הכבוד שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים וכו' וכשהיה הדבור יולא מפי הגבורה יקוו המים עלו מקלות הארץ הרים וגבעות (ונתפרלו על כל הארץ) [ונתפרלה כל הארץ] ונעשית עמקים עמקים (על תוכה) [לתוכה] של ארץ והמים כתגלגלו ונקוו לעמקים וכו' (כלו' יתפזון אל מקום זה ידת להם ו י ע ל ו ה ר י ס י ר ד ו ב ק ע ו ת הוא מאמר מוסגר שיתנשאו הרים ויתעמקו בקעות) ר' ברכיה בשם ר' יודן ורבי יהודה ברבי ש ל ו ם משל לה"ד לשתי קערות בשעה שאחת מלאה ואחת ריקנית [יכול הוא לפנות אחת לתוך אחת] אבל אם היו שתיהם מליאות מה (הן יכולים) [הוא יכול] לעשות. הכודות בזמן שהן כפוחות ממלאות את הטרקלין ובשעה שהרוח יולא מהן הן נפנות למקום אחד כך היה העולם כולו מלא מים במים מה עשה הקב"ה כבש עליהן ויולא הרוח מהן שנאמר יעלו מים ויבשו וכו'. וכראה שעכ"פ עיקר המאמר הוא בב"ר והרחיבוהו במדרש תהלים. וקנכון המאמר כאן שכבר קיבל שמות הדורשים הוא מאוחר. יז) בב"ר פכ"ג אז הוחל וגו' א"ר אחא אתם עשיתם עלמיכם ע"ז וקראתם לעמכם אף אני אקרא למי הים לשמי ואכלה אותן האנשים מן העולם. ועיקרה במכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ו בד"ה אלהים אחרים ובספרי עקב פי' מ"ג. יח) בב"ר פל"ח רבנן אמרין אין ו י פ ץ אלא ויצף הליף עליהן הים והליף ל'

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ב' פעמים הקורא למי הים וישפכם אחת דורו של אנוש ואחת דורו של הפלגה יט). והבריות תומהים לומר אפשר לדבר הזה שבאו המים מן האוקיינוס והגיעו עד עכו עד יפו. והקב"ה משיבן (לוי) [אי] שוטים על דור המגדל אתם תומהין הרי לא כבר היה על דורו של אנוש כ): מ ה ש ה י ה כ ב ר ה ו א ו א ש ר ל ה י ו ת כ כ ר ה י ה אמר הקב"ה עתיד אני ליבש את הים הגדול לפני גליות. מניין. שכן כתיב והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו אל הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים (ישעיה י"א ט"ו) [ועתיד] לעשותו שבילים לפניהם. מניין. שכן כתיב והיתה מסלה לשאר עמו וגו' (שם שם ט"ז). והבריות תומהים לומר אפשר לדבר הזה. והקב"ה משיבם ולא כבר עשיתי כן בעוה"ז כשיצאו ישראל ממצרים. ו א ש ר ל ה י ו ת כ ב ר ה י ה לא גזרתי את הים ועשיתי אותו שבילים לפניהם לגוזר ים סוף לגזרים (תהלים קל"ו י"ד) ושקעתי את רודפיהם בתוכו כא): ו ה א ל ה י ם י ב ק ש א ת נ ר ד ף לעולם הקב"ה אוהב (מלכי) את הנרדפים ושונא (מלכי) את הרודפים. ישמעאל רודף את יצחק אחיו ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' (בראשית כ"א ט') שהיה זורק עליו חצים כמתלהלה היורה זקים חצים ומות [וגו'] ואמר הלא מצחק אני (משלי כ"ו י"ח וי"ט) כב) לפיכך הקב"ה אוהב את יצחק. קח נא את בנך (בראשית כ"ב ב') א"ל אברהם אבינו רבש"ע יש לי שני בנים נתתה לי יצחק וישמעאל. א"ל א ת י ח י ד ך (שם) א"ל רבש"ע שניהם יחידים יצחק יחיד לשרה וישמעאל יחיד להגר. א"ל א ש ר א ה ב ת (שם) א"ל וכי יש תחומים במעים לשניהם אני אוהב. א"ל א ת י צ ח ק (שם) ליצחק אני אוהב שהוא נרדף כג). כך עשו רודף אחר יעקב על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו (עמוס א' י"א) אמר הקב"ה אוהב אני לנרדף ושונא לרודף ואת עשו שנאתי (מלאכי א' ג') אבל יעקב ואוהב את יעקב (שם שם ב'). למה. ו ה א ל ה י ם י ב ק ש א ת נ ר ד ף. דוד נרדף ושאול רודף אמר הקב"ה אוהב אני לנרדף ושונא אני לרודף קרע ה' את הממלכה ונתנה לרעך (שמואל א' כ"ו כ"ח) לדוד ו ה א ל ה י ם יבקש את נרדף. [הרי] בבני אדם שהקב"ה אוהב את הנרדפים מניין אף בעוף ובבהמה. את מוצא בשעה שהקב"ה אמר למשה על הקרבנות היה משה סבור (שהקב"ה אמר למשה על הקרבנות) שיקריב טווסים או פסיונים או אווזים. ולא אמר לו כך אלא ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה (ויקרא א' י"ד) (וכל אחר הלמוד) [ולא צפור אחר] אמר הקב"ה הואיל שהם נרדפים מהם (למנקם) [מבקש] אני קרבן ו ה א ל ה י ם י ב ק ש א ת נ ר ד ף שור או כשב או עז כד).

מספחות מהן. יט) בב"ר פכ"ג שתי פעמים כתיב הקולא למי הים ככנד שתי פעמים שעלה הים והליף את העולם ועד היכן עלה בראשונה ועד היכן עלה בשנייה ר' יודן ור' אבהו ור' אלעזר בשם ר' חנינא בראשונה עלה עד עכו ועד יפו ובשניה עלה עד כפי ברבריאה ר' חנינא ור' אחא בשם ר' חנינא בראשונה עד כפי ברבריאה ובשנייה עד עכו ועד יפו וכו'. ובירושלמי דשקלים פ"ו ה"ב ג' א ל ה י מ ה ה מ ו ל א י ם זה ים הגדול ולמה נקרא שמו מ ו ל א י ם שילא אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה ר"א בשם ר' חנינא בראשונה יצא עד קלבריאה ובשנייה יצא עד כפי ברבריאה ר' אחא בשם ר"מ וכו' (כמו שהוא בב"ר). וע"ע בב"ר פ"ה ובשמות רבה פע"ו בד"ה כי מראש צורים אראנו ומכ"ג בד"ה פיה פתחה בחכמה ובקהלת רבה פ"ג בפ' ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים. ועכ"פ דעת חז"ל שאילו הימים הנזכרים בתחדשו בזמן מן הזמנים ומתחלתן יבשה היתה שם. כ) אולי ל"ל כבר היה בדור המבול. כא) עיין מכילתא מס' ב' ריש פ"ד ובנקמן במ"ע שם. כב) במקרא כתוב משחק. וכן דרשו ר' ע ז ר י ה ב ש ם ר' ל ו י בב"ר פכ"ג וכ"ה בפדר"א ריש פ"ל. כג) עיין לעיל פי' מ' אות מ"ג. כד) כולא פתיחתא זו היא בפסיקתא דשור או כשב. ופתח שם פתח בלא שם הדורש. ודורש המקרא מה שהיה וגו' בקנאון ענינים שונים ממה שהם לפנינו. ואח"כ דורש והאלהים יבקש את נרדף בשם ר' הוכא ב ש ם ר' י ו ס י בעין הדרש שלפנינו אלא שהוא בשינוי ענינים ואח"כ מפיים ר' יודן בר סימון בש"ר יומי בר נהוראי אמר לף בקרבנות כן אמר הקדוש ברוך הוא שור נרדף מפני אדי וכשב מפני הזאב ועז מפני

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ד'א שור או כשב או עז [וגו] לקרבן לה' אינו אומר כן אלא לקרבן אשה. מהו אשה. אלא אמר להם הקב"ה אם הבאתם קרבן לפני ברצון הרי הוא קרבן. אם הבאתם אותם באונס (ע"כ) כה) אני מעלה (עליך שקרבת) [עליכם שלא קרבתם] לפני אלא קרבן אשה, צו את בני ישראל [וגו'] (במדבר כ"ח ב') את קרבני לחמי ריח ניחחי אין כתיב כאן אלא לאשי. מהו לאשי. א"ל הקב"ה אם הבאתם אותם ברצון ובאהבה הרי הוא קרבני אבל אם הבאתם (לומו) [אותם] באונס לאשי אינם שלי כו): ד"א מהו לאשי. אמר הקב"ה בני לא יטעה אותך יצרך הרע לומר אינו מצוה אותנו כל שעה על הקרבנות אלא שיש אכילה [מלפניו. אילו היתה אכילה] מלפני [ממך] הייתי מבקש אם ארעב לא אומר לך (תהלים כ' י"ב). ואם מטעה אותך יצה"ר אפילו להרהר (לומר) [למוד] מאשי מאסטרטייה [שלי] שכולה אש כז). כמה רובי (תבואות) [רבואות] עומדים לפני נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפים ישמשוניה ורבו רבבן (דניאל ז' י') כמה (יתחדשון) [מתחדשין] לבקרים בכל יום ואינם לא אוכלים ולא שותים. אם אין אתה אוכל ואין אתה שותה אתה מת והם אינם לא אוכלים ולא שותים ואינם טועמים טעם מיתה. למה. מפני שהם [רואים] דמות כבודי והם ניזונים מזיו השכינה. שאעפ"י שאמרתי שאינם רואים את כבודי. א"ר יצחק רואין כמתוך וילון כח). באור פני מלך חיים (משלי ט"ז ט"ו) אתה [הוא] ה' לבדך [וגו'] ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט' ו') כנ). ואם אסטרטייה שלי מפני שהם רואים דמות כבודי אינם לא אוכלים ולא שותים ואני יש לפני אכילה. אילו היתה אכילה לפני לך הייתי אומר. אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים שם) ל): דבר אחר אם ארעב לא אומר לך אמר ריש לקיש עולת תמיד העשויה בהר סיני (במדבר כ"ח ו') וכי בהר סיני קרבו קרבנות. אלא אמר הקב"ה אם באת להרהר ולומר שמא יש אכילה לפני הרי משה שעלה להר סיני ועשה אצלי מ' יום ומ' לילה יבא משה ויעידני אם יש לפני אכילה. ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שמות ל"ד כ"ח) (לא אכל ולא שתה) אם ארעב לא אומר לך: דבר אחר משה אוכל ושותה אצליכם. וכשעלה אצלי מ' יום ומ' לילה לא אכל ולא שתה ויהי שם עם ה' ארבעים וגו' (שם). ומי שהוא לומר להיות אוכל ושותה וכשעלה אצלי לא אכל ולא שתה אני יש לפני אכילה. ואפילו היתה לפני לא הייתי אומר [לך] אם ארעב לא אומר לך לא): דבר אחר אם ארעב לא איטר לך אפילו היה לפני מאכל לך לא הייתי אומר. למה. שאני רחמן ואתה אכזרי. אמר ריש לקיש י"ג מדות יש בהקדוש ברוך הוא ה' ה' אל רחום וגו' וחטאה ונקה (שם שם ו' וז') אני רחמן ואתה אכזרי והייתי מוסר מזונותי ביד אכזרי. אפילו היה לפני מאכל [לך] הייתי אומר אם ארעב לא אומר לך לב): דבר אחר אם ארעב לא אומר לך א"ר חייא בר אבין אמר הקדוש ברוך הוא (לקרבני) [לקרבנך] אני

הגמר לא תביאו לפני קרבן מן הבוהמים אלא מן הנבהמים הה"ל שור או כשב וגו'. והועתק כן בתנחומא דפ' אמור. והוא ג"כ בויקרא רבה שם. אלא שמות הבוהמים הם בשינוי מעט שהם בפסיקתא והועתק גם כן בקהלת רבה פ"ג עיי"ש. ומראין הדברים שר' תנחומא לקח לו מגנון הדרוש ממי שקדמו לו ודרשו בענין אחר ולא הזכיר את שמות הבוהמים שלפניו לפי שהיה מגנון בעיני הדרוש. כה) כ"ל שהמלות בתשלומם הם על כ ר ח כ ס וב' מוסחאות הם. כו) דתכן בערכין כ"א ע"א לרבותו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וקמ"ל דאף עפי"כ אינו קרבן חשוב אלא שהוא לאשים ועיין בתוספתא דמנחות פ"ז. כז) אסטרטיא פי' הערוך חיילות של מלך. כח) הבורש הביא הא דר"י לומר איך ניזונים מזיו השכינה אעפ"י שאין רואין. כט) כלו' מהכהו קראי כלומר שניזונים הם מזיו השכינה ועיין לעיל בפי' דקרבני לחמי אות ו' וז'. ל) כולא שיעה זו היא לר' יאמר לעיל שם עיי"ש אלא שהיא כאן בהרחבת דברים וע"ע בתוספתא שם. לא) כולא שיעה זו לעיל שם ועיי"ש אות מ'. וע"ע בתנחומא פ' אמור בד"ה ומיום השמיני והלאה שמגנון לשון הדרוש שם הוא כענין מגנון הלשון שלפניו. לב) גם שיעה זו לעיל שם. אלא דהתם ג' לה בשם ר' שמעון עיי"ש אות ג'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

צריך לג) אם ארעב לא אומר לך. בא וראה בריותי לבריותי אינם צריכים ואני צריך שתאכילני. ראית מימיך בני אדם אומרים נשקה הגפן הזה יין כדי שתעשה יין, נשקה את הזית שמן כדי שתעשה שמן. אמר הקדוש ברוך הוא [בריותי] לבריותי אינם צריכים למעשיהם ואני צריך לך לד): דבר אחר אם ארעב לא אומר לך אמר (לו) הקדוש ברוך הוא ואילו הייתי מבקש לאכול הייתם יכולים להספיק לי. מלך אחד לא הייתם יכולים לעמוד בו. לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וגו' לבד מאיל וגו' (מלכים א' ה' ג' וג'). (המי) [שבוי] אחד לכם וכמה היה מטריח (לכם) עליכם. ואשר היה נעשה ליום אחד שור וגו' (כממיה ה' י"ח). וכבשר ודם כמותכם לא הייתם יכולים לעמוד בו ובי הייתם יכולים לעמוד אם ארעב לא אומר לך לה): דבר אחר אם ארעב וגו' ואילו (היים) [הייתי] מבקש לאכול היית יכול לעמוד אפילו להשקות אותי. אמר ריש לקיש אמר ר' ינאי גבור אם מהלך בדרך ויצמא למים אינו שותה פחות מעשרה שעלים. אמר הקדוש ברוך הוא ואני כל (ימי) [מימי] בראשית צמצמתי לתוך שעלי שנאמר מי מדד בשעלו מים וגו' (ישעיה מ' י"ב) ואת יכול להשקות אותי לו). בא וראה מה כתיב ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר וגו' לכבש יין זאת עולת [וגו'] (במדבר כ"ח י"ד) וכמה הוא [הין] שנים עשר לוגין. ואמרתי לך שתביא עם הכבש ג' לוגין ועם האיל ד' לוגין. ולא עוד אלא מהו אומר בקרש הסך נסך שכר לה' (שם שם ז') לז). אמר (לך) הקדוש ברוך הוא ואילו הייתי צריך לקרבנך לא הייתי אומר לך להקריב לפני [אלפי] אלים בבת אחת רבבות נחלי שמן בבת אחת לח). לא אמרתי שתקריב אלא לפי כחך שור או כשב או עז. ואפילו כך לא היה קרב לפני אלא הדם. ואת דמו יזרק על (יסוד) המזבח ויקרא ז' ג'). א"ר שמואל א"ר שמעון בן יוחי בא וראה הדם דבר בזוי הוא ומאכל כלבים הוא ואמר הקב"ה שיהא קרב על המזבח. אלא ככיכול אמר הקב"ה הבא לפני קרבן וטול דמו ותן על קרנותיו של המזבח כדי שיכפר דם על הדם. בשביל צורכך וכפרתך תבעתי קרבן ולא שהייתי מבקש לאכול אם ארעב לא אומר לך: דבר אחר אם ארעב וגו' בריה אחת יש לי שבראתי למאכלך לעתיד לבא זהו בהמות והוא רועה אלף הרים בכל יום בהמות בהרי אלף (תהלים ל' י') היאך הוא שותה. יש אומרים ראשו על פי הירדן ופיו פתוח כנגדו והירדן שופך לתוך פיו והוא שותה מים. וי"א מה שהירדן מכנים לששה חדשים הוא שותה בגמיאה אחת שנאמר יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ' כ"ג). אמר הקדוש ברוך הוא יכול אתה לזון (לומי) [אותו] לילה אחד ואם ילין על אביסך (שם ל"ט ט') לט) ומה שבראתי לך מאכל (והיימי) [והיה] צריך לך לזון (לומי) [אותו] ואין אתה יכול ולי אתה יכול להספיק מזונות אם ארעב לא אומר לך: דבר אחר אם ארעב וגו' לויתן התקנתי לך למאכל [לעתיד לבא] והיית צריך להאכיל אותו אין אתה יכול להספיק אותו. אמרו רבותינו אלולי שהוא (רגוין) [רבוץ] על התהום וכובש עליו (אלו כן) היה עולה ומאבד את העולם ומציפו (אלא כשהוא) מ). וכיון שהוא מבקש לשתות אינו יכול לשתות מימי אוקיינוס מפני שהם מלוחים. מהו עושה. תולה אחת מן סנפיריו והתהום עולה והוא שותה. ומשהוא שותה הוא מחזיר סנפיריו למקומה וסותם בפני תהום. אמר הקדוש ברוך הוא מה שהתקנתי לך למאכלך אין אתה יכול (ליתן) [לזון] ולי אתה יכול לזון (ולי אתה יכול להספיק מזונות) מא) אם ארעב לא אומר לך מב): דבר אחר אם ארעב וגו' כי לי תבל ומלואה מה ענין זה אצל זה. אמר (לו) הקב"ה

לג) בתמיה. לד) גם שיעה זו לעיל שם. והתם ג' לה בשם ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ועיי"ש אות ט' דבפסיקתא ג' לה בשם רמב"א סתם. לה) נז"ש אלא שהוא שם באליכות יתירה ועיי"ש אות כ"ה וכ"ו. לו) עיין לעיל שם אות י"ב. ועתה מלאתי שהעתקת הילקוט הוא מתחומא פ' אמור שרמזתי עליו לעיל אות ל"א. לז) עיין לעיל שם ואולי שהמאמר קצוע כאן. לח) כנ"ל להגיה עפ"י לשון המקרא דמיכה ו' ז'. לט) במקרא כתוב א ס. מ) כראה דב' נוסחאות מעורבבות הם כאן. מא) ב' נוסחאות הם. מב) ג"ז לעיל שם. אלא שהוא כולא שם בקנון אחר והתם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אילו הייתי מבקש [אכילה לך] היה לי לומר כי לי תבל ומלואה (הוי) [הרי] שמשיי ומלאכים לפני להם הייתי ראוי לומר (כי לי תבל ומלואה) שיקריבו. (לומר) [אמור] ושאל להם אם מקריבים לפני כי מי בשחק יערוך לה' וגו' (תהלים פ"ט ז'). מהו יערוך. א"ר אלעזר ב"ר שמעון מי עורך למעלן לפני קרבן וערך הכהן אותם על העצים (ויקרא א' י"ג) הוי כי מי בשחק יערוך לה'. להם היה נאה לומר שיקריבו לי (ידמה לה' בבני אליב) הוי לא בשביל שיש לפני אכילה אמרתי לך שתקריב אלא בשביל כפרתך ובשביל כבודך מג): דבר אחר אם אדעב וגו' אמר (לו) הקדוש ברוך הוא חייך לא שהייתי צריך לקרבנך אלא בשביל עוונותיך. למה. אתה מוצא לא היה קרב בכל יום אלא שני כבשים שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר וגו' (במדבר כ"ח ד') מהו כבשים (שם שם ג') בית שמאי אומרים שהם כובשים את העוונות ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו (מיכה ז' י"ט) וכה"א כבשים למה אתם כובשים הם העוונות כשם שדרשו ב"ש עד עכשיו הם קיימים מד) כבסים אמור וודאי שבזכותם עוונותיהם מתכבסים ומתלבנים כמה שאתה אומר כבסי מרעה לבך ירושלים (ירמיה ד' י"ד) [כי] אם תכבסי בנתר וגו' (שם ב' כ"ב) וכבס (בגדיו) [בגדיו וגו'] (ויקרא י"ג ז') הוי כבסים. מהו בני שנה (במדבר שם) אמר להם הם מתקרבים לפני ובזכות קרבנותיכם אני מכפר על (עוונותיכם) [עוונותיכם] ואתם תהיו לי כתינוק בן שנה שאין לו עוון כמ"ש בשאול בן שנה שאול במלכו (שמואל א' י"ג א') וכי בן שנה שאול מלך [אלא] שחיה נקי מעוון כתינוק בן שנה הוי כבשים בני שנה תמימים מה). תמימים (במדבר שם) מהו תמימים כנגד אבות. אברהם התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). יצחק אף הוא היה תמים. אמר הקדוש ברוך הוא יש בן תמים מזה. יודע שאביו הולך לקרבו והוא מהלך עמו בתמות וילכו שניהם יחדיו (שם כ"ב ח'). יעקב אף הוא היה תמים ויעקב איש תם (שם כ"ה כ"ז) הוי אומר תמימים. מהו שנים ליום (במדבר שם) א"ל הקדוש ברוך הוא בזכות שנים כבשים שאתם מקריבים ליום מו). מהו ליום שאני עושה פניכם מאירות לעתיד לבא כיום ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א). אל תוכח לץ וגו' (משלי ט' ח'). עמי מה עשיתי לך וגו' (מיכה ו' ג'). יודע צדיק נפש בהמתו וגו' (משלי י"ב י') מז):

דבר אחר שור או כשב או עז זש"ה טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ה ט') א"ר יהושע הכהן בר' נחמיה ראית מימיך (לו ירדו) [שירדו] מח) גשמים על שדהו של פלוני שהוא צדיק ועל שדהו של פלוני שהוא רשע לאו. אלא זרחה

לא האריך אלא בענין בהמות עיי"ש. מג) בתמוהא פ' אמור דרש נמי מקרא כי מי בשחק כענין זה והוא שם סתמא. ועוד בו שיטות אחרות. והוא שם ג"כ פתיחתא לשור או כשב אלא שהוא משובש קלת עיי"ש. וע"ע בילקוט תהלים שם ומיכה ו'. ועכ"פ מנהגן הדרוש הוא בתמוהא שם על פ' שור או כשב. מד) כלו' למה אתם אומרים דורשים כובשים וכו' כשם שדרשו ב"ש א"כ עדיין העוונות קיימים וסופן ללוף ועיין לעיל בפ' קרבני לחמי אות כ"ב. מה) עיין לעיל שם. ועיין בילקוט שמואל שם שהעתיק מהירושלמי והבבלי כן. מו) כראה שהתאמר קבוע כאן ודרש ליה כענין דדרש לעיל בפ' קרבני לחמי עיי"ש. ואח"כ ל"ל דבר אחר מהו ליום. ואולי שב' נוסחאות כאן וכ"ל שאתם מקריבים ליום שאני עושה פניכם וכו'. מז) בני קפק שאילו הכתובים היו פותחא לשור או כשב וקיבעם הכותב לפי שכבר היו נמצאים לו במקום אחר ורמז עליהם. ואפתם במה דמיים יודע לדיק וגו' פתח ביה ר' ברכיה בשם ר' לוי בפסיקתא דשור או כשב והוענתק בויקרא רבה ובתנחומא דפ' אמור. עמי מה עשיתי וגו' בז"ש ולא הוזכר שם הדולש. אולם אל תוכח לץ וגו' ליתא לא בפ' קרבני לחמי ולא בפ' שור או כשב. אמנם בשנות רבה פ"ב דרש ביה במקרא המסיימו תן לחכם וגו' זה כח שאמר לו הקדוש ברוך הוא מכל הבהמה הטהורה וגו' וכשילא מה כתיב ויבן נח וגו' מהו ויבן בתבונן ואמר מ"ע ריבה הקדוש ברוך הוא בטהורים יותר מן הטמאים וכו'. וכראה דבזה הענין פתחו ביה בשור או כשב והמדרש הזה הוא חסר לפנינו. מח) כל"ל להניה ואולי קטוע הוא.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

השמש על ישראל שהם צדיקים ועל רשעים [לאו]. מזריח ה' השמש על ישראל ועל האומות הוי טוב ה' לכל וגו'. ורבנין אמרין אדם (שלע) [רע לעבדיו] וטוב לבהמתו רע לבהמתו וטוב לעבדיו. אבל הקדוש ברוך הוא כשם שרחמיו על האדם כן רחמיו על הבהמה. על האדם נאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא י"ב ג') ובבהמה מיום השמיני והלאה וגו' (שם כ"ב כ"ז) שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים וגו' (שם).

פ"ב

ויהי בחצי הלילה וה הכה כל בכור ונו (שמות י"ב כ"ט)

ילמדנו רבינו תפלת הערב עד היכן היא, כך שנו רבותינו תפלת הערב אין לה קבע (ברכות פ"ד מ"ה) אלא כל שעה שאדם מבקש להתפלל יתפלל. למה ה), עונים הם לתפלה ב). ר' חנינא בר פפא שאל לר' שמואל בר' (ילקו) [נחמן] מהו סכתה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג' מ"ד) א"ל ר' שמואל בר' נחמן עתים הם לתפלה. לפיכך דוד אמר ואני תפלתי לך ה' עת רצון (תהלים ס"ט י"ד) באותה העת ששערי תפלה פתוחין ג). אבא שאול אומר מכאן לתפלה ד) אדם מכוון (בלבו) [לבו] בתפלה יהי' מכושר שתפלתו נשמעת שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך (תהלים י' י"ז) ה). אמר (לו) דוד [הואיל] ויש עתים לתפלה אף אני איני זז מתפלתי בחצות הלילה שנאמר חצות לילה אקום וגו' (שם קי"ט ס"ב) אמר (לו) חייבים אנו להודות לך על הנסים שעשית לנו שהרגת בכורי מצרים ואת שונאים בלילה. אף סנחריב לא פרעת הימנו

מאיר מגן דוד עין

מט) ל מ " ל ס כשתסתכל בפ' זו תמצא שפיתחא עם שהיה כבר היא וכן הפיתחות הנלמזות דעמי מה עשיתי וגו' ודיודע לדיק נפש בהמתו וגו' הם ג"כ בפסיקתא דשור לו כשב ובהעתק הרבה והתנחומא. אבל התם עוד פיתחות עוצא כמו שלמזתי לעיל סוף פי"ח. אבל יש בפסיקתא זו דרוש שלם שהוא בפסיקתא ובפסיקתא רבתי בפ' קרבני לחמי ומכאן ראיה שלא יעלה על הדעת שפי' זה חסרה בפסיקתא רבתי ונקטעה ע"י איזה מאורע. אלא האמת שלא נמדרה פי' דשור לו כשב ברבתי כלל כמ"ש לעיל ריש פי"ז.

פ"ב א) כלו' לתה הולרכו לשנות דבר זה ומשני עתים הם לתפלה. ב) מלשון עונה ועת ואולי ל"ל ע ת י ס. ג) במדרש תהלים מזמור ד' ר' חנינא שאל לר' שמואל מהו סכותה וגו' א"ל שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים אבל שערי דמעה לא נעלים לעולם וכו'. ושם ס"ה ר' חנינא בר פפא שאל לר' שמואל בר' נחמני ואמר לו מהו סכותה וגו' א"ל שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים אבל שערי תשובה אינן נעלים לעולם וכו' מה הים וכו' כך התשובה וכו' אבל לתפלה עתים יש לה ר' יוסי בר חלפתא אומר ואני תפלתי וגו' עתים הם לתפלה ר' ברכיה ור' חלבו ור' ענן בר יוסף בשם רב אידי אמר אף שערי תפלה אינן נעלים לעולם. והא דר"י בר חלפתא שם ג"כ במזמור ס"ט אלא שנקטע עיי"ש. והוא ג"כ בדברים רבה פ"ב (והתם ג' ר' חנינא) אלא דהתם ג' אמר ר ב ע נ ן אף שערי תפלה וכו'. והשמיט ג"כ הא דריב"ח. ובאיכה רבתי פ"ג ג' ר' חלבו שאל את רשב"ל א"ל מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב סכותה בענן וגו' א"ל כמשלה התפלה במקום ובמשלה חשובה כיס. מה מקום זו פעמים פתוחה פעמים נעולה כך שערי תפלה וכו' א"ל ע נ ן אף שערי תפלה אינן נעלים וכו' אל"י בר חלפתא עתים הן לתפלה שכך אומר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שאני מתפלל לפניך תהיה תפלתי על שעת רצון הה"ד ואני תפלתי וגו'. והא דריב"ח הוא ג"כ בתנחומא בילמדנו דומא שדי בפ' מקץ. ועיקרו בירושלמי דתענית פ"ב ה"ז עיי"ש. ועפ"י רוב אלו המקומות הגהתי. ואולי שהמאמר קטוע וצ"ל ר מ צ " פ ש א ל ל ר"ש ב ר' י ל מ ק ו ר' ח ל ב ו ש א ל ל ר"ש ב ר נ מ מ ן וכו'. ד) כלו' מכאן למד לענין תפלה וכדמסיק. ולישנא קייתא היא. ה) עיקר מאמרו של אבא שאול הוא בתוספתא דברכות פ"ג המתפלל צריך שיכוון את לבו אבא שאול אומר פיון לדבר תכין לבם תקשיב אזנך. והובא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אלא בלילה ויהי בלילה ההיא ויצא מלאך ה' וגו' (מלכים ב' י"ט ל"ה). בלשצר לא פרעת הימנו אלא בלילה בה בליליא קטיל וגו' (דניאל ה' ל'). אף המצרים לא פרע מהם הקדוש ברוך הוא אלא בלילה. מנ"ן. ממה שקרא בענין ויהי בחצי הלילה (וגו') וה' הכה וגו' ו).

ויהי בחצי הלילה כך פתח ר' תנחומא זש"ה חצות לילה אקום וגו' (תהלי' ס"ס) דוד אמר הפסוק הזה. לומר שבחו של דוד שהיה מודה להקדוש ברוך הוא בכל יום ובכל שעה. ולא תאמר ביום בלבד אלא אפילו בלילה חצות לילה אקום וגו'. א"ר פנחס הכהן בן חמא בשם ר' אלעזר בן מנחם בשעה שהיה דוד ישן בלילה תולה הכנור במטתו והיה נוער משנתו בחצי הלילה ונוטלו ומקיש בו. וכל עומלי תורה עומדים משנתם ויגעים בתורה. שהיו אומרים אם המלך דוד נוער משנתו אין אנו צריכין לעמוד. [זה] שהוא אומר עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים כ"ז ט') אמר דוד בנוהג שבעולם השחר מעיר את כל בני האדם אבל אני מעיר השחר ז): דבר אחר חצות לילה וגו' אמר (לו) דוד רבש"ע (מודות) [אודה] לך על חצי הלילה שעשית עם רות זקנתי בגורן שנאמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת (רות ג' ח'). על משפטי צדקך (תהלים ס"ס) אם משפט למה צדקה אם צדקה למה משפט אמר (לו) דוד רבון העולמים על משפטי על מה שכתבת בתורה לא יבא עמוני ומואבי בקהל (דברים כ"ג ד'). מהו צדקך. בשבילי עשית צדקה ואמרת עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מ): דבר אחר חצות לילה וגו' על אותו חצי הלילה שהרגת את הבכורות במצרים ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו'. על משפטי צדקך שעשית צדקה עם ישראל והוצאת אותם ממצרים ושפטת את המצרים והרגת את בכוריהם ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו' ט).

דבר אחר ויהי בחצי הלילה: ש"ה חבורות פצע תמרוק ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ' ל') כל מכות המדות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים בשביל למרקם מן הרעה. כדי שיוציאו [המצריים] את ישראל (המלרים) מאצלם שנאמר חבורות פצע תמרוק ברע. לא בקשו המצריים לשלחם ואימתי שלחו אותם [על ידי] מכות חדרי בטנם [זו] מכות בכורות ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו'.

דבר אחר ויהי בחצי הלילה [כך] פתח ר' תנחומא זש"ה רגע ימותו וחצות לילה יגעשו עם ויעברו (ויתירו) [ויסירו] אביר לא ביד (איוב ל"ד כ'). מדבר בבכורי מצרים שהכם הקדוש ברוך הוא ברגע שנאמר רגע ימותו וחצות לילה. כמה הוא רגע ר' אבין הלוי ב"ר אומר כהרף עין י): יגעשו עם ויעברו אלו ישראל שהיו מתגעשים ועוברים לצאת ממצרים: (ויתורו) [ויסירו] אביר לא ביד מתמה. אמר הקדוש ברוך הוא לא הייתי מתרה בהם בכל שעה שישלחו את בני ולא היו מבקשים שנאמר כי אם אינך משלח את עמי (שמות מ' י"ז) עד מתי מאנת לענות מפני (שם י' ג') יא): דבר אחר וישירו אביר לא ביד פותח כנגד כל

בברכות ל"ח ע"ח. ופי' קימון לדבר כלו' רמז לדבר. ולשב"כ הלמיד הדברים ובירושלמי דברכות פ"ה ג' ליה הכי לרשב"כ לא כוונתה לת לבך בתפלה תהא מבוסל שנשמעה תפלתך ומ"ט תכין לבם וגו'. ובדברים רבה ריש פ"ב ג' אבא שאול אומר זה קימון לתפלה אם כוון אדם לבו לתפלה יהא מובטח שתפלתו נשמעת שנאמר תכין לבם וגו'. ובריש תנחומא דחיי שרה ג' אבא שאול אומר אם כוון אדם את דעתו בתפלה יהא מובטח שתפלתו נשמעת שנאמר תכין וגו'. והנה בבר הרגישו את דברי רשב"ל עם דברי אבא שאול ותלו כל המאמר באבא שאול. ומלשון הדברים שהמאמר שלפניו היה להם למקור. ו) עיין בשמות רבה פי"ח ובאיכה רבה פ"א מה שדרשו על אזכרה נגינתי בלילה. ז) עיין לעיל בפי' ויהי בחלי הלילה אות י"ד. מ) עיין לעיל שם אות י"ז וי"ח. ט) עיין לעיל שם אות י"ט. והיטה זו שם ובפסיקתא רבתי ול' תנחומא שינה קצת הדרוש ודרשו כמו שהוא לפנינו. י) בירושלמי דברכות פ"א ה"א כמה היא הרגע ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כדי לאמרו ורבנן אמרין הרגע כהרף עין וכו' ועיין בבלי ברכות ז' ע"א. יא) ודריש לא ביד וכי לא ניתן להם יד לנוס ממצרים זו הלא התרה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ישראל יג). אמר הקב"ה צדקה עשיתי עם ישראל בשעה שהוצאתי אותם ממצרים מפני שלא היו בידם מעשים שנאמר ויסירו אביר לא ביד. אימתי עשה [הקב"ה] צדקה (הקב"ה עכ) [עם] ישראל בלילי מכות בכורות ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו' יג)

דבר אחר ויהי בחצי הלילה ובמקום אחר כתוב ויאמר משה כה אמר ה' כ ח צ ו ת הלילה (שמות י"ח ד'). מהו כן, אלא משה ע"י שהוא בשר ודם ואין בו"ד יכול לחלוק את הלילה לפיכך הוא אומר כ ח צ ו ת ה ל י ל ה בחסר ויתיר. אבל הקדוש ברוך הוא שברא את הלילה הוא יודע עתיו ורגעיו לפיכך (כך) הוא חלקו כראוי. הוי ויהי בחצי הלילה יד): דבר אחר ו י א מ ר מ ש ה כ ה א מ ר ה' כ ח צ ו ת ה ל י ל ה אמר ר' אחא אמר ר' חלבו הקב"ה אמר הגיע אותו כ ה שאמרתי לאברהם כ ה יהיה זרעך (בראשית ט"ו ה') כו). שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם כ ה י ה י ה ז ר ע ך המשה עשר בניסן היה טז). בשעה שבאו (המלאכים) [המלכים] ושבו את לוט אחי אברהם שהיו סבורים שהוא אברהם יז). והלך אברהם והצילו מהם מה כתב שם ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד ט"ו). רבותינו אמרו הקדוש ברוך הוא חלק אותו הלילה ור' בנימין בן יפת בשם ר' יוחנן אומר הלילה חלק עצמו שנאמר ו י ח ל ק ע ל י ה ם ל י ל ה יח). רבותינו אמרו אותה השעה אמר הקב"ה לאברהם אתה יגעת עמי בהריגת המלכים חצי הלילה חייך אני פורע לבניך במצרים שנאמר ויהי בחצי הלילה יט); וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק (שם) א"ר לוי [אמר] ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא ג' מילין היו פסיעותיו של אברהם ור' יהודה בר' סימון אמר מיל א'. א"ר חוניא בשם ר' וחוניא ב"ר בנייה כ) אפילו [אבק] לא עלה על רגלו של אחד מאוכלוסיו של אברהם באותה השעה שנאמר ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבא (ישעיה מ"א ג') כא) לפיכך אמר לו יגעת עמי חצי הלילה חייך שאני פורעו לבניך במצרים חצי הלילה.

ויהי בחצי הלילה [וה' הכה וגו] ובמקום אחר כתב כחצות הלילה [אני יוצא בתוך מצרים] וגו' (שמות י"א ד') וכי יש יציאה לפני הקב"ה [והא] כתיב בזעם תצעד ארץ (חבקוק ג' י"ב) ומה שכתב א נ י י ו צ א א"ר כביכול כאדם שפורע שטרו ויוצא לחירות. אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ופרעתי את השטר שהייתי חייב לאברהם זקינם שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית ט"ו י"ד) הריני יוצא בראש גלוי שנאמר ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו'. א"ר יודן בשם ר' יעקב בר אבינא דרש ר' אבוהו בכנסת של כפר של טבריא ואמר אעלה אתכם מעני מצרים (שמות ג' י"ז) דבר קשה כב). לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ואני ובניי שותפין בצרה בדין הוא שאפרע משונאיהם.

מאיר **מגן דוד** עין

בהם. יב) כלו' שמלות לא ב י ד דורש בו כלפי ישראל. יג) וכלו' שלא היתה לישראל יד. וכן תרגמו המתרגם בשעתא ימותון בכורמי ופלגות ליליא מתרגפין מצראי וגו'. ובשמות רבה פי"ח ד"ח ויהי בחצי הלילה אמר אליהו רגב ימותו וחצות לילה כיון שמתו התחילו הכל לווחין וכו'. מ מ " מ ש כך הוא עומק פשוטו של מקרא אשר לא כשא פני שרים ולא ככר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם. רגע ימותו (השרים) וחצות לילה יגעשו עם ויעברו (כי בחצות לילה יתגעשו עליהם העם) ויסירו אביר לא ביד (כלו' בלא כלי זיין) כי עיניו וגו'. יד) עיין לעיל פי"ז אות כ'. טו) עיין בב"ר פמ"ג בד"ה מהיכן זכו ישראל. יז) וס"ל ד מ ר ממוך מ מ ר י מופלג עיין ב"ר פמ"ד והיתה המחזה בלילה שהכה את המלכים. ואותו הלילה ליל פסח היה עיין בת"י לך לך בפ' וינא הפליט. יז) בב"ר פמ"ב א"ר מ מ מ לא בא להזדווג אלא בתוך גלגל עינו של עולם וכו' כלו' באברהם. יח) עיין לעיל פי"ז אות כ"א. יט) עיין לעיל שם אות כ"ב. כ) הסמ ו מ ו כ י מ לא מלאתיו ואולי שהוא מסובב ול"ל נחוכיא. כא) בב"ר פמ"ג ר' לוי בשם ר' יוסי בר זימרא (ובילקוט ישעיה ר"ל ור' מ ל ע ז ר [בשם] ר"י ב"ז) פסיעותיו וכו' ר' נחמיה מ מ ר ב ש ם ר' מ ב ו ה ו לא נתאבקו רגליהם אלא בזה שהוא הולך מביתו לביהכ"נ. ובמדרש תהלים קי"ז ר' יהודה הכהן בר אבין בשם ר' ביבי תיכוק הולך בביתו רגליו מתלכלכות בעפר אפי' כן לא נתלכלכו רגליו של אברהם הוי אומר ברגליו לא יבא, ועיין בפדר"א פכ"ז. כב) כלו'

www.daat.ac.il דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור מהו כל בכור. בכור לאיש בכור לאשה. ואפילו נקיבות הבכורות מתו באותו הלילה לכך נאמר כל בכור (כג): דבר אחר כל בכור (ולא) [אילו] הבכורות מתו בלבד למה כתב כי אין בית אשר אין שם מת (שם י"ב ל'). וכי לא היו בתים שאין שם בכורות מהו שכתב כי אין בית וגו'. א"ר אבא בר חמא בית שלא היה בו בכור הקדוש ברוך הוא היה נוגף את גדול הבית שנאמר ויך כל בכור במצרים ראשית לכל אונם (תהלים ק"ה ל"ו) כענין שנאמר שמרי הראש כי לא היה בכור (דה"ל כ"ו י') כד):

דבר אחר ויהי בחצי הלילה מהו כתיב למעלן מן הענין וירדו כל עבדיך אלה אלי (שמות י"א ח') (ועבדיך) [עבדיך] אלו הקנטורים. כל אלו הכו (לייד) [לירד] בים כה). ומהו שכתב אלה. אמר משה לפרעה אלו החיים ואלו המתים ע"י שהם בכורות לכך נאמר וירדו כל עבדיך אלה אלי כו). כיון ששמעו מצריים שאמר משה שהבכורות מתים אמרו הרי יש לכל אחד ממנו [יותר] מארבעה ומחמשה בנים. אם ימותו הבכורות הרי השאר כולם חיים. כיון שראו הבכורות שנתיאשו אכותיהם מהם. הלכו אצל פרעה. אמרו מרי בבקשה ממך ראה היאך לפלטנו. אמר להם פרעה עד שאני מפלט אתכם (נפלט) [אפלט] את עצמי. כיון שראו הבכורות שנגפם פרעה (מכד) [מיד] נזדוונו והרגו באבותיהם ששים רבוא כז): א"ר יוסי בר חנינא בטכסים של מלכות בא הקדוש ברוך הוא על המצריים. כיצד. בנוהג שבעולם מדינה מורדת על המלך מהו המלך עושה לה. תחלה הוא (סוכר) [סוכר] את המים שלה. כך עשה (המים) הקדוש ברוך הוא. תחלה עשה מימיהם דם שנאמר ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם (שמות ז' י"ט) כח): מה המלך עושה על אותה המדינה. עושה להם בסאטה בתוך הארץ. כך עשה להם הקדוש ברוך הוא שנאמר והך את עפר הארץ והיה לכנים (שם ח' י"ג) כט): מה המלך עושה על אותה המדינה. מביא עליהם לגיונות. אף הקדוש ברוך הוא הביא על המצריים את הערוב שנאמר ומלאו (בתיך) [בתי מצרים את הערב] וגו' (שם שם י"ז): מה המלך עושה על אותה המדינה. עושה (לנדרלומיה) [אנדרולומוסיא] ל) הורג את הטובים ואת הרעים. ואף (למר) הקדוש ברוך הוא הביא דבר על המצריים כי עתה שלחתי את ידי [ואך אותך ואת עמך בדבר] (שם ט' ל"ד): מה המלך עושה לאותה המדינה. מביא עליהם את הנפט. ואף הקדוש ברוך הוא הביא עליהם את השחין שהוא כנפט: מה המלך עושה לאותה המדינה. מביא בליסטרא. ואף הקדוש ברוך הוא הביא על המצריים ברד: מה המלך עושה לאותה המדינה. מביא עליהם כובשים. אף הקדוש ברוך הוא הביא על המצריים במצרים את הארבה שנאמר בעד החלונים יבואו כגנב (יואל ב' ט') לא): מה המלך

מאיר **מגן דוד** עין

שהיא כאילו כתוב אֶעֱלֶה אִתְּכֶם ועיין בפי' דלעיל אות ה'. וכעין זה הדרוש לר' אבוהו במדרש שמואל פ"ד בילו' דסוכה פ"ד ה"ג. כג) עיין לעיל פי"ז אות ל"ז. כד) עיין לעיל שם אות לח. כה) כנ"ל להגיה אלו הדברים הסתומים ופי' קנטורים אנשים פרחים מלים מוסים ומלייס אדם והיא מלינה לאנשים שהם כסוסים מיוחסים עיין בעוסיף ערך קינטורין ודרש שאילו העבדים הם הבכורות וכשאמרו המצרים אנוסה מפני ישראל באו אותם הבכורות המתים והכוס שילדו לים ועליהם הוא אומר וירדו כל עבדיך אלה אלי. ועפ"י מומר הענין הנהתי ופירשתי ועדיין ל"ע. כו) כלו' בין החיים ובין אלו שמתו ע"י שהם בכורים ירדו אלי וכמו שפירשתי. ועיין במכילתא בא פייג בד"ה ויאמר קומו שדרשו מלת אלה בענין אחר. כז) עיין לעיל שם אות ס' שבתמומא ובשאלתות הביאו בשם ר' יוסי בר חנינא קירקורן של לפרדעים היה קשה להם יותר. ושם כל המאמר בשם ר' בנייה עיי"ש. כט) עיין לעיל שם שמדמה הבכים ליריית החלים. ומלת בסטאה לא מצאתיה והרב מוהר"ם גידעמאן אמר לי שהיא פוסאטה בפ"א רפויה. ובביכה הפירות והחרילין בתוך הארץ שמכמיכין עלמם החיל בהם ויורים מהם. ואני מאיר מלאתי אזן לדבר בב"ר פא"ח אר"פ בשעה שילא למלחמה עבו לו מיעה של פטין ויבד מלאך והלילו ועיין בערוך ובעוסיף ובמעריך ערוך פטן ל) כנ"ל לסגיה ועיין בערוך ערך אנדרולימוס. ובעיין לעיל שם. לא) עיין לעיל שם.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

עושה לאותה המדינה. נותן אותם בבית האסורים. ואף הקדוש ברוך הוא כך עשה למצרים לא ראו איש את אחיו (שמות י"ט כ"ג): מה המלך עושה לאותה המדינה. הורג את גדוליהם. ואף הקב"ה הרג את גדולי מצרים (ג):

ויהי בחצי הלילה א"ר לוי בר חגינא ראה מה כתיב כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כ"ג ה') מהו כן. אלא כל צור מלא שכתב במקרא בצור המדינה הוא מדבר. וכל צר [חסר] שכתב במקרא בארום הוא מדבר. שכשם שנפרע מן המצרים בכל אלו הפורעניות כך הקב"ה עתיד ליפרע מהם כמה שכתוב כאשר שמע למצרים (ג):

דבר אחר ויהי בחצי הלילה זש"ה כי יש אדם שעמלו בחכמה [ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו וגו' (קהלת ב' כ"ו) כי יש אדם שעמלו בחכמה] זה הקב"ה ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט). ו ב ד ע ת בדעתו תהומות נבקעו (שם שם כ'). ו ב כ ש ר ו ן א"ר ברכיה בשם ר' יהודה בן פזי בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו') אמר [הקב"ה שמים] (והעולם בשביל ישראל) נעשו. וכבר נעשו (ד). [והעולם בשביל ישראל] והרי הם מסורים למצרים. ו ל א ר ם שלא עמל בו [יתננו חלקו] ומי הוא מצרים שנ' מצרים אדם ולא אל (ישעיה ל"א ג'). כ י כ ל י מ י ו מ כ א ו ב י ם (קהלת שם כ"ג) שהיו משעבדים בהם כל ימיהם. ו כ ע ס [ע נ י נ ו] (שם) שהיו מכעיסים [אותם] רבה היה מיתתם להם בחייהם (ה). א"ר שמעון בן יוחי היו נותנים עבודת האיש לאשה ועבודת האשה לאיש (ו). מהו גם בלילה [לא שכב לבו] (שם) שאפילו בלילה היו משעבדים בהם. [גם זה הבל הוא] (שם) אומרים תכוון לפני ע"ז (ז). אמר הקב"ה אף בלילה אתם משעבדים בהם בבני חייכם (חכי) [איני] פורע מכם אלא בלילה ו י ה י ב ח צ י ה ל י ל ה (ח):

דבר אחר ויהי בחצי הלילה (זש"ה) ר' אבין דלוי פתח מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד כ"ו). מקים דבר עבדו זה משה שנאמר לא כן עבדי משה (במדבר י"ב ז'). ומה קיים גזירתו. אלא אמר לו הקב"ה עוד נגע אחד [אביא] על [פרעה ועל] מצרים (שמות י"א א') הלך משה וסירש משלו ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה. א"ר אבין הלוי ב"ר אמר לו הקב"ה אני לא פרשתי ואתה אמרת כ ח צ ו ת ה ל י ל ה חייך שאני מקיים גזירתך ו י ה י כ ח צ י ה ל י ל ה ו ה' ה כ ה וגו' (ט).

לב) עיין לעיל שם. ח מ " ח ש ממ"ש שם מרמת שאין המאמר שלפניכו מ ה י ל מ ד כ ו שבדילו הערוך. וקשה לדון על קידוש ולימוד אלו המאמרים.לג) עיין לעיל שם אות ס"א ואולי ששם הדורש לפניכו משונש וקטוע. לד) כנ"ל להגיה. ובקהלת רבה שם ובב"ר פכ"ז הגי' ו ב כ ש ר ו ן ל' ברכיה בשם ר' יהודה בר ס י מ ו ן לא בעמל ולא בינגיעה ברא הקב"ה את עולמו אלא בדבר ה' שנים נעשו. ובב"ר ריש פ"ג ג' לה כמי בשם ר"ב בשם ריב"ל. וג' התם אלא בדבר ה' וכבר שמים נעשו. וכ"ה שם פי"ב בשם ר' א ב ו ה ו א"ר י ו ס ן ע ני"ש. וכבמל בשם ר"ב בשם ריב"ל שם ובפ"י. לה) כלו' שעבדו בהם בפרך ובמו שפירשו שם בשמות בבה פ"א דהייכו בפריכם בטוף ולף שהיו עליין בחייהם בבר היתה מיתתם עמהם ובגדרא קטולא הוו. ולוגי שלמון משונשם הים. לו) בשמות רבה שם ג' לה בשם רשב"ל בשם ר' יוחנן שהיו מסליפין מלאכת אלהים וכו'. ושם פי"ט מלכים הפכו גזירתן על ישראל שיהיו עושין ביום ובלילה ושתתו מלאכת אים על אשה ומלאכת אשה על איש לף האלהים הפך עליהם את הדין והרגן בלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה. ועיין בתנחומא פ' וילא בפ' ויזכור אלהים את רחל. לז) כנ"ל להגיה. לח) בקהלת רבה שם ג' ד"א כי כל ימיו מכאובים. אלו המלריים שהיו מבאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס עליהו שהכעיסו להקב"ה במעשי ידיהם. גם בלילה לא שכב לבו עשחר שהיו אחד מישראל עשלים מלאכתו היה אומר לו המלרי עדור לי שני עדירות ובקע לי שני בקיעות. ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה ששבב בלבו להביא עליהם פורענות ביום ופורענות בלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה. וכעין זה הים בב"ר פכ"ז. ח מ " ח ש ערלין הדברים שקבלון המדרש שלפניכו הוא מקור לאילו המדרשים וכן לאא דלעיל שמות רבה פי"ט. לט) לגיל פי"ז איתא כמי לאא פיתחא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פ"ג

שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך (הושע י"א ב')

זו היא שנאמרה ברוה"ק על [ידי] ישעיה כי לא שאול תודך מות יהללך וגו' (ישעיה ל"ח י"ח). אמר ישעיה לפני הקב"ה [מי] שיהיה לו זכות לפניך וינצל מן העונות ירד לשאול ח). אמר לו בנודע שלא נברא אלא לשבח לשמי ולכבודי שנאמר כל הנקרא בשמי [ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו] וגו' (ישעיה מ"ג ז') ואם הוא קורא בשמי ומנוקה מן החטא ינצל מדינה של גיהנם ט): אמר ישעיה לפני הקדוש ברוך הוא (לס) רצונך אפילו [אם] חוטא אדם לפניך אם יעשה תשובה (לחה) [שאתה] מוחל לו ויחיה ולא ימות. מפני שאין לך שבח מן המתים שכך אמר דוד לא המתים יהללו יה (תהלים קט"ו י"ז). אמר לו הקדוש ברוך הוא לישעיה בני מהו שאמר דוד בפסוק זה אינו אלא [כנגד] רשעים שאינן עושין תשובה והם הולכים בחוקות הגוים ומכעיסין אותי ואני (לאמתין) [מטתין] להם אולי יעשו תשובה. ואפילו בחיים קוראים מתים שנאמר כי לא אחפוץ במות ה מ ת (יחזקאל י"ח ל"ב). אבל צדיקים שבישראל שמתייראין מן הדין ועוסקים בתורה ומברכים ומקדשין ומייחדין אותי בכל יום בכל איבריהם בכל חייהם ובמיתתן כך אני מרביצן בכבוד גדול תחת עץ החיים בגן עדן ובקבריהם אני נותן להם מנוחה ועומדים מקבריהם כל ערבי שבתות וכל ראשי חדשים וימים טובים וזמנים ומרננים ומשבחים (לשוכי) [לפני] יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם (תהלים קמ"ט ה'). אבל רשעים לא מברכים אותי לא בחייהן ולא במיתתן לכך אמר דוד לא המתים יהללו יה ולכן נאמר כי לא שאול תודך ג): דבר אחר כ י ל א ש א ו ל ת ו ד ך אמר ישעיה רבש"ע מה יעשה אדם וינצל מדינה של גיהנם. א"ל יעשה צדקה חולק פתו לעניים ויתן (ממכו) [ממונו] לסופרים ולתלמידיהם ואל יגביה דעתו על הבריות ויעסוק בתורה (וצמלומס) [ובמצותיה] ויהיה בענוה ואל ידבר בגסות הרוח וישפיל דעתו לפני כל הבריות ואשכון עמו שנאמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה כ"ז ט"ו) ואני מעיד (לג) [עלי] מי שיש [בו מדות] הללו שהוא יורש עוה"ב (כנ) [וכל] מי שיש לו תורה ומעשים טובים וענוה ויראת שמים ניצל מן הדין.

כתיב עמד וימודד ארץ ראה ויתר וגו' (חבקוק ג' ו') תניא א"ר שמעון בן יוחי מלמד שמדד הקדוש ברוך הוא את כל בני אדם ולא מצא אדם נאה שיצאו [ישראל] ממצרים על ידו אלא משה רבינו. מדד הקדוש ברוך הוא את כל הימים ולא מצא נאה להעביר ישראל בתוכו אלא מי ים סוף. מדד כל הדורות ולא מצא דור נאה שיתן להם תורה אלא דור המדבר. מדד הקב"ה את כל האומות ולא מצא אומה שלימה שהיא ראויה לקבל את התורה אלא ישראל. מדד כל ההרים ולא מצא הר נאה ליתן תורה עליו אלא הר סיני. מדד כל הארצות ולא מצא עיר נאה לבנות ביהמ"ק בתוכה אלא ירושלים. חזר הקב"ה ומדד את כל ההרים ולא מצא הר נאה

מאיר מגן דוד עין

והיא סס קמעא וצעס יש לומרים מפרש ליה לאמשה בענין לאחר ממה שהוא לפניכו ובשמות רבה פי"ח פתיחתא זו ג"כ וגרלה סס שהוא לר' אבהו והוא ג"כ בענין לאחר עייש. א מ י א ש כשתתכל בפ' זו תמצא שפסיקתא זו מסוכה מהפסיקתא רבתי. א' שמתחלת בילמדנו. ב' פיתחא מלות לילא שהוא ג"כ התס הוא הכא לר' מ כ מ ו מ א ובמגנון לאחר. ג' פיתחא מבורות פלע ליתא בשום מקום. ד' פיתחא רבע ימותו ליתא ג"כ בשום מקום. ה' שאר הדרושים מפיתחא זו ולהלן עד פיתחא כי יש אדם הס ג"כ התס אלא שהס במגנון לאחר וכמו שרמזתי. ו' פיתחא כי יש אדם ליתא התס אבל כמעט הדרוש במגנון לאחר במדרשים כפי שרמזתי. ז' פיתחא זו היא שס קמעא ובענין לאחר וכמ"ש.

פ"ג א) בתמיה. ב) פי' ק ו ר א בשמי כמו וקורא לך שם אדם דישעיה מ"ב. וכן מלת ק ו ר א י ם דלהלן. וכענין זה המאמר הוא קבת במדרש תהלים כ'. ג) עיין לעיל פ"ב אות ט"ז.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שישרה שכינתו אלא הר המוריה. מדד ימי בראשית ולא מצא יום (יומה) [נאה] להיות מקודש כיום השבת שבו שבת מכל מלאכתו. מדד את החדשים ולא מצא חדש נאה לסליחה ולכפרה (כיום חודש) [כחודש] תשרי שבו נולדו (הלנות) [אבות] העולם. וכל העושה בו תשובה צדקתו מסייעתו לכך נאמר ע מ ד ו י מ ו ד ד א ר ץ ד):

דבר אחר שובה ישראל וגו' א"ר אלעזר אמר הקב"ה לישראל בני עשו תשובה לפני וארחם עליכם עד שאני שרוי במד"הר. שאין הקדוש ברוך הוא עוסק בעוה"ז אלא בדיני ממונות שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע"ה ח') אבל לעולם הבא אינו דן אלא בדיני נפשות שנאמר כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך וגו' (שם שם ט') א"ר (שמעון) [שמואל] בר נחמני א"ר יונתן ארבעה מקראות הוקשו לחכמים זה לזה ה). כל אשר תמצא ידך לעשות [בכחך] עשה (קהלת ט' י') העוה"ז דומה ליבשה ולערב שבת והעוה"ב לים ולשבת. אם תיקן אדם בערב שבת [או ביבשה] אוכל בשבת [או בים] ואם לא תיקן ביבשה או בע"ש בים או בשבת מה יאכל ו): וכן הוא אומר קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו (איוב ג' י"ט) וכי אין הכל יודעין שקטן וגדול שם הוא. ללמדך בעוה"ז אין ניכר מי הוא קטן ומי הוא גדול ז). וכן רות אמרה לנעמי כי המות יפריד ביני (וביניך) [וביניך] (רות א' י"ז) ח): וכן הוא אומר כי לכלב חי הוא טוב מן (אריה) [האריה] המת (קהלת ט' ד') וכי אין הכל יודעין כן. אלא טוב לו לרשע שהוא חי בעוה"ז ועושה תשובה מן הצדיק שנפטר בחטאו ט): וכה"א קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע י"ד ג') אמר הקב"ה לישראל בני איני מקבל מכם לא עולות ולא חטאות ולא אשמות ולא מנחות אלא שתרצו אותי בתפלה בתחנה ובכוונת הלב. יכול בדברים בטלים ת"ל כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע (תהלים ס' ה') י) אלא בוידוי ובתחנונים ובדמעה לכך נאמר קחו עמכם דברים וגו' יא):

דבר אחר שובה ישראל וגו' זהו שנאמרה ברוה"ק ע"י שלמה מפרי פי איש

ד) זה המאמר לרשב"י נמצא ג"כ בויקרא רבה פי"ג והוא שם בשינוי קצת והועתק בילקוט מבקוק ע"י"ש ושם אמרו דרשב"י פתח עמד וימודד וגו' לפ' זאת היה אשר תאכלו ע"י"ש. וכראה שעיקר המאמר ושלימותו הוא כמו שהוא לפנינו. ה) שאין ענינם כמו שכראה מפשוטן. ו) כלו' ואין המקרא כמו שכראה מפשוטו וכן תרגמו המתרגם כל די מסתפקא ידך למיעבד טיבו ולדקתא וגו'. וכענין זה פירשוהו בראה במדבר פ"מ בד"ה הה"ד אשרי כל ירא ה'. ועיין ברות רבה פ"ב ובמדרש משלי פ' לך אל נמלה עצל בדמיון העוה"ז והעוה"ב. ז) כלו' אלא בעונש הבא הוא ניכר מי הוא קטן ומי הוא גדול באמת וכן פרש"י שם ניכר מי הוא חשוב ומי שפל ולפי שאותה גדולה גדולת עולם היא ואותה שפלות שפלות עולם היא. ולזה כוונו בגמרא דב"מ פ"ה ע"י"ש. וברות רבה פ"ג אע"ה קטן וגדול וגו' א"ר סימון זה א' מד' מ ק ר א ו ת ש ד ו מ י ן ז ה ל ז ה קטן וגדול שם הוא העוה"ז מי שהוא קטן יכול להעשות גדול וכו'. ח) ברות רבה שם סוף פ"ב אמרה לה בתי כל מה שאת יכולה לקבל מצות ולדקות בגלי בעוה"ז אבל לע"ל כי המות יפריד ביני וביניך. ט) וברות רבה שם בעוה"ז מי שהוא כלב [הוא יכול] להעשות אדי (היא יכול) ומי שהוא אדי יכול להעשות כלב אבל לע"ל מי שהוא אדי אינו יכול להעשות כלב וכו'. י) במדרש תהלים שם שאין אתה חפץ בחיובן של בריות שנאמר אם אחפוץ במות הרשע וגו'. יא) וברות רבה שם מכי כ' סימון ד' מקראות שדומין זה לזה קטן וגדול וגו'. כי לכלב חי וגו'. מעוות לא יוכל לתקון וגו'. אמנם הפסוק הד' לא נמצא שם ופי' המפורשים שהפ' הד' הוא כי המות יפריד ביני וביניך ועליה קאי. וכן פירשו שדמיון המקראות הוא בהבדל העוה"ב מן העוה"ז. ולפי המאמר שלפנינו מבואר שהד' פסוקים הם כל אשר תמצא וגו' וקחו עמכם דברים וגו' דלא משיב המס. ואיכך ב' דמשיב נמי המס. וכ"ל שעיקר המאמר הוא כמו שהוא לפנינו ול' סימון פתח בזה אמקרא כי המות יפריד ולא מסיים המס הד' מקראות אלא תרי מינייהו נקיט והוסיף עוד קרא דמעוות לא יוכל לתקון שדורש אותו בסגנון איך תרי מקראות שהוא דרש שם בסגנון אחד והרמיב שם הדברים ע"י"ש. ועכ"פ עיקר המאמר הוא לרשב"ל בשם ר' יונתן כמו שהוא לפנינו וכמו שפירשתיו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ישבע טוב (יכמיל) [וגמול] ידי אדם ישיב לו (משלי י"ב י"ד) כנגד מי אמר שלמה המקרא (זה) [הזה]. לא אמרו אלא כנגד תשובתו של ראובן שנאמר וישב ראובן אל הבור וגו' (בראשית ל"ז כ"ט) ר' אלעזר אומר בשקו ובתעניתו היה יושב על אותו מעשה שאירע ולא נפנה משקו ומתעניתו בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור (שם) אמר לו הקדוש ברוך הוא ראובן אתה בקשת להשיב את יוסף בן חביב לאביך חייך שבן בן בנך ישיב את ישראל בתשובה שלימה לאביהם שבשמים ואיזה זה הושע בן בארי ההי"ד תחלת דבר ה' בהושע (הושע א' ב') וכתיב בארה בנו אשר הגלה (תגלת פלאסר) [תלגת פלנאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני] (דה"א ה' ה') [ולמה מת בארה] בגולה כדי שיחזרו עשרת השבטים לירושלים. ולמה מת משה במדבר כדי שיחזרו ויעמדו דור המדבר בזכותו יג). [א"ר ברכיה] אמר לו הקב"ה לראובן אתה פתחת בתשובה תחלה חייך הושע בן בארי בנך יבא ויפתח להם לישראל בתשובה שנאמר שובה ישראל עד ה' וגו' יג). משל למה"ד למדינה שמרדה (למלך) [במלך] ושלח המלך להחריבה והיה אותו שליח בקי ואמר לבני המדינה טלו

מאיר מגן דוד עין

יב) וכן דרשו ר' לוי בדברים רבה פ"ב. יג) פיתחא זו מיתא בפסיקתא ושם הגי' מפרי פי חיים תשבע בטוב (והועתק כן בילקוט הושע והוא ט"ס בלשבירת ליקוט שעיקר הדרוש הוא על זג מוב ידי אדם ישיב לו) ויש לרוצן אל הבור ר' אלעזר ור' יהושע ורבנן דא"א בשקו ובתעניתו היה עוסק על אותו מעשה שלא נפנה בשקו ומתעניתו בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור וגו' ר' יהושע אומר טרחות של בית היתה מוטלת עליו וכיון שנפנה בבור והנה אין יוסף וגו' ר' יהושע אומר טרחות של בית הא והציץ בבור והנה אין יוסף וגו' ורבנן אמרו (ושיטת רבנן קטיעה וחסירה) אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה בקשת למחזר בלא חביבא לאבוי חייך שבן בנך מחזיר את ישראל לאביהם שבשמים ואיזה זה הושע ד ב ר ה' א ש ר ה י ה א ל ה ו ש ע ב ן ב א ר י וכתיב בארה בנו אשר הגלה וגו'. ולמה נקרא שמו בארה שהיה בארה של תורה ל מ ה מ ת בגולה בשביל שיחזרו עשרת השבטים (בתשובה) [לירושלים] (וגי' הילקוט בהושע שיחזרו ב א ר ה בגולה בשביל שיחזרו עשרת השבטים בזכותו) ולמה מת משה במדבר בשביל שיחזרו דור המדבר בזכותו מ"ל ד ר כ י ה ל"ל הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה ת ח ל ה שובה ישראל. ועפ"ז הגהתי. ובב"ל פפ"ל ויש לרוצן אל הבור והיכן היה ר' א ל י ע ז ר ור"י רא"א בשקו ובתעניתו כשנפנה הולך והציץ לאותו בור הה"ל ויש לרוצן אל הבור מ"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה ואיזה זה הושע שנאמר שובה ישראל וגו'. ר' יהושע אומר כל טרחות של בית היה מוטלת עליו וכיון שנפנה הלך והציץ באותו הבור. והנה בלי ספק שהיא העתק מהפסיקתא וכבר היתה לו שיטת רבנן קטיעה. ובעכין הושע חסר בשיטת ר' ד ר כ י ה ולכך סירס דברי ר' יהושע וסדרם בסוף. ובמדרש משלי בפ' נבלעם כשאול חיים וגו' ג' ר' י ו ד ה ו ר' כ מ ע י ה ריי"א בורח בסוף. ובמדרש משלי בפ' נבלעם כשאול חיים וגו' ג' ר' י ו ד ה ו ר' כ מ ע י ה ריי"א בורח הבית היתה מוטלת עליו וכו' רכ"א אומר שבב לשקו ולתעניתו וכו'. והתם לא מקיים לה בהתי מיומא שלפניו אלא מקיים והיתה שכיבה שוחקת כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו'. אמנם לשון רש"י עה"ת ויש לרוצן במכירתו לא היה שם ש ה ג י ע י ו מ ו ל י ל ך ו ל ש מ ש א ת א ב י ו ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו וכו'. והנה ענין זה הוא מבל ג"כ בב"ר שם אבל הוא אמרא ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו וכו'. והנה ענין זה הוא מבל ג"כ בב"ר שם אבל הוא אמרא דוישמע לרוצן ויצילהו וה"ג התם ו ה י כ ן ה י ה ר"י ור"כ ורבנן ריי"א כאו"א מהן היה משמש את אביו יומו ואותו היום של רוצן היה רכ"א אמר לרוצן אני בכור ואין הסדרון תלוי אלא בי רבנן אמרי אמר לרוצן הוא מוכה אותי עם אחי ואיני מלילו וכו'. וכל המאמר הזה אין לו שמר. ואומר אני מ א " ש ק ו ע ו ת ובלבול גדול כפל בספרים דהמאמר ו ה י כ ן ה י ה הוא שייך למקרא ויש לרוצן וגרים בה הא דר"י ור"כ וכמו שהוא במדרש משלי. וכן ג' בשם ר"י ור"כ הא דאמר לרוצן אני בכור וכו' והא דאמר לרוצן הוא מוכה אותי וכו' והבי ל"ל ויש"מ לרוצן ויצילהו ר"י ור"כ ריי"א אמר לרוצן אני בכור וכו' ורכ"א אמר לרוצן הוא מוכה אותי וכו'. אמנם המאמר כאו"א מהן היה משמש עכיכו במקרא ויש לרוצן. ובאל נו ט"ס ול"ל היה משמש את א ב י ו. ובבר העתיקו רש"י בשיבושו. והיא שיטת רבנן דקטיעה בפסיקתא וג' טעמים כאמרו בתשובת ו ה י כ ן ה י ה במקרא דוישב לרוצן א' עשב משקו ומתעניתו. ב' ש כ ל טרחות הבית היה תמיד מוטלת ע ל י ו. ג' שכל טרחות הבית היה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

לכם שבועה שלא תמרדו (למלך) [במלך] ולא יעשה לכם המלך כשם שעשה למדינה (פלכיה) [פלונית] ולכל חברותיה. כן הוא בן בארי היה מוכיח לישראל ואמר להם בני עשו תשובה שלא יעשה הקב"ה כמו שעשה לשומרון ולחברותיה יד).

[דבר אחר שובה ישראל וגו'] אמר ר' אלעזר אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אם אנו עושין תשובה אתה (מקבלתן) [מקבלה]. אמר להם בני תשובתו של קין קבלתי ותשובותיכם איני מקבל. שתי גזירות (גזרו) [נגזרו] על קין שנאמר נע ונד תהיה בארץ (בראשית ד' י"ב) וכיון שעשה תשובה ואמר גדול עוני מנשא (שם שם י"ג) נטנע ממנו חצי הגזירות דכתיב ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד (שם שם ט"ז). פגע בו אדה"ר אמר לו בני מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי. באותה שעה כיון ששמע אדם [כן] התחיל טפוח על פניו ואמר כך הוא כח התשובה ואני לא הייתי יודע. מיד פתח אדם פיו בשבחו של מזמור שיר ליום השבת (תהלים ל"ב) טו).

יתברך שמו ויתעלה זכרו שהוא מחבב את ישראל ותיקן להם עשרת ימי תשובה שאפילו (מיד) [יחיד] עושה בהן תשובה מקבלין תשובתו כתשובת צבור טז). לפיכך צריכין כל ישראל להחזיק בתשובה ולעשות שלום בין אדם לחבירו ולמחול זה לזה בעי"כ כדי שיקבל תשובתם ותפלתם לפני הקדוש ברוך הוא בשלום ובחיבה יתירה יז). שכן מצינו שגדול כח השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו. שנאמר ותצחק שרה בקרבה וגו' ואדני זקן (בראשית י"ח י"ב) ויאמר ה' (לאברהם) [אל אברהם] וגו' ואני זקנתי (שם שם י"ג) היא אמרה ו א ד ו נ י ז ק ן ושינה בו (הקב"ה) [הקב"ה] ואמר כנגד שרה ו א נ י ז ק נ ת י כדי שלא תפיל איבה ביניהם יח). א"ר אלעזר גדול השלום שאפילו ישראל עובדין ע"ז ועושין שלום ביניהן (ועושין) ועומדין בחברה אחת אין מד"הד נוגעת בהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד' י"ז) יט). וא"ר אלעזר גדול השלום שאפילו ברכת כהנים חותם בו שנאמר וישם לך שלום (במדבר ו' כ"ו) כ). ואף לעוה"ב כשיחזור הקב"ה לירושלים (ויחזור) [ויחזיר] כל (הגלות) [הגליות] בתוכה לשלום הוא מחזירם שנאמר שאלו שלום ירושלים (תהלים קכ"ב ו') וכן הוא אומר הנני נוטה (אליך) [אליה] כנהר שלום (ישעיה ס"ו י"ב) כא). בא וראה כמה גדול שכר המשים שלום בין אדם לחבירו כתוב אבנים שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך (דברים כ"ז ו') מה אבנים שאינן שומעות ואין רואות ואין מריחות ואין מדברות הואיל (ומשימים) [ומשימות] שלום בין אדם לחבירו על [ידי] הזבחים שעולין עליהן מצילן הכתוב מן החרב ומכריז עליהן לא תניף עליהן ברזל (שם שם ה') אדם שהוא שומע ורואה ומריח ומדבר הוא משים שלום בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה כב): ת"ר שלשה דברים מבטלין גזירה רעה ואלו הן תפלה תשובה

על כל אחד ואחד ביומו ואותו היום של ראונן היה. ורש"י לא אחב דבריו מהבראשית רבה אלא מאיזה מדרש שהיו הדברים מסודרים שם על אפנם. ועיין בת"י שנקט להא שעסוק היה בשקו. ובכ"מ כראה שלריך להגיה לפנינו ר' אליעזר אומר בשקו וכו'. יד) כעין זה בפסיקתא דשובה והתם ג' מה כתיב למעלה מן הענין תאשר שומרון וגו' וכתיב בתריה שובה ישראל ר' אלעזר בשם ר' שמואל בר נחמני למדינה שמרדה למלך ושלח לה המלך פולמרכוס אחד להחריבה והיה אותו פולמרכוס בקי ומיועד א"ל טול לכם זמן שלא יעשה לכם המלך וכו'. ומיקרו בספרי בלק ושם ג' כיו"ב אתה אומר תאשר שומרון וגו' ואומר שובה ישראל וגו' וכי מה ענין זה לזה משל לה"ד וכו' שמרדה על המלך וכו' ועיי"ש בפ"ע אות י"א. ואולי שהמאמר שלפנינו קטוע. טו) זה המאמר הוא בפסיקתא שם. ושם הוא סתמא (ואולי הוא המשך ממדרשו של ר' אלעזר בשם רשב"נ) והמאמר שם בהריכות דחשיב תשובתו של אחאב אחרי עבותות אחרי כנוה מכשה ויכניה עיי"ש. וירלה שהמאמר לפנינו קטוע. ועי"ע לעיל פמ"ו אות כ"ה ופמ"ז אות ה'. טו) עיין ר"ה י"ז ע"ב יז) עיין יומא פ"ז ע"א וב'. יח) ספרי כשא פמ"ב. יט) ספרי שם. ושם ג' ר' אלעזר בנו של ר' אלעזר הקפר וכו' עיי"ש. כ) ספרי שם בשם ר' אלעזר הקפר. כא) עיין כל זה בנחמן בספרי שם בפ"ע אות כ"ד. כב) במכילתא פיק

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וצדקה. ושלשתן בפסוק אחד ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהן ויתפללו (דה"ב ז' י"ד) זו תפלה. ויבקשו פני (שם) זו צדקה שנאמר אני בצדק אחזה פניך (תהלים י"ז ט"ו). וישובו (מדרכם) [מדרכיהם] הרעים (שם) זו תשובה. לכך נאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כג).

פ"ד

ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כ"ט ל"ה)

זש"ה יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ (ישעיה כ"ו ט"ו) יספת לגוי ה' אתה נותן לישראל בן הוא מוהלו לח' ימים. אתה נותן לו בית הוא קובע מזוזה. נתת לו גג הוא עושה לו מעקה. נתת שלוה לפרעה הרשע שמא קראך ה'. לא בחירופים ובגידופים הוא אומר מי ה' אשר אשמע בקולו (שמות ה' ב'). נתת שלוה לסנחריב הרשע שמא קראך ה'. לא בחירופים ובגידופים הוא אומר מי בכל אלהי הארצות וגו' (מלכים ב' י"ח ל"ה). נתת שלוה לנבוכדנאצר שמא קראך ה'. לא בחירופים ובגדופים הוא אומר ומן הוא אלה די ישיזבנכון מן ידי (דניאל ג' כ"ו) ח): ד"א יספת לגוי ה' וגו' נתת שלוה לדוד וכך ברכך ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל (דה"א כ"ט י'). נתת [שלוה] לשלמה וכן ברכך ברוך ה' אשר נתן מנוחה וגו' (מלכים א' ח' כ"ו). נתת שלוה לדניאל וכן ברכך (שם) [ענה] דניאל (קדם מלכא) ואמר (ליהוי) [להוא] שמה די (אלה) [אלהא] מברך (דניאל ב' כ') ט): רחקת כל קצוי ארץ א"ר לוי כדקת קרוביך ובדקת [רחוקך. קרבת] קרוביך קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמ"ה י"ח) (ולחק) [ורחקת] רחוקיך רחוק [ה'] מרשעים (ה') (משלי ט"ו כ"ט) י): ד"א יספת לגוי וגו' אומות העולם אתה נותן להם בן לאחד מהם והוא מושך לו ערלה. אבל ישראל אתה נותן להם בן זכר לאחד מהם מוהלו לשמונה. ואם בכור הוא פודאו לשלשים יום. הגדיל מוליכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכין בכל יום ויום ואומרים ברכו את ה' המבורך יא): ד"א יספת לגוי ה' אומות העולם אתה נותן להם ימים [טובים] והן אוכלים ושותין (ושמחים) [ופוחזין] ונכנסין בבתי תיאטריאות ובבתי (קרקלות) [קרקיסאות] שלהן ומכעיסים אותך. אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים והן אוכלים ושותים ושמחים ונכנסין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומרבין בתפלות ומרבים במוספים ומרבים בקרבנות לפיכך אמר הכתוב ביום השמיני עצרת תהיה לכם יב).

ד"א ביום השמיני זש"ה לוה רשע ולא ישלם וגו' (תהלים ל"ז כ"א) א"ר יצחק שלשה הן נקראו רשעים. ואלו הן. הפושט יד על חבירו. והלוה ואינו משלם. ומי שהוא בעל מחלוקת: הפושט יד בחבירו מניין. שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב' י"ג) למה הכית את רעך אין כתיב כאן אלא למה תכה. בעי למחניה עד כדון לא מחתיה. א"ר שמואל בר תנחום אמריתה קומי ר' תנחומא ואמר לי אף מי שהוא מעיז פניו נקרא רשע דכתיב העז איש רשע בפניו (משלי כ"א כ"ט) ו):

מאיר מגן דוד עין

יתרו דרשה ל י ב " ז עיי"ש. כנ) בירושלמי דתענית פ"ב ה"א ג' לה בשם ר' אלעזר ר ובסנהדרין אחר הוא שם סנהדרין פ"י ה"ב עיי"ש. ובב"ר פמ"ד ג' לה בשם ר' יודן בשם ר' אלעזר וכ"ה בקהלת רבה פ"ה בפ' כי בלוב חלומות וגו' ופ"ז ביום טובה וגו' ועיין בפי' דלקמן אות י"א ומולי שע"פ לפניהו שנקטע שם הדולש ומן א"ל עשו מ"ל. אמ"ר אש סנהדרין פיסקא זו מורה עליה שהיא מאומרת ונקדלו בה מדרשים מדשים וגם ישנים.

פ"ד א) שיטה זו בפסיקתא בוסמא א' וב' ובביה"מ לאוהר"א יעלליכעק מ"ד לד קל"ז ובסנהדרין אחר קלת. ובילקוט פ' פנחס הערתיק כמו שהוא לפניהו ועיי' בילקוט ריש מזריע ובילקוט ישעיה שם ב) גם זה שם. ג) גז"ש ועיי' בהערת מוהר"ש בחבור אות ז' וח'. ד) בפסיקתא נוסחא א' בסנהדרין אחר קלת עיי"ש. ה) גז"ש ואתה מפיים לפיכך לכיך הכתוב לומר ביום השמיני וגו' ואין לו שום ענין, אמ"ש פתיחתא זו הוא ב"כ בבבא ותנחומא פ' פנחס ובולא היא שם בסנהדרין אחר. ו) גז"ש ובפסיקתא ג' לאא דלמה תכה בשם ר' שיר א. ונוסחת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

והלוה ואינו משלם שנאמר לוה רשע ולא ישלם: ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים (במדבר ט"ז כ"ו) ז): ד"א לוה רשע וגו' אלו או"ה שהן אוכלין ושותין ושמחין ולא מברכין. וצדיק חונן ונותן (תהלים שם) אלו ישראל שהן אוכלין ושותין ומברכין. אמר ריש לקיש אתה מוצא כשהקב"ה נותן לצדיק מה שנתבקש לו בידו הוא חוזר וחוננו משלו ה"ד וצדיק חונן ונותן ח). א"ר לוי כך עלתה על דעתו של הקב"ה ליתן לישראל רגל אחד בכל חודש שבקיץ, בניסן פסח, באייר פסח קטן, בסיון עצרת. וע"י עבירות ומעשים רעים שעשו את העגל (שם) [שהו] בידו שלשה תמוז ואב ואלול. ובא תשרי ופרע את שלשתן. ריש שתא לקבל תמוז. צומא רבא לקבל אב. שבעת ימי החג לקבל אלול. אמר הקב"ה לאחרים הוא פורע ושלו אינו נוטל תן לו יומו לפיכך ביום השמיני וגו' ט).

[ביום השמיני וגו'] ביום טובה היה בטוב [וביום רעה ראה גם את זה לעמת זה עשה האלהים] וגו' (קהלת ז' י"ד) א"ר אבא בר כהנא אם נזדווג לך יו"ט עשה אותו מיד דכתיב ביום טובה היה בטוב. ואם נזדווג לך יום רעה ראה האיך לעשות תשובה ולהנצל ממנו י). ר' יודן בשם ר' אליעזר אמר ג' דברים מבטלין את הגזירה קשה. ואלו הן. התפלה והתשובה והצדקה. ושלשתן בפסוק אחד. ויכנעו (שם) עמי אשר נקרא שמי עליהן ויתפללו (דה"ב ז' י"ד) זו תפלה. ויבקשו [פני] (שם) זו צדקה דכתיב אני בצדק אחזה פניך (תהלים י"ז ט"ו). וישובו (מדרכם הרעה) [מדרכיהם הרעים] (שם) זו תשובה. מה (דכתיב) [כתיב] תמן ואני אשמע מן השמים [ואסלח לחטאתם] וארפא את ארצם (שם) יא). אמר ר' חוניא בשם ר' יוסף אף שינוי השם ושינוי מעשה. שינוי השם מאברהם אבינו. ולא יקרא עוד שמך וגו' (בראשית י"ז ה') אברם לא מוליד אברהם מוליד. ודכוותה (שם) [שרי] אשתך וגו' (שם שם ט"ו) שרי לא ילדה שרה ילדה. שינוי מעשה מאנשי נינוה וירא (אלהים) [האלהים] את מעשיהם כי שבו (יונה ג' י'.) וי"א אף שינוי מקום מאבינו אברהם ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו' (בראשית י"ב א'). ר' טני אמר אף התענית דכתיב יענך ה' ביום צרה (תהלים כ' ב'). רב חמא בר גוריא בשם ר' אמר יפה תענית (חלום) [לחלום] כאש בנעורת רב יוסף אמר חלום בן יומו אפילו בשבת יב): גם את זה לעומת זה עשה האלהים עשה הקב"ה צדיקים ורשעים ה"ד (ואחר) [ואחרי] כן יצא אחיו וידו אוחזת וגו' (בראשית כ"ה כ"ו) ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אפילו ריוח

הציה"מ היא מלוחית בקנקון לשונה עיי"ש. ז) כולא התם עיי"ש. ועיי' בתכומא דקלס דג' שנו לבותיכו לרבעה בקרלו לשעים וכו' וקנקון מלומר הוא. ח) עיי' בפסיקתא שם. ט) עיי' בג' בוקחלות שבפסיקתא שם והמוקחלות שם מטובשות קלת. י) בפסיקתא שם ובקהלת רבה שם הובתק קתמא. יא) עיי' בקוף פיקקא דלעיל. בפסיקתא ובקהלת רבה ג' בשם ר' אלעזר. ושם פ"ה הגי' ר' אליעזר. יב) בפסיקתא שם ג' ר' חוכא בשם ר' יצחק אף שיבוי השם וכו' (ובקלת בוקחלות בשם ר' יוסי) לך לך מלרלך וגו' והדלוא בשבך לגוי גדול ר' מכא אומר וכו' אמר ר בא בר ממא בר גוריון בשם רב יפה תענית לחלום כאש לבעורת ר' מסדא אמר בשם ר' יוסף אמר אפי' בשבת (ובקלת בוקחלות רבה בר מחקיא א"ר חמא בשם רב). ובבבה קהלת ליתא לכולא ולא ג' אלא הא דר' מכא אמר אף התענית. אמנם בקהלת רבה פ"ה בפ' כי ברב חלומות עייתי כמי לכולא הא דג' דברים מבטלין גזירות רעות וכו' ובתר הכי ג' ר' חוכא אמר אף התענית וכו'. והדר ג' ר' חייא ור' יוסי אוור אף שיבוי השם וכו' ר בה בר מחקיא ומא בר בריא אמרי יפה תענית וכו' א"ר מסדא בשם ר' יוחנן ואמי' בשבת. אמנם בב"ר פמ"ד כולא הוא כעין שהוא לפנינו ובפסיקתא. אלא דהתם הגי' ר' חוכא בר ר' יוסף אמר אף שיבוי השם ומעשה עובד וכו' ר' חוכא אמר וכו' רבא בר מחקיא ור' חמא בן גוריון בשם רב וכו' אמר ר' יוסף ובר יוסף ואמי' בשבת. והנה עיקר המאמר הוא בר"ה בבלי ע"ז וא"ר יצחק (ונוסחא זו עיקר עייש) ד' דברים מקרעין גז"ר

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[רופן] לא היה ביניהם ויצא זה צדיק וזה רשע יג). מפני מה ברא הקב"ה צדיקים ורשעים. כדי שיהו מכפרים אלו על אלו על שם גם את זה לעומת זה עשה אלהים יד): ד"א ביום טובה היה בטוב א"ר תנחום ב"ר חייא ביום טובתו של חברך היה בטובה. וביום רעה ראה היאך עשות עמו חסד. כך היתה אמו של ר' תנחום ב"ר חייא עושה ביום שהיתה לוקחת לו ליטרא של בשר. אחת לו ואחת לעניים ולוקחת לו שתים טו). מפני מה ברא הקב"ה עניים ועשירים. כדי שיהו מתפרנסין אלו מאלו על שם גם את זה לעומת זה וגו' טז): ד"א ביום טובה היה בטובא"ר אחא ביום טובתה של תורה היה (עמו) בטובה. וביום רעה ראה לכשיגיע אותו היום שכתוב [כו] פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג י"ד) תהיה מן הרואים ולא מן הנראים. תהי' מטבריטי ולא מקניניזא. תהיה מאותן שכתב בהן ויצאו וראו בפגרי האנשים (ישעיה ס"ו כ"ד) ולא מאותן שכתוב בהן כי תולעתם לא תמות (שם) יז). מפני מה ברא הקב"ה גיהנם וג"ע כדי שיהו (מלילות) [מציצות] זו את זו. כמה ריוח ביניהם ר' יוחנן אמר כותל ור' חגינא אמר טפח ורבנן אמרי שתיהן שוות יח): א"ר [לוי] אמר הקב"ה לישראל [בני] אותן הקרבנות [שהכתבתי לכם בתורה הוו זהירין בהן שאין לכם פרקליט טוב לירידת גשמים יותר מן הקרבנות] וזה (שלמה הקב"ה) [שצריך הכתוב] לומר ביום חשמיני עצרת תהיה לכם יט).

מאיר מגן דוד עין

על אדם אלו הן לדקה לעקה שנוי העם ושנוי מעשה וכו' וי"א אף שנוי מקום וכו'. (ובאמת דשיכוי מעשה הייכו תשובה וע"כ הגיהו בב"ל ומעשה טוב) והא דתענית שלום הוא בבבלי שבת י"א ע"א אמר רבא בר מסיא א"ר גוריא א"ר אמר ר' אסדא ובו ביום ואמר ר' יוסף אפי' בשבת. אמא "ש מראין הדברים שעיקר הנוקמא היא כמו שהועתקה בקהלת רבה פ"ז ואח"כ הוסיפו בה עפ"י הבבלי וכמו שהוא בפסיקתא. וכבר כתבנו בה הנוקמאות בשמות ועל פיה הועתק בקהלת רבה פ"ה אלא שנתוספו שם שינויים. ובב"ר הועתקו מהנוקמא שלפנינו. אמנם בין הנוקמא שלפנינו ובין הנוקמא שבפסיקתא אינם עיקריות אלא הועתקו עפ"י איזה נוסח שכבר ניתוסף בו מן הבבלי. אמנם בהעתק שבביה"מ כבר המאמר משונה יותר עיי"ש. יג) בפסיקתא הגי' בשם ר' שמעון אפי' דופי לא היה ביניהם. ובקלת נוסחאות אפי' דופן וכו'. ונראה שעיקר הנוקמא כמו שהבאתי. יד) בקהלת רבה ליתא לדרוש זה אלא מסיים בהא דר' מנא אף התענית דכתיב יענך ה' ביום צרה נ"מ גם את זה לעומת זה וגו' ובלי ספק שנקטע שם המאמר. טו) בקהלת רבה הגי' כך היה ר' תנחום עושה אם היה לומד ליקח ליטרא של בשר היה לוקח ב' אחד אכלו ואחד לעניים ב' אגודות של ירק א' לו וא' לעניים. ובפסיקתא הגי' כך הייתה אמו וכו' ליטרא א' של בשר לוקחת לו שתים א' לו וא' לעניים ביום שהיתה לוקחת לו אגודה אחת של ירק לוקחה לו שתים וכו'. ואולי של"ל כן לפנינו. וגי' ביה"מ וכן היתה עושה אמו של ר' תנחום כשהייתה לוקחת ליטרא של בשר לוקחת אחת לה וא' לעניים. ומתבטא דגי' לה עיקר. וכ"ל שכל אילו הנוסחאות הם מקוטעות והכי ל"ל כך היה ר' תנחום עושה וכו' כמו שהיא בקהלת רבה. ואח"כ וכן היתה אמו של ר' תנחום עושה וכו'. ואפשר הוא במדת אמו. טז) בקהלת רבה ג' כדי שיזכו אלו באלו. יז) בקהלת רבה שם ג' ר' אחא פתר קרייא במורה בשמחתה תשמח וביום רעה ראה תהיה מן הרואים שכתוב בהם וילאו וראו וגו' וכו'. וכל השאר ליתא. ובפסיקתא הגי' היה עומד בעובדה וכו' כמו שהיא לפנינו אלא שרבו הנוסחאות בב' אלות הזרות י"ג תחת מנובבני ולא מקינגאי. וי"ג מטבריטי ולא מקינגריא. וי"ג מעבריטי ולא מקטגיא. וי"ג מכומבטי ולא מן קניגיא. ובנוסחת ביה"מ השמיטוס ובערוך ערך טבריטי העתיק מעבריטי ולא מן קטוגיא. ובעין ערך קנגיא. ולא איתפרש לי. יח) בקהלת רבה ג' גם את זה לעומת זה זה גיהנם וג"ע כמה ביכיהם עפ"י כותל ורבנן אמרי שתיהן שוות כדי שיהיו מלילות זו מזו. ובפסיקתא הגי' כמו שהיא לפנינו. ובביה"מ הגי' כמו שהיא בקה"ר אלא שנקטעה שם שיעת ר"י עיי"ש. יט) הגהתי על פי הפסיקתא ומשם הביה"מ. וכל אילו הנוסחאות אינן ברורות ועיקר כמו שהוא בקה"ר שם וה"ג התם ר' לוי פתר קרא בימים עוברים שנתתי לך תהא שמח ומשמח להקב"ה בקרבנות אם תבא שנה בלא בצורת כפה לכרמך מני וחדי מני

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[ד"א ביום השמיני וגו'] תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת י"ח ג') ר' אלעזר ור' נחמיה ור' יהושע (דן). [רבי] אלעזר אומר תן חלק לשבעה זו השבת דכתיב ויהי בשביעית (מלכים ח' י"ח מ"ל). וגם לשמונה אלו ח' ימי מילה שנ' וישם סניו בין ברכיו (שם שם מ"ד) אמר אליהו לפני הקב"ה רבש"ע אפי' אין לישראל אלא שתי המצוות האלו בלבד כדאי הוא זכותן שירדו להם גשמים כ). ור' נחמיה אומר תן חלק לשבעה זה דור שמל משה לשבעה. וגם לשמונה זה דור שמל יהושע לשמונה כא). א"ל הקב"ה משה רבן מלן לשבעה ואת מלן לשמונה שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע [וגו' ושוב מל את בני ישראל שנית] (יהושע ה' ג') והביאן לברית. [שנית שנית] אתה מלן שלישית אין אתה מלן כב). ר' יהושע אומר תן חלק לשבעה אלו [שבעה] ימי פסח. וגם לשמונה אלו שמונת ימי החג. כשהוא אומר וגם לרבות את העצרת ואת ר"ה ואת יוה"כ כג). ר' סימון פתר קריא בנשיאים תן חלק לשבעה ביום השביעי נשיא לבני (מנשה) [אפרים] (במדבר ז' מ"מ) [וגם לשמונה ביום השמיני נשיא לבני מנשה] (שם שם כ"ד) כד). א"ר עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון (פתר קרא בנדה) תן חלק לשבעה כי שבעת ימים ימלא את ידכם וגו' (ויקרא ח' ל"ג). וגם לשמונה ויהי ביום (כלות משה) [השמיני קרא משה] וגו' (שם ט' א') כה). ר' יהודה בר סימון פתר קריא בנדה תן חלק [לשבעה] אלו ז' ימי נדה. וגם לשמונה אלו ח' ימי מילה. אמר הקב"ה אם שמרת ז' ימי נדה כראוי הרי אני נותן לך בן זכר ואת מולו לשמונה דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו (שם י"ב ג') כו). ר' לוי אמר תן חלק לשבעה אלו ז' ימי החג. וגם לשמונה ביום השמיני עצרת וגו' כז).

[ד"א ביום השמיני וגו'] כי רוצה ה' בעמו וגו' (תהלים קמ"ט ד') ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי רוצה הוא הקב"ה בקרבנותיהם של ישראל. יפאר ענוים בישועה (שם) מהדר הקב"ה בקרבנו של עני. ואין ישועה אלא קרבנות דכתיב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד' ד') [כי רוצה ה' בקרבנותיהם של ישראל לפיכך משה מזהיר את ישראל ביום השמיני וגו'] כח).

לת לזיתך ומדי אמר הקב"ה לא בראתי פרקליט עוד לגשמים וכו'. וסיום הדרוש משונה שם עיי"ש. כ) בקהלת רבה י"א שם. והתם מסיים כדאי שתרחם עליהם. ובתר הכי ג' לדר' יהושע. וכן בריש ג' ר' אלעזר ור"י ראש"א וכו'. וכ"ה בעירובין מ' ע"ב עיי"ש וכ"ה בנוסחא אחרת בפסיקתא אלא שהדברים שם מקוטעין עיי"ש. ועיין ויקרא רבה פל"א בפתיחתא כי אתה תאיר נרי ובשה"ש רבה פ"ז בפ' ראשך עליך ככרמל. ובפסיקתא הגי' זו שבת דכתיב ויהי ביום השביעי יצא מן העם ללקוט. ובלי ספק שהיא מיד איזה מגיה שלא הבין ענין הדרוש. כא) כבר פירשו הראשונים שמאברהם עד משה ז' דורות ועד יהושע ח' דורות. כב) שכבר קבלו עליהם מילה בשמחה ונתנו נפשם עליה עיין במכילתא סוף כי תשא ובמ"ע שם. כג"ל בפי' זה המאמר. ובפסיקתא הגי' שנית אתה מוהלן לברית וכו' ובקלת מוסחאות מאי שנית שהבילן לברית שנית אתה מלן. ועיי"ש בהערת מוהר"ש בראבער שהביא מוסחת אור זרוע כנוסחתינו. ובקהלת רבה שם ג' אמר דר"נ בתר דר' יהושע וג' לה בשם ר' ע ז ר י ה. והתם ג' שנית מכלל שמלן בראשונה ויעמד לו יהושע וגו' שעשו אותה בעבה בערלות. והגיה שם בעל עץ יוסף וי"א שגם במלריס יהושע מלן דכתיב בעת ההיא וגו' וכו'. והיא עפ"י במדבר רבה פי"א בד"ה הנה מעתו עיי"ש. והגהה נכונה היא למעיין שם. וכ"ל שהמאמר בקהלת רבה קטוע ומסר שם הדרוש שלפניו ובתר הכי הוה גרים ד ב ר אמר שנית וכו'. כג) ובקהלת רבה ג' אמר דר"י לעיל בתר דר"א וג' ומיין לרבות עולת ראש ויו"כ ת"ל גם וגם ריבויין. כד) וכ"ה בפסיקתא ובקהלת רבה אלא דברבה ג' אמר בשם ר' כ ח מ י ה. כה) בפסיקתא הגי' ור' עזריה בשם ר' יהודה בר סימון פתר קרא במלואים וכו'. אלא שקוף המאמר שם קטוע. ובקהלת רבה הגי' ר' יהודה פתר קרא במילואים וכו'. ועפ"י הרבה הגהתי. כו) בפסיקתא שם המאמר קטוע ליתא. ובנוסחא אחרת שם ג' אריב"ם בשם ר' מאיר וכו' וברבה ג' ר' הונא אמר תן חלק וכו'. ובויקרא רבה פי"ד ג' אמר בתמא עיי"ש. כז) וכ"ה בפסיקתות וברבה שם עיי"ש. כח) כ"ה בפסיקתא ושם חסר המאמר מ ה ד ר

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[דבר אחר ביום השמיני וגו'] א"ר יוחנן השמיני רגל בפ"ע. פיים בפ"ע. קרבן בפ"ע. שיר בפ"ע. ברכה בפ"ע. א"ר אבין בכולם כתיב ו ב י ו ם וכאן כתיב ב י ו ם (במדבר כ"ט ל"ה) מיכן שהוא בפני עצמו. פ י י ם אמר רבי יוסי כהאי דתנינא תמן בשמיני חזרו לפיים ברגלים (סוכה פ"ה מ"ט). ק ר ב ן פר אחד איל אחד. [ברכה] א"ר אילא מיכן שהוא טעון זמן (ס י ל ע יין נפי' רש"י נמסכת מגיגה דף י"ז. ב ר כ ה עיי"ש) כט): תמן תנינן סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו [וכו'] (סוכה פ"ל מ"ה) [ר' אבא בר כהנא ר' חייא בר אשי בשם רב צריך אדם לפסול סוכתו] מבעוד יום ל). ריב"ל אומר צריך לקדש בלילי יו"ט האחרון בתוך ביתו לא) ור' יעקב בר אחא בשם שמואל קדש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לקדש פעם שנייה לב). ר' אחא בר חנינא בשם ר' הושעיה הרי שהיתה סוכתו עריבה עליו ה"ז מקדש בלילי יו"ט האחרון בתוך ביתו ואוכל לתוך סוכתו ואינו צריך לקדש פעם שנייה לג). א"ר אבין אתייא דשמואל (נ"ר) [כר'] חייא (ורב) [ודרב] הושיעא (נשם ריב"ל) [כדר' יהושע בן לוי] לד). א"ר מני ולא פליגין מאי דאמר שמואל כשהיתה דעתו לאכול בבית אחר לה) ומה דאמר ריב"ל כשאין דעתו לאכול בבית אחר לו): ר' יודן

מאיר מגן דוד עין

ה ק נ "ה נ ק ר נ כ ו ש ל ע כ י ומתוך כך לין לו שוס הנכה. כע) הוא מתוספות גליון לזיזה מעתיק מלומר. ועיקרו נרייתא בתוספתא דסוכה פ"ד י"ט לחרון של חג פ י י ם לעלמו ז מ ן לעלמו ר ג ל לעלמו ק ר נ ן לעלמו ש י ר לעלמו נ ר כ ה לעלמו שכלמר ביום השמיני שלא לא העם ויברכו לא המלך (והסימן פז"ר קש"נ) והביאוה בבבלי סוכה מ"ח ע"א. ובירושלמי דסוכה פ"ה ה"ז ג' ל"ר יוחנן ותני כן שמיני ר ג ל בפ"ע פיים בפ"ע נ ר כ ה בפ"ע ק ר נ ן בפ"ע. ר ג ל דל"ר לבין ב ש ס ר' ל מ ל כולהס כתיב ו ב י ו ם וכלן כתיב ב י ו ם ללמדך שהוא רגל בפ"ע. פ י י ם ל"ר י ו ם ה ותני' לומרה כן בשמיני חזרו לפיים ברגלים. נ ר כ ה לומר (לי לא) [ר' לילא] זמן. ק ר נ ן פר ל' איל ל'. והוא ג"כ בהגיגה פ"ל ה"ו. ושם ג' ל"ר יוסי וכו' ל"ר לא וכו' (והסימן לפי נוסחת הירושלמי רפב"ק). ובפסיקתא הגי' לר"י שמיני של חג רגל בפ"ע פיים בפ"ע קרבן בפ"ע ברכה בפ"ע (והסימן רפק"ב) ל"ר ב ו ן בכולם וכו'. פיים בפ"ע ד ת כ י כ ן וכו' (וכ' שהוא קטוע) ק ר נ ן וכו' נ ר כ ה בפ"ע ל"ר לילא מכלן שהוא טעון זמן. ולנוסחתינו (דג' רפ"ק ש"ב) פ"ל ד ז מ ן היינו נ ר כ ה ועיין בתוספות סוכה שם בד"ה רגל ובדש"י שם ובמה שרמז בעל הגליון וע"ע בפסיקתא נוסחא לאחרת. ל) כ"ה בירושלמי סוכה פ"ד ה"ה וכ"ה בפסיקתא ושם ג' ולריך שיפסול את סוכתו מבע"י. לא) בירושלמי שם ריב"ל אמר לריך לקדש בתוך ביתו ובפסיקתא הגי' כמו שהוא לפנינו אלא דהתם ג' לריך ל ד ס. לב) בירושלמי שם ריב"א בשם שמואל וכו' ונמלך לוכל בבית אחר מקדש. ובפסיקתא הגי' ר' יעקב בר ז ב ד א בשם שמואל (ונוסחא אחרת ריב"א) וכו' ו ג מ ר לאכול בבית אחר לריך לקדש פעם אחרת. לג) בירושלמי הגי' ר' א מ א ר' מ י נ נ א בשם רב [הושעיא] מי שסוכתו עלבה וכו' ועולה ואוכל בתוך סוכתו. וכולא בירושלמי ברכות פ"ז ה"ו והתם הגי' בש"ר יהושע. אמנם מהמשך הסוגיא נוכח דל"ל ר' הושעיא. ובפסיקתא הגי' ר' א מ א ור' מ נ י נ א בש"ר ל ו ש ע י א וכו'. ועיין בתוספת פסחים ק' ע"ב בד"ה ידי קידוש דגי' אחרת הוה להו. לד) כ"ה בפסיקתא ובירושלמי אלא דבירושלמי ג' להא בשם ר' מ נ א. וכלו' דשמואל דאמר קידש בבית זה וכו' לריך לקדש פעם שנייה. וכי איתמל לענין מי שסוכתו ערבה עליו איתמל. פ"ל כהא דר' חייא שלריך אדם לפסול סוכתו וע"כ איכו עונר על בל תוסיף אם הוא מקדש בסוכה. ודר' הושעיא דאמר מקדש בתוך ביתו ואינו מקדש פעם שנייה הוא כריב"ל דאמר לריך לקדש בלילי יו"ט האחרון בתוך ביתו שלא לעבור על בל תוסיף, ולריך אדם לפסול את סוכתו מבע"י לא פ"ל. לה) כלו' לא פליגי דתרוייהו פ"ל עכ"פ דאין קידוש אלא במקום סעודה דהיינו באותו מקום שדעתו לאכול שם. וכיון שהיתה דעתו מתחלה לאכול בתוך סוכתו אין הקידוש בביתו מועיל לו לעלמו. אלא מוליא את בני ביתו ומקדש לאלמו פעם שנייה במקום סעודתו. לו) כלו' ולריב"ל שאוכל בתוך סוכתו בלא קידוש ובדר' הושעיא דאליביה אמר לה. היינו דוקא שלא היתה דעתו בשעת קידוש לאכול בתוך הסוכה אלא קבע סעודתו בביתו ואח"כ נמלך. ועל כן אין לריך הו לקדש. ובפסיקתא המאמר קטוע. ובירושלמי ג' להא בשם ר' אבין. אלא דהתם סבי'

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בשם ר' יצחק כל זמן שישראל נעצרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה עוצר שכינתו עמהם מ"ט נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים (סופטים י"ג ט"ו) לז). ר' חני בשם ר' יצחק כל זמן שישראל מקוים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עליהם מ"ט קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי (תהלים מ' ב') לח). איר אלכסנדראי למלך שבאתה לו שמחה. כל שבעת המשתה היתה מטרונה מרמזת לבני פלטין ואומרת להם עד שהמלך באלריא שלו שאלו צרכיכם לט). כיון שלא נתבוננו כבשה להם מטרונה (עד) [עוד] יום אחר. כך התורה מלמדת ומרמזת לישראל (ולומר) [ואומרת] להם שאלו מטר. תדע לך שהוא כן. בשני ו נ ס כ י ה ם בששי ו נ ס כ י ה בשביעי כ מ ש פ ט ם מ"ם יו"ד מ"ם מכאן שניסוך המים מן התורה מ). וכיון שלא נתבוננו כבשה להם התורה (עד) [עוד] יום אחר לפיכך צריך הכתוב לומר ביום השמיני עצרת וגו' מא):

דבר אחר ביום השמיני אמר הקב"ה לישראל בניי יודע אני שכל שבעת ימי החג הייתם עסוקים (בקרבנו) [בקרבנות] של אומות העולם ועכשיו אני ואתם נשמח יום אחד. איני מטריח עליכם הרבה. אלא פר א' איל א'. כיון ששמעו ישראל כך. התחילו מקלסים להקב"ה ואומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו (תהלים קי"ח כ"ד) מב). א"ר אבין אין אנו יודעין כמה לשמוח אם ביום ואם בהקב"ה. בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך (שה"ש א' ד') ב ך בישועתך. א"ר יצחק בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורתך ב' תרי כ' עשרים מג).

מאיר מגן דוד עין

ולא פליגין מה דאמר רב בשלא היה בדעתו לוכל בבית אחר מה דאמר שמואל כשהיה בדעתו לוכל בבית אחר. ומתוך כך הגיהו בו המפורשים לעיל ר' ה ו ש ע י א ב ש ם רב. ואי"כ אלא קטוע הוא כאן ול"ל מה דאמר רב [הושעיא] בשלא היה בדעתו וכו'. ובירושלמי שם המאמרים מקורקים דמעיקרא ג' הא ו ל א פ ל י ג י ן וכו' ובתר הכי ג' הא ד א ת י א ד ש מ ו א ל כ ר"מ וכו' עיי"ש. כנ"ל בפי' זה המאמר עפ"י נוסחתיכו. ובתוספות פסחים שם ג' אחרת ועל פיהם הגיה בעל קרבן העדה עיי"ש. וע"ע בפסיקתא בנוסחא אחרת. בפסיקתא גרים הכא מאמר בשם ריב"ל ראויה היתה עצרת של חג להיות רמוקה ממשים יום וכו' עיי"ש. ואולי שקטוע הוא לפנינו. לז) וכ"ה בפסיקתא. ומייתי קרא ד כ ע ל ר ה וגו' לפרש לשון ע ל ר ת. לח) אולי שדרשה מלשון יקוו המים. ובפסיקתא הגי' ר' מ ג י בשר"י וכו' ועיין בספרי פנחס פי' קנ"א שדרשו אין עצירה אלא כניסה וכו'. לט) בכת"י שלפני היא מנוקד ב אַ לְ רַ יָ א. ובערוך ערך א ל ר י א העתיקו ופי' עכין שמחה היא. מ) בספרי פנחס פי' ק"ל דריש לה הכי ר"י בן בתירא ובייי"ש בא"ב אות ה'. מא) וכ"ה בפסיקתא שם. מב) בפסיקתא שם המאמר הזה ג"כ לר' אלכסנדראי ומתחיל שם בא משל למלך שבאת לו שמחה וכו' ואולי שהמאמר לפניכו קטוע. מג) בפסיקתא שם. והתם ג' ב ך ב מ ו ר ת ך בך בישועתך וכו'. ושם בפסיקתא דריש עוד מקרא אלה תעשו לה' במועדיכם עיי"ש. ובשה"ש רבה פ"א דבר אחר נגילה ונשמחה בך ר' אבין פ פ מ זה היום וגו' וכו'. וירמה דר' אבין עניד ליה פיתחא אל ביום השמיני. והתם ג' בך בהקב"ה בך בישועתך בך בתורתך בך ביראתך. מ מ ל ' ש פיקא זו כראה שעיקרה היא בפסיקתא והעתקתיה לפי שעכ"פ יאלו ממנה איזה תועליות בתיקון הנוסחאות.

סליק

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הוספה ב'.

אמר מאיר איש שלום ככלותי את הספר מסר לידי **הדרשן מוהר"א יעללינעק** העתקה מכת"י בראשית רבתי לר"מ הדרשן, ובפרשה א' בפ' ויהי ערב וגו' נמצא בו המאמר על הי"ב מזלות וז' כוכבי לכת שהוא בפ"כ בפ' מתן תורה. וראיתי כי נוסחתו מתוקנת ומיושרת על כן אמרתי לא אמנע טוב מחביבי תורה והוספתיו כאן. וכאיזה מקומות הגהתי כאשר יראה הקורא. ועפ"י זה המאמר יש להגיה המאמר דפ' מתן תורה שלפנינו. ובעל סודי רזא וכד הקמח שהעתקתים במ"ע שם נוסחותיהם מוכיחות עליהם שנשתמשו במדרשות של ר"מ הדרשן עיי"ש. ואין המאמר שלפנינו העתקה מר"מ הדרשן ולא כר"מ הדרשן העתיק מהמאמר שלפנינו אלא ששניהם שאבו ממקור ישן.

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אלו אלף שנים שהם יום אחד של הקב"ה שנאמר כי אלף שנים בעיניך וגו' (היו) [שהיו] הרשעים שהם ערב והצדיקים שהם בקר בלא מתן תורה. בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם אמר לשרו של חשך סור מלפני שאני מבקש לבראות אור ומזלותיו. באותה שעה אמר שרו של חשך בדעתו אם אני מאיר את חשכי ומאזין לו ככר הייתי עבד לעולם מוטב אשים את עצמי כלא שומע ואהיה שוגג ולא מזיד. מיד גער בו הקב"ה וכל השרים (המלכים) [המליכום] בו וחלק עליהם סכות סכות לכך נאמר סביבותיו סכתו חשרת מים שהיו כולם במקום אחד גער בהם הקב"ה נתפזרו כולן טפה טפה. כיון שראה שרו של חשך שגער בו הקב"ה התחיל אומר לפניו רבונו של עולם מפני מה אתה רוצה לבראות אור מלפני. א"ל הקב"ה אם לא תסור מלפני אני גוער בך ומאבדך מן העולם. אמר לפניו אחר האור מה אתה בורא. א"ל אותך. ואחרי מה אתה בורא. אמר לו מזל תאומים. אמר לפניו מפני מה מזל תאומים. מפני שתאומים הוא ארם ואדם שאני עתיד לבראת להתנהג באור ובחשך. אמר לפניו רבונו של עולם מזל של שור מה שמו. טלה. ומזלי מה שמו. א"ל שור. ולמה. א"ל דרכן של טלאים לבנים ודרכן של שורים שחורים. ועוד טלה אלו ישראל שנאמר שה פזורה ישראל והם עתידים ללמוד התורה שהיא אור ועתידין לראות אור בעבורה שנאמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. ומתי ישתמשו באותו אור כשיבא אותו שנקרא שור כדכתיב בכור שורו הדר לו ואותה שעה יהיה חשך לאו"ה שנאמר כי הנה החשך וגו' ועליך יזרח וגו'. חזר שרו של חשך ואמר לפניו אחר מזל תאומים מה אתה בורא. א"ל סרטן. ומפני מה. א"ל מפני שעתיד אדם לקמץ מן החורין ומן הסדקין כסרטן. ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל אריה. מפני שאדם אחר שהוא מקמץ מן החורין והסדקין מתעשר ומתגבר כארי. ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל בתולה. מפני שאחר שאדם מתעשר ומתגבר כארי עתיד להיות שמן כבתולה. ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל מאזנים מפני שכיון שאדם שמן כבתולה שוקלים אותו במאזנים. ואחריו מה אתה בורא. א"ל עקרב מפני שכיון ששוקלים אותו במאזנים ומצא בו עונות מורידין אותו לגיהנם ודנים אותו במקום שיש נחשים ועקרבים. ואחריו מה אתה בורא. א"ל קשת מפני שכיון שירד לגיהנם וסובל דינו מכפרין לו כל עונותיו וזורקין אותו מגיהנם כחץ מן הקשת. ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל גדי מפני שכיון שעלה מגיהנם מרקד כגדי ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל דלי מפני שאחר שמכפרים עונותיו אני זורק עליו מים טהורים ויטהר. ואחריו מה אתה בורא. א"ל מזל דגים מפני שכיון שנטהר יורש העוה"ב שאין העון שולט בו כדגים. אין מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם. ומפני מה [לא] נבראת חמה תחלה. שכל העולם כולו בזיו נבראו. ואחריו כוכב נוגה. לפי שצפה וראה שדור המבול עתיד להכעיס לפניו והבדילן זה לעצמו וזה לעצמו. עמד וערבן זה בזה. ואחריו ככב חמה. זה אברהם שמצהיב כל העולם כולו כחמה. ואחריו לבנה שעתידין ישראל להיות (זיו) [כזיו] הלבנה. ואחריו שבתי שעתידין או"ה למשול בהם. ואחריו צדק שעתידין להצדיק עליהם את הדין. ואחריו מאדים (כמה דינין) [במה דנן] ברא מאדים ונופלים בגיהנם שאש אדום בו. השמים מספרים כבוד אל התורה שנתנה מן השמים היא מספרת כבוד אל וכן הוא אומר בהכינו שמים שם אני. ומעשי ידיו מגיד הרקיע הן הלוחות שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פירוש מלות זרות והערות אל מדרש פסיקתא רבתי

פירשתי והעירותי אני משה גידעמאנן *)

אבלינה, אבליג 15^{3} צ״ל אבלינה, אבלין = ἐβέλινος, ἐβένινος עבענהאלץ והאחרון כפל לשון מן הראשון כי שניהם א׳ר אבא.

אוניא 11^{2} ἀνία קויף, פרייס.

אביקה בן גבייתי, גבייתי, 139^{3} צ״ל אבוקה בן גבייתי וזהו = υἱὸς Ναβαταίου אשר סיפר ממנו יאסעפוס Bell. jud. כפר V. קאפי XI 5 ולפי שהיה אחד מהנהו שלשה גבורים אשר לקחו אבוקות והציתו כלי מלחמתן של הרומיים קראו את שמו אבוקה ועיין במ״ע מאנאטסשר. של אמ״ו הח׳ גרעטץ נר״ו 1880 ושם הארכתי.

אברוכסים 113^{1} עיין B דף 15 אשר הטיב לראות כי הדברים פלי קרי אברוכסים הוראתם בל״י βρέξον πολὺ κύριε דהיינו הערר לאסם פיעל רעגנען. והגירסא נכונה בירושי דשבועות עיין מאיר עין.

אבראן 68^{2} צ״ל אגריון או אגריאון מן ἄγριος ווילד.

אוכלוס 44^{1}, 36^{2} ὄχλος הויפ׳ פאָן מענשען.

אולייך 112^{1} הוא olearium דאס זאלבציממער. גם נקרא שמו unctorium ומלת תורמוסא הוראתה θερμασία דיא היטצע דאס שוויטצבאד ומובנו של המאמר עד שלא יצא מן התורמוסא היה חוזר ולובש את התפלין והגירסא יעקב משובשת.

אונקיא 110^{1} uncia אונצע.

אוסיא 127^{1} 126^{2} οὐσία אנוועזען בעזיטץ.

אוקיינוס 59^{1} ὠκεανός אצעאן.

אורולוגין 77^{1} ὡρολόγιον שטונדענצייגער.

איותנטיות 105^{1} αὐθεντία זעלבסשטענדיגע מאכט.

איטימום 72^{1} ἕτοιμος בערייט.

אילוגין 183^{1} ologium אנקלאגע שולדאנגאבע.

אימרון 68^{2} מן ἥμερος צאהם, מילד.

איספטלים 71^{1} hospitium hospitalis הערבערגע.

איסתרטיליטא 79^{2} 65^{2} στρατηλάτης העער־פיהרער.

איפוטונקריק לינטין 130^{1} צ״ל איפטון טרקלין ὑπατῶν τρικλίνιον כלומר דאס געמאך דער אבערסטען שטאאטסבעאמטען ועיין ע׳ איפטייה לקמן, גם צריך לגרוס ראה הבית וכו׳ במקום נאה הבית כלומר מתלוצץ הוא על ירמיה כי יושב בבית האסורים והוא יושב בהיכל המלך, וכעין זה מצינו במדרש ב״ר פ׳ פ״ה וויכוח בין יוסי בן יועזר כשיצא לצליבה ובין בן אחותו א״ל חמי סוסאי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך, וכמו שאמר במליצה חזאת חמיכך כאן יש לגרוס ראת ומה שכתב L_2 ע׳ איפוטונקריק איננו נכון. אחרי כותבי זאת ראיתי ביאהרבוך של הח׳ ברילל IV צד 113 שרוצה לבאר ὕπατον ורוצה לגרוס נאה מכית ולא ירד בני עמו בשניהם.

איפטייה 76^{2} Consulat ὑπατεία וע׳ $S.^{2}$ 117

אליון 144^{1} Nagel ἥλος ובאמת כי בל״י הוראת המלה יתד ולא צפורן ונראה שתחליפו זה בזה ועיין L_2 ע׳ אליה ואליון בענין אחר.

אלריא $2\cup2^{1}$ לפי פי׳ הערוך hilaria איין בע־שטיממטעס פריידענפעסט.

אמבטי 52^{1} ἐμβάτη בארעוואנגע.

אנגריא 99^{2} 177^{1} ἀγγαρεία ועיקרו בל׳ פרסי׳ פראָהנדיענסט.

אנדרולומוסיא 197^{1} ἀνδρολοιμός פעסט.

אסטטיא 144^{1} Statio שטאציאן אויפענטהאלט.

אסטרובלית 35^{1} פיכטענצאפן, צירבעלנוס.

איסטרוגילא 59^{2} צ״ל אסטרולוגיא ἀστρολογία אסטראלאגיע.

אסטרונגילון 34^{2} στρογγύλος רונד, צו־גערונדעט.

אפוכי 20^{1} ἐποχή אבשניטט, האלטפונקט.

אפוטרופוס 87^{2} ἐπίτροπος פערוואלטער.

אפונראות 43^{2} צ״ל אנפוראות כגי׳ הילקוט ע מאיר עין. ἀναφορά איינקאממען, ערטראג, בעריכט.

אפופסין 183^{1} 187^{2} ἀπόφασις אורטהייל

אפיקרית 112^{1} ἐπικάρσιον אבערגעוואנד, וכא הוראתו העמד ועיין 8^{1} 90.

איפוטונקריק לינטין 130^{1} צ״ל איפטון טרקלין ὑπατῶν τρικλίνιον כלומר דאס געמאך דער אבערסטען שטאאטסבעאמטען ועיין ע׳ איפטייה לקמן, גם צריך לגרוס ראה הבית וכו׳ במקום נאה הבית כלומר מתלוצץ הוא על ירמיה כי יושב בבית האסורים והוא יושב בהיכל המלך, וכעין זה מצינו במדרש ב״ר פ׳ פ״ה וויכוח בין יוסי בן יועזר כשיצא לצליבה ובין בן אחותו א״ל חמי סוסאי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך, וכמו שאמר במליצה חזאת חמיכך כאן יש לגרוס ראת ומה שכתב L_2 ע׳ איפוטונקריק איננו נכון. אחרי כותבי זאת ראיתי ביאהרבוך של הח׳ ברילל IV צד 113 שרוצה לבאר ὕπατον ורוצה לגרוס נאה מכית ולא ירד בני עמו בשניהם.

---

*) ר״ת: Levy chald. Wörterb. = L^{1} — Ducange lex. med. lat. = DC. Sachs Beiträge = $S.^{1,2}$. — Levy Neuhebr. und chaldäisch. Wörterbuch = L^{2}, Perles,=P —.Brüll, Fremdspr. Redensarten = B. — ערוך השלם. Kohut = K, Etymol. Studien. שמות אנשים ומדינות השמטתי. המספרים אצל המלות מורים על המקומות אשר נמצאו בהן המלות ולא ציינתי כל המקומות. — במלות זרות המודגלות יותר לא הזכרתי המפרש או המפרשים אשר כבר קדמוני כי תמתי על הנייר ובר בי רב דחד יומא יודע מקור מלות אלו רק בעבור התשלום אספתי אותן אל הרשימה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אפנטיסון 146^{1} אפנטיסון לה בעגעגנע איהר 26, S^{1}.

אפרגים 173^{1} ἀπραγής אונפערקייפליך

אפרכוס 6^{2}, 59^{1} ἔπαρχος פאָרגעזעטצטער בעפעהלסהאבער.

אפרכסת 38^{2} עיין K ערך ארפכס ולפי זאת חגרסא נ"ל arpago עיין DC.

אפרסמון 163^{1} βάλσαμον באלזאם

אריסטון 119^{1} ἄριστον פריהשטיק, מיטטאג־מאהל.

ארנון 33^{2} ἔρανον שטאאטסבייטראג, שטייער.

בולאות 112^{2} βουλεῖον פערזאממלונגסאָרט דעס ראטהעס.

בולום 45^{3} bulla האהלע אנשוועללונג, כלאזע קוגעל.

בולים 64^{2} צ"ל בולום עיין ערך זה.

בורגנין 84^{1} πύργος בורג, שטאציאנכארט וכו' נמצא בלי סורי ובלי אשכנ' הערבערגע.

בלוטין 25^{2} βάλανος איין צום פערשליעסען געהעריגער צאפפען וא"כ יש לגרום בלנין ואולי הוא מלשון בולט.

בלינו 176^{3} עיין כלינום.

בליסטרא 139^{3} 89^{2} ballista, balistra וואורפמאשינע פיר שטיינגעשאסטע.

בלני 89^{1} 27^{2}, balnearius βαλανεύς באדער.

בלקטירים 124^{2} 79^{1} φυλακτήρ וועכטער.

בסס 100^{1} 69^{1} מל' βάσις גרונד, פוסגע־שטעלל.

בסאטה 197^{1} fossatum עיין DC. וואלל, גראבען ועיין מאיר עין.

בסתייר 39^{2} vestiarius βεστιάριος גאר־דעראביער

גודר 107^{1} עיין מה שכתוב בטוב טעם במאיר עין ונראה לי שלקח ב' הערים האלה משום שגודר הוא בל"י γαῦδαρον עזעל, עיין S^{1}, 155 וסוסיתה נגזר מן סוס פערד, וכן שם העיר בל"י Hippos ומלות גיום לוקיס שמות של גויים בעלמא הן Cajus או Gajus וכן Lucius וידוע שגם בל' לטין Gajus משתמש במקום פלוני אלמוני וכן בגמרא הרבה פעמים גיום ולוקיום נמצאו בהדי הדדי עיין L^{2} ע' לוקום וע' גיים ואולם לפי דעתי הפי' שם איננו נכון כי בכל מקום צריך להגיה גיום לוקיום כלומר Gajus, Lucius ר"ל שני גויים דעלמא כמו אצלנו אשכנזים היינץ אונד קונץ, האנס אונד גרעטע וכדומה.

גולייך 69^{1} Galearius טראסזאָלדאט, קנאפפע.

גימטריקון 181^{2} γραμματικόν רענכובשטאבען בעטרעפענד והוא לשון גימטריא

גינוסיא 121^{2} τὰ γενέσια געבורטסטאג.

גיים 107^{1} עיין ע' גודר.

גינסין 76^{2} γένος געשלעכט, עדלער שטאם.

גמיקון 76^{2} γαμικόν עהעקאנטראקט.

גרמוסין 40^{1} γράμμα גראמם עיין 140 S^{1}.

דוגמה 120^{2} δεῖγμα מוסטער, פראבע.

דומה 71^{2} דורש דומה בענין שישראל אומרין להקב"ה אתה אומר לנו דימו דימו את לגבן אתא דהיינו ὅμοιος, פאלק כלומר הקב"ה רוצה כי ישראל בתחילין בתשובה והם משיבין לו דודי כלומר דיו דיו אתא את לגבן דהיינו deus deus ר"ל כי הקב"ה צריך להתהיל בתשובה וכן דרשו על פסוק השיבנו ה' אליך וכו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שלך היא השיבנו א"ל שלכם היא וכו' עיין סוף מדרש איכה ולפי זה צריך לקיים הגירסא דימו וכו' ולא כאשר נדפס בפנים ועיין L^{2} ע' דיאו ולא עלה בידו פירוש המאמר כלל.

דוכס 65^{2} 59^{1} dux פיהרער.

דורמכיום 89^{2} כן צריכלהיות במקום דורמסיום δουρίμαχος, δουρύμαχος שפערקעמפפער.

דורמסיות ע' ערך הקודם לזה.

דין 71^{2} עיי' ע' דומה.

דימום 188^{1} δαμία שטראפע.

דימוסיא 21^{2} δημόσια עפפענטליכע געביידע בעדער.

דיסקרין 62^{1} δίσκος טעללער, שיסעל.

דכסומני 113_{2} δεξαμενή וואסערבעהעלטער. ציסטערנע.

דלטורא 150^{2} delatoria אנגנבעריי.

דפתראות 43^{2} 29^{1} διφθέρα טהיערהויט, פער־גאמענט.

דברטי עיין לברינט.

הימנון 5^{1} ὕμνος געזאנג, ליער.

וילון 194^{1} velum פאָרהאנג.

זבול 23^{1} symbulae συμβολαί עפפענטליכער פעסטשמויס ועיין S^{1}. 101

זוניא 103^{1}, 37^{1} ζώνη גירטעל.

זימנה 123^{1} צ"ל זימיה ζημία שטראפע, עק־סעקוציאן.

זרבוכי 160^{3} המלה משובשת עיין מאיר עין ומתוך גירסת הילקוט יש להצדיק גירסה זרבוביה והגה ידוע מתוך הכותב היוני 141. Herodot II

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פירוש מלות זרות

כי הוא גם הוא מספר כי סנהריב וצבאו ע"י נס נשמדו רק הוא כותב כי עכבריות מדבריות היו בעוכריהם ע"ש והנה בוודאי זאת אגדה קדומה כי מקרה קרה לו לסנהריב וע"י שרץ ק ט ן נתבלבלו צבאותיו יתיה באופן שיתיה והנה זאת האגדה נכללת ג"כ במאמר שלנו ולפי זה נ"ל כי זרבובית הוא σέρφος והוא יתוש או תולע ומשום שהוא דבר קטן מפרש המאמר ואומר זרבובית ק ט נ ה ונ"ל כי σέρφος משום לשון נופל על לשון ש ר ף נקטו ואולי לפי זה יותר נכון לגרוס זרבות או זרפות.

הרספותייא 61[1] כל' אשכנז שופפען ועיין L[1] ע' הרספיתא לפי דעתו מן חסף ורי"ש נוסף ולי נראה שהוא מל' crispus רויה, קרויס.

טבלא 8[2], 31[2] tabula טאפעל, טיש

טבלרין 104[2] tabularium או iabellarium אויפבעוואהרונגסאָרט דער tabulae פערצייכניסעס.

טבריטי 201[1] θεωρός דער צושויער ביא פעסט-אונד צירקוסשפיעלען וסמי ט' האחרון שבא לכאן מתוך שבוש גם הג' טברידי משובשת מחברון הבנה והנכון ט ב ר י י דהיינו θεωροί ומלת קניניוא גם כן משובשת וצ"ל קניגיזא דהיינו κυνηγέσια דיא יאגד, יאגדבייטע ומורה עליו הגירסא קנ י ג י א והוא κυνηγία אשר הוראתה ג"כ יאגד, יאגדבייטע וחמדרש במליצתו מכוון אל שחוק הקירקסאות ור"ל היה מן היושבים ל ר א ו ת ולא מן ה נ ר א י ם חיות או אנשים המופקרים לטיתה בשחוק הזה כידוע ואולי היה זה משל דאמרי אינשי.

טווס 193[2] וכן כל' ערבי ובל' יון ταώς פפויא.

טיכום 59[1] τεῖχος מויער.

טימי 105[2] 93[1] τιμή שעטצונג.

טיינון 154[2] כצ"ל במקום מאינון ἴανθον ἰάνθινον וויאלעטט כ"פ L_2 ע' טיינון.

טירבום 33[2] S_1 168 רוצה להגיה טריבום tributum ולא נ"ל כי המאמר מחשב והולך מיני מסים מתחלה גובין את הארגון (עיין ערך זה) ואח"כ את ה ג ל ג ו ל י ו ת ועד שזאת נגבית באים עליהם ט י ר ב ו ם ואם איתא דטירבום הוא טריבוט א"כ הך וגלגוליות חדא מילתא היא כי טריבוט היינו קאפפגעלד והיינו גלגוליות ועור מה לשון ב א י ם עליהם טריבוט לשון רבים היה לו לומר ב א עליהם טריבוט לשון יחיד ע"כ נ"ל שהוא לשון τύρβη turba שווארם ומובן המאמר מאחר שנגבו כל המסים הראויין מכח דינא דמלכותא ב א י ם בני חיילא (דיא זעלדנערשאא-רען) ולוקחין מה שרוצין.

טירוניא 76[2] 71[2] tyronia עיין DC. רעקרוטען אויסהעבונג ואולי טרוניא בצד 76[2] הוא τυραννία געוואלטהערשאפט כי המאמר דורש בזרוע עמך לשון חוזק.

טכסים 197[1] τάξις אָרדנונג.

טמיון 36[2] ταμιεῖον שאטצקאממער.

טריגונין τρίγωνον דרייעק.

טרקלים, טרקלין 143[1] triclinium שפייזע-צימער.

כדכדנה 148[2] אולי הוא Χαλκηδών או Καλχηδών אבן טובה שקורין Chalcedon, קאלצעדאן ובל' ערבי כרכדה אדמומית יתירה.

כילופס 116[1] χαλεπός העפטיג, שטרענג עיין L^2 ע' כילופוס ולי נראה כי הגירסה הנכונה פלמיטוס כמו שנקטה מוה"ר מא"ש ועיין ע' פלמיטוס דלקמן.

כיליארים 103[1] המאמר משובש והנכון העלה L^2 ע' כילי מתוך כ"י כ י ל י כ י ל י א ר ו ן מ י ר י מ י ר י א ר ו ן χιλία χιλιαδῶν μυρία μυριαδῶν טויזענד מאל טויזענד מיריארען מאל מיריארען ומכאן והלן לא נמצא מספר מיוחד אצל הראשונים כמו אצלנו מיליאן מיליארדע.

כלינום כצ"ל במקום כלינו' χαλινός 76[2] ציעגעל.

כצוצריות 70[1] castra לאגער.

כרכם מן לש' קראָקום זאפראן עיי' L^2 ע זה.

לברינט 156[2] הגירסא שם הכרטי' ושבוש הוא וצ"ל לברינט λαβύρινθος לאבירינט ובמקום אחר נשתבש ל ק ב ר נ י ט עיין 55 8[1] והמאמר שלפנינו דורש שם העיר נ א א מ ו ן על אלכסנדריא אע"פ שבאמת נא אמון היא הנקראת טהעבען ולפי הדרוש שלפנינו אמון שתית א ו מ נ ו ח ו של כל העולם זהו ὅμοιόν או ὅμοιον ז' גלייך, עהנליך ר"ל בדרך גוזמא אלכסנדרי' דומה לכל העולם (איזט זא גראָס וויא דיא וועלט איזט איין זאממעלפלאטץ דער גאנצען וועלט) וזהו מפני גדלה והמונה ומוסיף הדרוש כלברינט הזה אשר גם הוא מקומו היה במצרים.

לגיון 104[1] 89[2] legio לעגיאן.

לוקים 107[1] עיין ע ג י י ם.

ליטרא 2[1], λίτρα איין געוויכט פאָן 12 אונצען.

ליסטים 49[1] λῃστής רייבער

מאגניות 153[1] μηχανή = μάγγανον ווערקצייג.

מאינון עיין ע' טיינון.

מגרים 91[1] 83, μάγειρος קאָך

מונגינום 38[1] μονογενής איינציגער זאָהן.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מוניוק 138^{1} μανιάκης האלזבאנד.
מורנס 100^{2} miro pl. mirones שפיעגעל.
מטרשר 192^{2} צ״ל מטטר כמו שכתוב בהערה והוא metator אבמעסער, אבשטעקקער דער גרענצען צ״ב דעם לאגערס ועיין 108^{1} S.
מטרונה, מטרונית 93^{1} 20^{1} matrona עהר־בארץ פרויא.
מטרין 49^{2} 177^{1} μήτρα געבערמוטער.
מיאומם 104^{1} majuma μαιουμᾶς איין הייד־נישעס פעסט ועיין P 98.
מילירדים 103^{1} עיי׳ ע׳ כיליארים.
מלטומיא μελίτωμα האָניגגעבעק.
מסטירין 14^{2} μυστήριον געהיימניס.
נרתק 77^{1} νάρθηξ ביכסע, קעסטכען.
סוסיתה 107^{2} עיין ע׳ גודר.
סומקינו 137^{2} אולי הוא σύμμαχος בונדעסגע־נאָסטע געהילפע.
סופיסטום 103^{2} σοφιστής זאָפיסט.
סילון 22^{1} σωλήν רינגע, רעהרע.
סילקראות 128^{1} silicarius שטיינמעטץ וע׳ DC.
סלפירין 15^{1} צ״ל סלפינגס σάλπιγξ טראָמפעטע.
סמבטיון 146^{2}, 119^{2} Sambation Sabbation דער זאכבאטהפלוסס.
סנטור 91^{1} Obsoniator שפייזאייגקייפער ועיין 197^{2}.
סניגורא סניגורייא 106^{1} 38^{1} συνηγορία פערטהיידיגונג.
סנגורים 77^{1} συνήγορος פערטהיידיגער.
סנפירינון 148^{1} σάπφειρος סאפפיר.
סנקטדרון 183^{1} συνκάθεδρος קעניגליכער ראטה־געבער.
ספיקלא 110^{2} אולי מן Speculator שארפ־ריכטער
ספירא 8^{1} σφαῖρα באלל
סקפטורים 77^{1} 170 8^{1} הגיה ספקלטורים Speculatores שארפריכטער ולג״ל כי עדין לא נגמר הדין ומתוך סניגורים משמע כי סקפטורים הם קטגורים עיב נ״ל להגיה סקפנטורים דהיינו συκοφάντης דער אויפפאסער פערליימדער ובאמת סוף המלה כל״י אינו כמו שכתוב כאן ואולם משום סרך דסניג ו ר י ם כתב גם כן סקפנט ו ר י ם לפי משפט הלשון הנקרא συνεκδρομή
סרסור 69^{1} 23^{1} לשון פרסי והיינו בעצמו מלת Sensal ועיין P 32.
פולטומין 27^{2} ג״ל פלטינין palatinus פאלאטין
פומבה 21^{2} πόμπη גנזרעגע.
פומבי 48^{2} πομπεία פרעכטיגער אויפצוג.
פונדה 43^{2} funda בערזע, געלדבייטעל.
פוריא 18^{2} φορεῖον זענפטע.
פורפירא 39^{2} 20^{1} πορφυρίς פורפורקלייד. פורפורדעקקע.
פטרבולי 123^{2} אולי מן מלת πατήρ ומלת βουλή אב העצה וכמו שכתוב בוסיף הערוך ויותר נראה להגיה פטרבזלי πατήρ βασιλέως כלומר אב המלך וזאת היתה אחת מן הכהונות אצל הביצנטינים עיין DC ע׳ Pater.
פידגוג 38^{1} παιδαγωγός ערציעהער.
פילוסופום 116^{2} φιλόσοφος פילאָזאָף.
פילקיות 89^{2} 177^{1} φυλάκιον וואַרטהורם, געפענגנים.
פיתקין 60^{1} πιττάκιον שרייבטע־פעלכען.
פלומטרין 36^{2} promtuarium פאָראטהסבע־העלטנים בחילוף למד ודי״ש.
פלטין, פלטרין 17^{2} 10^{2} palatium παλάτιον פאללאסט.
פלי עיי׳ ע׳ אברוכסים.
פלמיטום 116^{1} πολύμητις קלוג, פערשלאגען והגיוסא כילופוס משובשת עיין לעיל ע׳ כילופוס.
פמליא 160^{2} familia דיענערשאפט.
פסיונים 193^{2} φασιανός פאזאן.
פרגמטוטא 162^{1} πραγματευτής האנדעלסמאנן
פרגמטטין 67^{2} עיין ע׳ פרגמטוטא.
פרגמטיא 102^{1} πραγματεία πραγματία געשעפט, וואר׳.
פרובטא 81^{1} πρόβατα πρόβατον שאפע.
פרוסטגמא 151^{2} כצ״ל במקום פרוסטמא πρόσταγμα אנאָרדנונג, בעפעהל.
פרוקופי 29^{2}, 59^{1} 180^{1} προκοπή פאָרטשריטט געדייהען.
ציבריה 81^{2} cibaria לעבענסמיטעל ואולם עיין L^{2} ע׳ כיבר 2.
צינורי 121^{1} אולי צ״ל ציגורי ומובנו jugoria מן ζεύγος בל׳ יונית והוראתו חלקת השדה וגם מס קבוע שנותנין למלך מן התבואה וא״כ כוונת המאמר כל האוכל חלק המלך שבא לו מן תבואה השדה נותן עליו עול כשור ומה שכתוב בהערה ציגור= מזלג אינו ענין לכאן לפי דעתי וגם מה שכתבתי אני אינו אלא השערה בעלמא.
קברניטין 191^{1} κυβερνήτης שטייערמאן
קובטין 83^{2} cubitus לאגער.
קוזמין 50^{2} κόσμος שמוקק.
קולר 137^{1} collare האלספעסעל.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פירוש מלות זרות

קומספנטון 93^1 κόμης (comes) παντῶν אָבעראויפזעהער (ביצאנטינישער האָפטיטעל).

קומסקרטור 93^1 נ״ל שצ״ל קומסטלטין comes palatii אָבערכמהאפמייסטער ועיין כהערה.

קונדים 52^2 κοντός שטאנגע ונראה להגיה קנטין כמו בהערה.

קוסטנר 38^1 Quaestionarius הענקער.

קורדייקון 123^1 123^2 scordisci לעדערשוהע ועיין 8^2 52.

קורקנות 180^2 κηρύκιον הערָאלדשטאב.

קירקסין 23^1 כצ״ל במקום קורקסיו circus κίρκος, circenses, צירקוס. צירקוסשפיעלע.

קזמיקרטור, קזמקרטור $1.^2$, 156^1 κοσμοκράτωρ וועלטבעהערשער.

קטדיקי 41^1 καταδίκη שטראפע.

קטינור 97^1 κατήγορος אנקלעגער.

קטרג 38^2 מן κατηγορέω אנקלאגען.

קטרונים 42^2 נ״ל שהוא מלשון קטר=קשר.

קילירין 120^2 cellarium, κελλάριον קעללער, אויפבעוואהרונגסאָרט פיר שפייזען.

קימפון 100^1 campus פעלד.

קיר׳ 23^2 נ״ל שהוא מל׳ καιρός והוראתו כל מה שהוא בזמן הראוי או במקום הראוי וכאן נראה לגרום ק י ר י או ק י ר ו והוא καιρῷ עם ב׳ השימוש ומובנו ב מ ק ו ם של ירבעם ושל אחאב הראוי לשלמה לפי שורת הדין וזהו פיר׳ הפסוק בל יתיצב לפני חשוכים.

קלווסים 38^1 κέλευσις בעפעהל.

קלונינפי $17z^2$ καλὴ νύμφη שענע כרוים.

קלסתר 62^1 מן κολάζω שניטצען צושניידען.

קמיע 21^2 לא מצאתי פירוש המלה הידועה הזאת אצל מפרשי המלות, והנה בל׳ ערבית קמע פירושו depulit avertit, אבוועגדען, פערטרייבען וא״כ פיר׳ קמיע דבר אשר מכריח ומפנה בו האדם דבר רע מאליו וכן שימוש המלה בגמרא בכ״מ במקום אמולעט אצלינו והנה נמצאת אצלינו מלת camée אבן טובה אשר יש בה צורה בולטת וחמציאו המפרשים זאת המלה מן לשון יונים המאוחרת καμμώνειν ארבייטען (עיין Littre s. v.) וזהו דהוק אצלי ויותר נראה לי שהיא בעצמה מלת קמיע כעבור שמתהלה שמשו באבנים כאלה במקום קמיעות הלא תראה שאמרה התורה ו א ב ן מ ש כ י ת לא תתנו בארצכם וכו׳.

קנטרים 26^1 93^1 centenarium κεντηνάριον געוויכט פאָן הונדערט פפונד.

קנטורים 197^1 הרב מאיר עין מפרש κένταυρος centaurus צענטוירען, ולא נהירא כי מה להנתו צענטוירען אצל פרעה ע״כ נראה לי שהוא centurio בעפעהלסהאבער איינער טרופפענ־אבטהיילונג, אָפפיציער, ומהם היו אצל פרעה כדבר משה אתו כנהוג אצל מלך כי שרים וגבורים סובבים אותו כי ברב עם הדרת מלך וזהו אמרו וירדו כל עבדיך א ל ה אלי והמדרש רוצה לומר כי עבדיך לאו דוקא כי אם המצוינים והיותר חשובים בעבדים והיינו קנטורים.

קניניזא עיין ע׳ טבריטי.

קנתר 28^1 מן contra ענטגעגען.

ककבטין 82^1 panis cacabacius פת תורי שאין בו סובין ועיין DC.

קרי עיין ע׳ אכרוכסים.

קריוסי 10^2 29^1 הערָאלד אויסרופער.

שה $17.^2$ הח׳ ברילל בספרו פרעמדשפר. רע־דענסארטען צד 26 הגיה סי במקום חי כלומר σέ לעולה אתה הוא הקרבן והרב מאיר עין מפרש חי מן עקץ והאמת יורת דרכו כי פירוש הראשון הוא הנכון כי כן לשון המאמר אתה הוא הקרבן גם חאות ζ הוא זיי״ן בלה״ק.

שפודין 5^1 σποδός שפיעס.

שרגיון 121^2 אולי הוא מן eschargaita (עיין DC. ע׳ scaraguaijta) והוא מלה אשכנזית Scherge, ויכול להיות ג״כ Scherio (עיין שם ע׳ scario) והוא קרוב יותר למבטא מלת Scherge אשר נמשכה משם ועוד יכול להיות מן Serjanti Sarganti (servientes=) והוא Sergeants בלע״ז ועיין ג״כ Sanders deutsches WB ע׳ Schar.

תוכברא 119^2 קשה המלה להולמה ועיין L^1 ע׳ תכברא. P. צד 126.

תורמום 116^2 θέρμος פייגבאהנע, לופינע.

תורמוסא 112^1 עיין ע׳ א לייר.

תיאטרון 23^1 θέατρον טהעאטער.

תסבריות 26^1 36^2 θησαυρός שאטץ־פאָר־ראטהסקאמטער.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

PESIKTA RABBATI,

MIDRASCH

für den

FEST-CYCLUS

und die

ausgezeichneten Sabbathe

kritisch bearbeitet, commentirt, durch **neue handschriftliche Haggadas** vermehrt, mit **Bibel- und Personen-Indices** versehen

von

M. FRIEDMANN

Lector am Bet ha-Midrasch in Wien.

Nebst einem Lexidion der vorkommenden griechischen und lateinischen Fremdworter

von

Rab. Dr. **Moritz Güdemann.**

WIEN 1880.

Selbstverlag des Herausgebers.

Druck von Josef Kaiser IX, Türkenstrasse 25.